

МИННО-ГЕОЛОЖКИ
УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. ИВАН РИЛСКИ“

ИЗВЕСТИЯ

ПО ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ

на МГУ „Св. Иван Рилски“

ТОМ 6 (XXVI)

София, 2026

**МИННО-ГЕОЛОЖКИ УНИВЕРСИТЕТ
„Св. Иван Рилски“**

ИЗВЕСТИЯ
ПО ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ

Том 6 (XXVI)
София, 2026

**UNIVERSITY OF MINING AND GEOLOGY
“St. Ivan Rilski”**

P R O C E E D I N G S
IN THE HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Volume 6 (XXVI)

Sofia, 2026

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ НА БРОЯ

Председател: проф. д-р Йордан Иванов

Членове: доц. д-р Ваня Цолова

ст. пр. д-р Цветелина Вукадинова

ст. пр. д-р Екатерина Балачева

ст. пр. д-р Елена Давчева

ст. пр. Милена Първанова (отг. редактор, стилев редактор, техн. редакция и предпечат)

ст. пр. Моника Христова

ст. пр. Велислава Паничкова

ст. пр. Златка Михова

Включените в настоящия брой текстове изразяват персоналното мнение на всеки отделен автор, което може да не съвпада с мнението на редакторския колектив на списание „Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“, на ИК „Св. Иван Рилски“ или на МГУ „Св. Иван Рилски“.

Сп. *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“* е включено в Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране на НАЦИД под № 4486, както и в кооперираната международна он-лайн библиографска система и услуги COBISS с ID 51444744.

ИЗВЕСТИЯ ПО ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ

НА МГУ „СВ. ИВАН РИЛСКИ“ - СОФИЯ

ТОМ 6 (XXVI) / 2026 ГОДИНА

ИК „СВ. ИВАН РИЛСКИ“

ISSN 2815-3081 (print)

ISSN 2815-309X (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ЮБИЛЕЙ

70 ГОДИНИ КАТЕДРА „ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ“	7
Ваня Цолова Академично слово и поздравителен адрес	7

II. ИЗСЛЕДВАНИЯ

Ясен Деянов, Ваня Цолова Икономическо въздействие на новите формати на европейските футболни клубни турнири.....	15
Елена Давчева Един поглед върху интертекстуалното пространство в две руски народни приказки	28
Златка Михова Справяне със стреса и предотвратяване на синдрома на прегаряне. Обучение по програма „Еразъм+“ в Кипър, град Лимасол, школа „Дорея“ (2-6 юни 2025 г.)	43
Михаела Стайкова, Ваня Цолова Спортните училища в България след 1989 г. – институционално развитие и правно-нормативна база.....	50

III. ОБУЧЕНИЕ

Цветелина Вукадинова, Кристина Ангелова От Хамбург до София или: Как една немска възпитаничка избра Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“ пред немското висше образование.....	61
Екатерина Балачева Фонетични предизвикателства пред испаноговорящите студенти, изучаващи френски език	66
Моника Христова, Велислава Паничкова Нагласи и удовлетвореност от мобилността по програма „Еразъм+“ на чуждестранни студенти, обучавани в МГУ „Св. Иван Рилски“.....	71
Михаела Стайкова, Ваня Цолова Проблеми при организирането на ученическите игри в област Пловдив през учебната 2025/2026 г.	86
Милена Първанова Преподаване на граматически категории през терминология, специфична за МГУ	99
Меруерт Кургамбаева Описание на дисциплините, изучавани в рамките на магистратурата по РПИ, с включени степени на прилагателните и наречията ...	106

IV. ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Милена Първанова, Виктор Веселинов Използване на изкуствен – и естествен – интелект за конкретни обучителни цели.....	110
Костадин Талигаджиев ИИ в действие – Как автоматизацията с изкуствен интелект в реално време преобразява търговските разговори.....	122
Виктор Веселинов Когато изкуственият интелект прочита естествения.....	129
Симеон Кирков, Владислав Георгиев Адаптиран и неадаптиран изкуствен интелект при техническа помощ.....	142

Меруерт Кургамбаева Ролята на изкуствения интелект при визуализация на маркшайдерските дейности и осигуряване на безопасността на труда при открития добив.....	149
--	------------

V. ЕСЕ

Калоян Манолов Размисли древни и съвременни	156
--	------------

VI. КАЛЕНДАР НА ДЕЙНОСТИТЕ	161
---	------------

CONTENTS

I. ANNIVERSARY

70 YEARS OF THE DEPARTMENT OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS.....	7
Vanya Tzolova Academic Speech and Congratulatory Address	7

II. INVESTIGATIONS

Yasen Deyanov, Vanya Tzolova Economic Impact of the New Formats of European Club Football Tournaments.....	15
Elena Davcheva A View on Intertextual Space in Two Russian Folk Tales.....	28
Zlatka Mihova Dealing with Stress and Preventing Burnout Syndrome. Erasmus+ Training in Cyprus, Limassol City, Dorea School (2-6 June 2025).....	43
Mihaela Staykova, Vanya Tzolova Sports Schools in Bulgaria after 1989 – Institutional Development and Legal-Normative Framework	50

III. EDUCATION

Tsvetelina Vukadinova, Kristina Angelova From Hamburg to Sofia, Or: How a German Student Chose the University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski” Over Higher Education in Germany.....	61
Ekaterina Balacheva Phonetic Challenges For Spanish-Speaking Students Learning French	66
Monika Hristova, Velislava Panichkova Attitudes and Satisfaction with the Erasmus+ Mobility Programme of Foreign Students Trained at the University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”	71
Mihaela Staykova, Vanya Tzolova Issues in the Organisation of the School Games in the Plovdiv Region during the 2025/2026 School Year.....	86
Milena Purvanova Teaching Grammar Categories through Terminology Specific to the University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”	99
Meruyert Kurgambayeva Description of the Course Units Studied within the Master's Degree Programme in <i>Development of Minerals</i>, Including Degrees of Comparison of the Adjectives and Adverbs.....	106

IV. THEORY AND PRACTICE

Milena Purvanova, Viktor Veselinov Using Artificial – and Natural – Intelligence for Specific Educational Purposes.....	110
Kostadin Taligadzhiev AI in Action. How Real-Time AI Automation Is Transforming Sales Conversations.....	122
Viktor Veselinov When Artificial Intelligence Reads Natural Intelligence.....	129
Simeon Kirkov, Vladislav Georgiev Adapted and Unadapted AI in Technical Assistance. A Small Comparative Experiment with <i>Proxmox VE</i>.....	142
Meruyert Kurgambayeva The Role of Artificial Intelligence in the Visualisation of	

Mine Surveying Activities and in Ensuring Occupational Safety in Open-Pit Mining.....	149
V. ESSAY	
Kaloyan Manolov Reflections Ancient and Contemporary	156
VI. CALENDAR OF THE ACTIVITIES	161

I. ЮБИЛЕЙ

АКАДЕМИЧНО СЛОВО И ПОЗДРАВЛЕНИЕ ПО СЛУЧАЙ 70 ГОДИНИ ОТ СЪЗДАВАНЕТО НА КАТЕДРА „ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ“ ПРИ МИННО-ГЕОЛОЖКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. ИВАН РИЛСКИ“

70 ГОДИНИ ЗНАНИЯ, ЕНЕРГИЯ И ПОБЕДИ!

Уважаеми колеги, преподаватели, скъпи студенти, служители и ветерани,

За мен е изключително удоволствие да Ви поздравя със 70-годишния юбилей на катедра „Физическо възпитание и спорт“ (ФВС) при Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“!

Седем десетилетия за академичната общност на нашия университет са епоха на всеотдайност, изграждане на традиции и високи спортни постижения. Ние празнуваме не просто създаването на едно университетско звено, а раждането и развитието на организираното спортно движение в МГУ – движение, което през години се превърна в неделима част от духа, идентичността и културата на висшето ни училище.

Исторически корени и етапи на развитие

Извървеният път от далечната 1956 година до днес е изпълнен с динамика и непрестанни реформи. Всичко започва с катедра „Физкултура“, интегрирана в структурата на тогавашния Минно-

технически факултет на Минно-геоложкия институт (МГИ). Неин основател и първи ръководител е всеотдайният старши преподавател Стефан Кратунков, който ръководи катедрата в продължение на 32 години – от 1956 до 1988 година. Заедно с него основоположници на тази идея през онези години са още преподавателите преподавателите Георги Кабуров, Борис Попов, Васил Кръстев, Михаил Бъчваров, Веселин Колчев, Стефан Филипов, Павлина Стоименова, Митка Стайкова, Георги Ангелов. Те възпитаха любовта към физическата култура и спорта сред бъдещите специалисти в минерално-суровинния и енергийния сектор на България.

През годините катедрата преминава през редица организационно-структурни промени. В периода 1956–1986 г. тя е част от Минно-технологичния факултет, след което преминава към Минно-електромеханичния факултет. На 19 декември 2000 г. с решение на Академичния съвет се създава Хуманитарният департамент, в чиято структура катедра „Физическо възпитание и спорт“ заема своето достойно място до 2021 г., когато департаментът е закрит и катедрата остава самостоятелно звено в Минно-електромеханичния факултет.

След ст. преп. Кратунков катедрата е ръководена последователно от изявени педагози и спортни дейатели: ст. преп. Павлина Стоименова (1988–1989 г.), ст. преп. Митка Стайкова (1990–1993 г.), ст. преп. Стефан Филипов (1993–2007 г.), ст. преп. Евгени Йорданов (2007–2008 г.), проф. д-р Йордан Иванов (2008–2024 г.) и днес – доц. д-р Ваня Цолова. В своето развитие тя преминава през чисто практическото обучение по обща физическа подготовка в първите години. Следва разрастване на преподавателския състав, въвеждане на спортни полудни и профилирани групи през 80-те и 90-те години на миналия век, за да се стигне до днешния съвременен характер на академичната дейност.

Днес ние работим по утвърдена кредитна система, като учебната програма е богата и съобразена със спецификата на нашия университет. Развиват се спортове като футбол и футзал, баскетбол и баскетбол 3х3, волейбол и плажен волейбол, тенис на корт, тенис на маса, бадминтон, лека атлетика, туризъм, фитнес, хокей на трева и хокей в зала. Катедрата отдавна е надскочила тесните рамки на практическото обучение и има сериозен научноизследователски характер, доказан с публикуването на монографии, ръководства и научни статии в сборници от национални и международни конференции.

Алея на спортната слава: Традиции и легенди

МГУ „Св. Иван Рилски“ винаги е имал повод за гордост със своите спортисти и отбори, които са го прославяли не само в България, но и извън пределите на родината. В историята на катедрата със златни букви са записани имената на световните и републикански шампиони и рекордьори по *парашутизъм* Тодор Попов и Мария Велчева.

Изключителна е била *лекоатлетическата школа* на университета в периода 1966-1980 г. под ръководството на ст. преп. Михаил Бъчваров, родила вицеевропейския шампион на 400 м Момчил Харизанов и балканските шампиони Петър Кятовски, Йордан Калчев и Георги Цветков.

В периода 1981-1985 г. с най-голям принос за утвърждаването на спортния авторитет на нашето висше училище са братята Христо Етрополски и Васил Етрополски – легенди във *фехтовката на сабя*, донесли световни и олимпийски отличия.

Колективните спортове също пишат славна история. Мъжкият *баскетболен отбор* през 60-те и 70-те години е сред най-силните в страната и се е състезавал в елитната „А“ републиканска група. През 2012 г. женският отбор по баскетбол 3х3 става държавен шампион за студенти и представя страната на Световните

студентски игри в Сърбия. Отборите по *хокей на трева* и *хокей в зала* са многократни шампиони и вицешампиони на страната.

Футболният отбор, създаден през 1958 г., печели градското първенство 5 пъти в ранния си период. В по-новата си история тимът се окичва със златните медали на държавното студентско първенство през 2019 г., а 5 пъти е държавен вицешампион (1992, 2010, 2012, 2013 и 2016 г.). Отборът по *футзал* има във витрината си 6 купи „Осми декември“ – състезание, което е с ранг на национален шампионат за студенти.

Модерната спортна база – основа за успехи

Всички тези и редица други успехи не биха били реалност без целенасоченото развитие на материалната база на университета. От трите асфалтови площадки и малката зала в зората му, днес Спортен комплекс „Св. Иван Рилски“ е един от най-модерните студентски комплекси в столицата. Благодарение на публично-частни партньорства и европейски проекти комплексът разполага с изкуствени футболни игрища от висок клас, тенис зона с шест корта, игрища за плажен волейбол и тенис, модернизирана зала за тенис на маса и изцяло реновирана многофункционална тренировъчна зала „Проф. М. Бъчваров“. На разположение на студентите и преподавателите са също малък възстановителен център, минифитнес зала, кабинет по физиотерапия и специализирани зали за аеробика, каланетика, йога и народни танци.

Новата история: Спортните триумфи (2021–2026 г.)

Традициите са живи тогава, когато се надграждат. Ето защо периодът от 2021 до 2026 г. е ярко доказателство, че младото поколение спортисти на МГУ носи същия борбен и шампионски дух, устоявайки на предизвикателствата на времето. През тези години университетът записва забележителни успехи в редица дисциплини, доказвайки класата си на национално ниво.

В колективните спортове представителните ни отбори завоюваха множество отличия. Исторически успех постигна отборът по футбол, спечелвайки бронзовите медали на студентското първенство. По-късно и отборът по фудзал затвърди позициите ни с трето място на финалите на Националната универсиада '2025. Баскетболният тим също ни донесе повод за гордост, спечелвайки „Купата на Ректора“ в оспорвана конкуренция с ТУ и УНСС. Сериозна доминация демонстрираха и отборите ни по хокей на трева, хокей-5 и хокей в зала, завоювали два сребърни и един бронзов медал от Националния университетски шампионат (НУШ).

Индивидуалните ни състезатели също записаха златни страници в новата история на МГУ. Лекоатлетите ни завоюваха призови класирания на НУШ по крос и на Универсиадите, като върхово постижение бе спечеленият златен медал в дисциплината 100 м спринт. *Плувците* допълниха колекцията ни от отличия със сребро и бронз на 50 м свободен стил и 50 м гръб, последвани от още два бронзови медала на НУШ. През 2022 г. бе учреден и проведен студентски турнир по *минифутбол*, посветен на заслужилия майстор на спорта, наш дългогодишен колега и незаменим и непрежалим приятел Георги Ангелов.

Настоящата 2026 г. донесе нов повод за гордост на студентската универсиада със сребърен медал по джудо. Нашите състезатели се представиха изключително достойно и на Университетските зимни игри в Пампорово в дисциплините *алпийски ски, сноуборд и бърза шейна*.

Паралелно със състезателната дейност университетът показва и приключенски дух. Важна стъпка за здравето и сплотяването на студентите бе учредяването на „Приключенски клуб МГУ“, под чиято егида бяха организирани пешеходни преходи до Черни връх и емблематичните Урдини езера в Рила. Бе извършено и изкачване на най-високия връх на Балканите – връх Мусала.

Като признание за този устрем и високи спортни резултати, съчетани с отличен успех, на изявени студенти бяха връчени заслужени спортни стипендии – стимул за бъдещите шампиони на МГУ.

Благодарност и поглед към бъдещето

Безспорно всички тези минали и настоящи успехи са плод на колективните усилия на поколения ръководители, преподаватели, деятели, служители, студенти и на всички съпричастни през години с дейността на катедра „Физическо възпитание и спорт“. Ето защо днес изразявам своите най-дълбоки благодарности към всички ректорски ръководства на МГУ „Св. Иван Рилски“. Специални благодарности отправям и към настоящия ректор проф. д-р Ивайло Копрев и неговия екип за съвременното разбиране относно огромната роля на спорта в образователния процес на студентите, както и за грижата при модернизацията на спортната база.

Благодаря на целия преподавателски и административен състав на катедрата в миналото и сега. Специални благодарности на колегите, с които работим рамо до рамо днес – проф. д-р Йордан Иванов, ст. преп. К. Цветкова, ст. преп. Евгени Йорданов, ст. преп. д-р Иванка Ставрева, ст. преп. д-р Виктория Ковачка, ст. преп. Илиян Баланов и ст. преп. Цветан Михов. Всички те са всеотдайни професионалисти, които ежедневно предават своя педагогически и спортен опит на нашите студенти.

Благодаря на нашите прекрасни студенти спортисти, които полагат неимоверни усилия в залите и по терените, за да защитават честта на университета със сърце, душа и характер!

Благодаря на нашите ветерани, поставили основите на обществения актив, както и на нашите партньори и приятели за техния цялостен принос.

Какво са изминалите 70 години? Те са солидната основа, върху която стъпваме, за да продължим напред към нови 70 години с високо вдигната глава. Днес катедра „Физическо възпитание и спорт“ е модерно, академично и жизнено звено, готово да посрещне предизвикателствата на бъдещето с вяра, енергия и несломим спортен дух!

Нека съхраним искрата на спортното вдъхновение, нека бъдем единни и устремени към нови лични, професионални и спортни победи!

**ЧЕСТИТ 70-ГОДИШЕН ЮБИЛЕЙ,
СКЪПТИ СПОРТНИ ПРИЯТЕЛИ!**

НА ДОБЪР ЧАС!

С уважение,

м. септември, 2026 г.
гр. София

Доц. д-р Ваня Цолова,
Ръководител на катедра ФВС

Катедра „Физическо възпитание и спорт“ при Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“ през академичната 2025-2026 г. е в състав (от ляво надясно):

ст. пр. д-р **Иванка Ставрева**,

ст. пр. **Илиян Баланов**,

ст. пр. **Каролина Цветкова**,

ст. пр. **Евгени Йорданов**,

доц. д-р **Ваня Цолова** – ръководител-катедра ФВС и
заместник-декан на Минно-електромеханичен факултет,

ст. пр. д-р **Виктория Ковачка**,

ст. пр. **Цветан Михов**

и проф. д-р **Йордан Иванов**

II. ИЗСЛЕДВАНИЯ

ИКОНОМИЧЕСКО ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА НОВИТЕ ФОРМАТИ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФУТБОЛНИ КЛУБНИ ТУРНИРИ

Ясен Деянов¹, Ваня Цолова²

Въведение

Системата на европейските клубни футболни турнири представлява резултат от продължителен процес на институционално развитие, започнал в средата на XX век с учредяването на Съюза на европейските футболни асоциации (УЕФА) през 1954 г. в Базел, Швейцария. Създаването на тази организация поставя основата за централизирано управление на международните клубни състезания и постепенното изграждане на единна състезателна структура на континентално ниво. Още през следващата година се провежда първото издание на турнира за „Купата на европейските шампиони“ (официално: *European Champion Clubs' Cup*; КЕШ), чиято основна цел е да определи най-силния клубен отбор в Европа чрез участие на националните шампиони на страните членки.

В следващите десетилетия системата на европейските клубни турнири се разширява и диференцира, като към първоначалния формат се добавят нови състезания, предназначени да включат по-широк кръг от участници. Така през 1960 г. е създадена „Купата на носителите на национални купи“, а през 1971 г. – „Купата на УЕФА“, която на по-късен етап е трансформирана в „Лига Европа“. Тези промени отразяват стремежа на УЕФА да съчетае елитарния характер на международните турнири с необходимостта от по-широко представителство на отбори от различни национални първенства, което постепенно превръща европейските клубни състезания в многостепенна и йерархично организирана система.

Показателен пример за опитите да се разшири достъпът до международни участия е Турнирът „Интертото“, възникнал през 1961 г. като лятно състезание за клубове, които не успяват да се класират за основните турнири. Макар първоначално да съществува извън официалната структура на УЕФА, през 1995 г. надпреварата е включена в нейната система и се използва като квалификационен механизъм за „Купата на УЕФА“. Въпреки това турнирът е прекратен през 2008 г., което показва промяна в концепцията за организация на европейските състезания и стремеж към по-ясно структурирана йерархия. В известен смисъл неговата

¹ Докторант в НСА „Васил Левски“

² Доц. д-р, преподавател и ръководител на катедра „Физическо възпитание и спорт“ при Минно-електромеханичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

функция – да осигурява международна изява на клубове от по-ниско ранкирани първенства – е възстановена с въвеждането на „Лигата на конференциите“ през 2021 г. Създаването на този турнир осъществява идеята за по-широко участие и дава възможност на по-голям брой клубове да достигнат до групов фаза на европейско ниво, което същевременно увеличава интереса към състезанията на различни пазари.

Наред със спортната еволюция, развитието на европейските клубни турнири е силно повлияно от икономическите фактори, сред които водещо място заемат телевизионните права. С нарастването на популярността на футбола през втората половина на XX век, излъчването на мачове постепенно се превръща в основен източник на приходи, който започва да определя не само финансовите резултати, но и формата на самите състезания. Особено след началото на 90-те години приходите от продажба на телевизионни права надминават традиционните постъпления от билети и спонсорство, което налага промени в календара, регламента и маркетинговото позициониране на турнирите.

Преобразуването на турнира за КЕШ в „Шампионска лига“ през сезон 1992/93 е ключов пример за подобна трансформация [1]. Новият формат е създаден с цел да гарантира повече срещи между водещите клубове, по-голяма телевизионна аудитория и по-висока комерсиална стойност на продукта. В този период УЕФА въвежда централизирана система за продажба на телевизионни права и разпределение на приходите между участващите клубове и националните асоциации [2;1]. Този модел увеличава финансовите различия между отделните отбори, но същевременно повишава общото ниво на конкуренция и привлекателността на турнирите за глобалната аудитория.

По същата логика се развиват и по-късните реформи, довели до утвърждаването на „Лига Европа“ и създаването на „Лигата на конференциите“. Разширяването на турнирната система позволява навлизане на нови телевизионни пазари, увеличаване на броя излъчвани срещи и обвързване на спортния резултат с икономически ползи от медийните права [3]. В резултат на тези процеси европейските клубни състезания се утвърждават като сложна многостепенна структура, в която спортната конкуренция, търговските интереси и медийното разпространение функционират като взаимно зависими елементи на единен организационен модел [1].

Целта на изследването е да се анализират някои икономически параметри, отразяващи въздействието на новите формати на европейските футболни клубни турнири. За реализирането на целта **методическият** инструментариум включва съдържателен анализ на специализирани литературни източници и аналитичен преглед на интернет публикации, научни разработки и журналистически статии по проблема.

Анализ на резултатите

До сезон 2023/24 г. европейските клубни турнири – „Шампионска лига“, „Лига Европа“ и „Лига на конференциите“ – функционират по модел с групова фаза, който се утвърждава постепенно след реформата в началото на 90-те години. Въвеждането на груповия формат в „Шампионската лига“ през сезон 1992/93 г. поставя началото на нов етап в развитието на турнирите, като осигурява по-голям брой гарантирани срещи за участващите отбори и създава по-стабилна основа за телевизионно излъчване и комерсиализация [1]. Разделянето на отборите в групи по четири и класирането на първите два към елиминационната фаза позволява едновременно да се запази спортният принцип на съревнование и да се увеличи броят на мачовете с висок зрителски интерес.

Подобна практика е възприета и при реформите в останалите европейски турнири. След трансформирането на „Купата на УЕФА“ в „Лига Европа“ през 2009 г. е въведена групова фаза с 12 групи по 4 отбора, която има за цел да осигури по-голяма предвидимост на календара и повече международни срещи за участниците [1]. В последващи промени, особено след сезон 2018/19 г., се въвеждат допълнителни плейофни кръгове между отбори от различни квалификационни пътища, което позволява по-гъвкаво формиране на състава на груповата фаза, без да се нарушава основният принцип на турнира.

Създаването на „Лигата на конференциите“ през сезон 2021/22 г. допълнително разширява тази структура, като включва групова фаза с 8 групи по 4 отбора и дава възможност за участие на по-голям брой клубове от първенства с по-нисък коефициент [4]. Така груповият формат се утвърждава като ключов елемент в организацията на европейските клубни турнири, тъй като гарантира минимален брой срещи, стабилни приходи от телевизионни права и по-широко медийно присъствие за участващите отбори.

Въпреки относителната стабилност на този модел, през 2023 г. УЕФА обявява съществена реформа, която влиза в сила от сезон 2024/25 г. и се състои в премахването на традиционната групова фаза [4]. На нейно място се въвежда нова система на провеждане, известна като „Swiss model“, при която отделните групи се заменят от единна лига с по-голям брой участници. В рамките на този формат всеки отбор изиграва фиксиран брой срещи срещу различни съперници, определени чрез предварително изготвена схема на разпределение, основана на коефициенти и класиране. Този подход цели да увеличи разнообразието на двубоите, да намали вероятността от предварително решени групи и да гарантира по-висока конкурентност във всеки кръг от турнира [5].

В „Шампионската лига“ новият модел предвижда участие на 36 отбора, като всеки от тях играе по осем мача срещу различни съперници вместо традиционните шест срещи в групи по четири [4] (Таблица 1).

Таблица 1.
*Влияние на промяната във формата върху броя на срещите
в „Шампионската лига“*

Фаза	Стар формат (до 2023/24)	Нов формат (от 2024/25)	Промяна
Участници (първа фаза)	32 (8 групи по 4)	36 (единна лига)	+4 отбора
Мачове на отбор	6 (3 домакинства + 3 гостувания)	8 (срещу 8 различни отбора)	+2 мача
Общ брой мачове (фаза)	96	144	+50%
Общо в турнира	~125	~177	+~42%

Сходен принцип се прилага и в „Лига Европа“ (Таблица 2) и „Лигата на конференциите“ (Таблица 3), където също се увеличава броят на участниците и на изиграните срещи. По този начин новата система позволява разширяване на турнирите, без да се преминава към прекалено голям брой малки групи, което би намалило зрителския интерес.

Таблица 2.
*Влияние на промяната във формата върху броя на срещите
в Лига Европа*

Фаза	Стар формат (до 2023/24)	Нов формат (от 2024/25)	Промяна
Участници	32 (8 гр. по 4)	36 отбора	+4 отбора
Мачове на отбор	6	8	+2
Общ брой мачове	96	144	+50%
Общо в турнира	~137	~189	+~38%

Таблица 3.
*Влияние на промяната във формата върху броя на срещите
в „Лига на конференциите“*

Фаза	Стар формат (до 2023/24)	Нов формат (от 2024/25)	Промяна
Участници	32	36	+4
Мачове на отбор	6	6	Без промяна
Общ брой мачове	96	108	+12,5%
Общо в турнира	~137	~159	+~16%

Въвеждането на т. нар. „швейцарски модел“ може да се разглежда като част от по-широка стратегия на УЕФА за модернизиране на европейските клубни състезания. Основните цели на реформата са свързани с повишаване на конкурентния баланс, увеличаване на броя на срещите с висок медийен интерес и създаване на условия за по-големи приходи от телевизионни права и маркетингови договори. В този смисъл промяната в състезателния формат не е само спортно решение, а резултат от взаимодействията между спортни, икономически и медийни фактори, които определят развитието на европейските клубни турнири днес [4;6].

В двата водещи турнира на УЕФА – „Шампионската лига“ и „Лига Европа“ – реформата води до съществено увеличаване на интензивността на състезанието, измерена чрез броя на изиграните срещи. Общият брой мачове във фазата на т. нар. „Лига“ нараства от 96 на 144, което е пряк резултат както от разширяването на броя на участниците, така и от увеличени брой двубои, които всеки отбор изиграва. В сравнение с предходния групов формат, при който всеки отбор имаше гарантирани 6 срещи, новата система предвижда по 8 мача срещу различни съперници, което значително увеличава разнообразието на спортните сблъсъци [4].

Тази структурна промяна води и до въвеждането на допълнителен елиминационен етап. Отборите, класирани между 8-мо и 24-то място, участват в плейофна фаза за достигане до осминафиналите, което на практика добавя още един конкурентен филтър в турнира. По този начин се създават предпоставки за по-голям брой срещи с висок залог, особено в прехода между основната фаза и елиминациите. Наред с това увеличеният брой мачове води до удължаване и по-голяма наситеност на състезателния календар в периода от септември до май, което има пряко отражение както върху физическото натоварване на отборите, така и върху медийното съдържание, генерирано от турнирите [3;4].

За разлика от двата водещи турнира, промените в „Лигата на конференциите“ са по-умерени и показват стремеж към запазване на баланса между разширяване и контрол върху обема на състезанието. Макар броят на участниците също да се увеличава до 36 отбора и да се въвежда аналогична структура, броят на срещите, които всеки отбор изиграва, остава 6. Това ограничава ръста на общия брой мачове в турнира до под 15% спрямо предходния формат [4].

Този по-предпазлив подход може да се тълкува като опит за съобразяване с профила на участващите клубове, които в по-голямата си част разполагат с по-ограничени ресурси и състави в сравнение с водещите отбори в „Шампионската лига“ и „Лига Европа“. В този смисъл реформата в „Лига на конференциите“ запазва основната си функция – да осигурява международна изява на по-широк кръг клубове – без да води до прекомерно увеличаване на състезателното натоварване.

Въвеждането на новия състезателен формат е съпроводено както с подкрепа от УЕФА, така и със сериозни критики от фенски организации, журналисти и експерти. Президентът на УЕФА Александър Чеферин подчертава, че предложената структура е по-сложна от предходната, но според него ще доведе до по-висока конкурентност и по-голям зрителски интерес [4]. В противоположна посока са позициите на редица фенски организации, които изразяват опасения, че реформите не решават основните проблеми на европейския клубен футбол, а напротив – съществува риск да задълбочат икономическите различия между клубовете [1;7].

Според организацията „Football Supporters Europe“ промените могат да доведат до още по-голяма концентрация на финансови ресурси и влияние в ограничен брой водещи клубове, което поставя под въпрос равнопоставеността на участниците в турнирите [1]. Изпълнителният директор на организацията Ронан Еван определя реформата като стъпка в погрешна посока, от която връщането към предходен модел би било трудно [1]. Критики се появяват и по отношение на нарастващото натоварване на футболистите. Разширяването на броя на срещите в клубните турнири, съчетано с ангажиментите към националните първенства и националните отбори, води до все по-интензивен състезателен календар. Според редица спортни анализатори това увеличава риска от контузии и поставя под съмнение дългосрочната устойчивост на настоящия модел [6].

Въпреки тези опасения реформите могат да бъдат разгледани като част от по-широка стратегия за адаптиране на европейските клубни състезания към променящата се глобална среда. УЕФА се стреми да увеличи пазарната стойност на турнирите чрез по-голям брой срещи и по-чести двубои между водещи клубове. Именно тук се проявява т. нар. „jeopardy effect“ („ефектът на опасност“), при който значението на всеки мач за крайното класиране повишава зрителския интерес и съответно търговската стойност на състезанието [6]. При предходния групов формат често се наблюдаваше ситуация, в която още преди последните кръгове част от участниците вече бяха осигурили класирането си или бяха загубили шансове за продължаване, което намаляваше интереса към срещите.

Практическите резултати от въвеждането на новия формат показват именно подобна тенденция. В последните издания на турнира редица водещи клубове не успяват да си гарантират участие в елиминационната фаза до последния кръг, а някои от тях са принудени да преминат през допълнителни плейофи, за да достигнат до осминафиналите. Това води до увеличаване на броя на срещите с висок спортен залог и до по-голям медиен интерес. Данните за телевизионната аудитория също показват положителна тенденция, като притежатели на правата за излъчване на големи пазари отчитат по-висока гледаемост спрямо предходни сезони [8;9].

Допълнителен елемент в стратегията за повишаване на комерсиалния потенциал е въвеждането на т. нар. „ексклузивни седмици“, в които срещите от

„Шампионската лига“ се провеждат в три последователни дни без конкуренция от други клубни турнири. Това позволява по-силна концентрация на медийно внимание и увеличава стойността на телевизионните права [10;11;12].

В исторически план „Шампионската лига“ остава най-престижното и най-доходоносното клубно състезание в световния футбол, като генерира основната част от приходите в системата на европейските турнири. В този смисъл реформите могат да се разглеждат като опит за запазване на водещата позиция на турнира в условията на засилена глобална конкуренция [2;1;13]. Същевременно обаче увеличаването на броя на участниците, въвеждането на общо класиране и разширяването на календара създават нови рискове, свързани с натоварването на играчите, финансовия дисбаланс между клубовете и възможното отслабване на спортния принцип. Поради това новият формат може да бъде оценен като компромис между стремежа към по-голяма комерсиална ефективност и необходимостта от запазване на конкурентния и социалния характер на европейския клубен футбол.

Първоначалните икономически показатели също сочат положителна тенденция. По данни, публикувани от УЕФА и медийни партньори [4;9], нивата на зрителски интерес през сезон 2024/25 г. отбелязват двуцифрен ръст спрямо предходния период. Стойността на глобалните договори за телевизионни права за „Шампионската лига“ за цикъла 2024–2027 г. нараства приблизително с около 20% спрямо предходния тригодишен период, докато приходите от търговски права се увеличават с приблизително една четвърт [9].

Продажбата на медийните права за клубните турнири на УЕФА се осъществява чрез централизирана система от търгове, организирани по територии и по видове платформи [14;15]. В рамките на този модел различни оператори придобиват права за платена телевизия, свободно излъчване, стрийминг услуги и кратки обзорни формати, което позволява комбиниране на няколко партньори в една и съща държава. Дълги години основен дистрибутор на правата е агенцията „Team Marketing“, докато за пазара в Съединените щати управлението се осъществява от „Relevant Sports“, която има договор за глобално промотиране на клубните турнири и след 2027 г. [15;16;17;18].

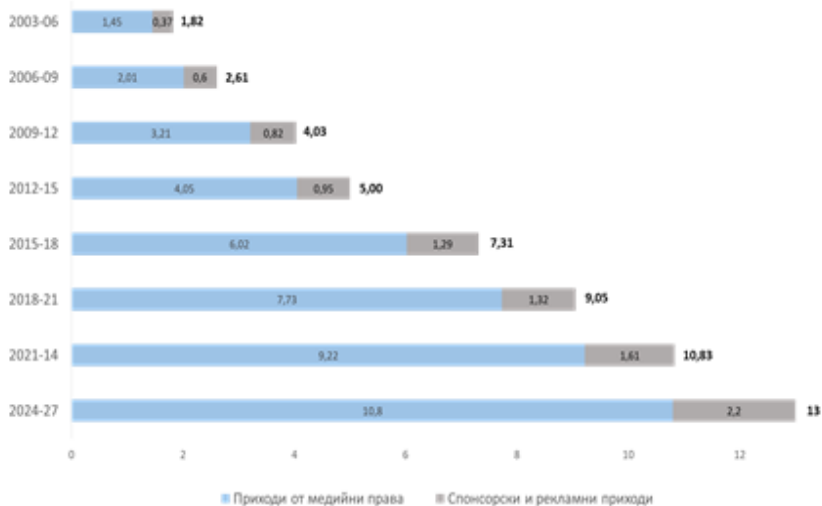
Увеличаването на броя на срещите вследствие на новия състезателен формат създава допълнителни възможности за пакетирание на телевизионни и маркетингови права. Това позволява на УЕФА да предлага различни ценови категории и комбинации от права, съобразени с особеностите на отделните пазари. В резултат на това общите приходи от клубните турнири нарастват значително, като оценките сочат увеличение от приблизително 3 милиарда евро годишно в предходните цикли до около 5 милиарда евро годишно в настоящия търговски период [2;9].

Финансовият модел на мъжките клубни състезания на УЕФА в най-голяма степен е зависим именно от приходите от медийни и търговски права, които

формират основната част от бюджета на организацията и определят размера на средствата, разпределяни към участващите клубове. В съвременния професионален футбол телевизионното излъчване, спонсорските договори и маркетинговите лицензи се превръщат във водещ източник на финансиране, като значението им постепенно изпреварва традиционните приходи от билети и местни спонсорства [2].

Развитието на тези приходи може ясно да се проследи чрез търговските цикли на УЕФА, които обикновено обхващат тригодишни периоди и в рамките на които се сключват договорите за медийни и комерсиални права. През последните две десетилетия се наблюдава устойчива тенденция на нарастване, обусловена от глобализацията на футболната индустрия, навлизането на дигитални платформи и увеличаващото се търсене на съдържание, свързано с водещите европейски клубни турнири [2;20]. Особено ясно тази тенденция се проявява след 2009 г., когато стойността на телевизионните договори нараства значително, а „Шампионската лига“ се утвърждава като най-скъпият клубен спортен продукт в световен мащаб [2;1].

Паралелно с това, се увеличава и стойността на търговските права, свързани със спонсорство, реклама и лицензиране, което води до съществено разширяване на общите приходи от клубните състезания. Данните за отделните търговски цикли показват ясно изразена възходяща тенденция, представляваща динамиката на приходите от медийни и търговски права в европейските клубни турнири (Фиг. 1).

Фиг. 1. Приходи от клубните турнири на УЕФА по цикли. (сумите са в млрд. евро)
 Източник: UEFA Financial Report 2024/25 [2]; UEFA Budget 2025–2026 [19].

Анализът на данните, представени на фигурата, показва ясно изразена и устойчива тенденция на нарастване на приходите от европейските клубни турнири на УЕФА във всеки последващ търговски цикъл. В периода 2003–2006 г. общите постъпления възлизат на приблизително 1.82 млрд. евро, докато в цикъла 2021–2024 г. достигат 10,83 млрд. евро, което представлява увеличение от над пет пъти. Най-високи стойности се наблюдават в текущия цикъл 2024–2027 г., за който се очакват приходи в размер на около 13 млрд. евро. Тази динамика свидетелства за дългосрочен и устойчив растеж на икономическата стойност на европейските клубни състезания [2;19].

Структурният анализ на приходите показва, че доминиращият дял се формира от медийните права, които във всички разглеждани периоди те значително превишават приходите от търговски дейности. В цикъла 2024–2027 г. например постъпленията от телевизионни и дигитални права възлизат на приблизително 10,8 млрд. евро, докато тези от търговски права са около 2.2 млрд. евро. Това съотношение ясно потвърждава, че медийните права представляват водещия икономически фактор, определящ развитието и мащаба на европейските клубни турнири [2].

Съществен принос за ускорения растеж в последния търговски период има въвеждането на новия състезателен формат след 2024 г., който увеличава броя на срещите и създава допълнителни възможности за монетизация на съдържанието. Паралелно с това сключването на нови договори за излъчване на ключови пазари допринася за повишаване на общата стойност на медийните права. Финансовите прогнози показват, че годишните приходи от мъжките клубни турнири достигат приблизително 4,4 млрд. евро на сезон, като над 70% от тях се генерират от „Шампионската лига“. Това още веднъж подчертава ролята на турнира като основен финансов двигател в системата на европейските клубни състезания [2;4]. В този контекст устойчивото нарастване на приходите от медийни и търговски права се явява ключов фактор за икономическата експанзия на турнирите. То създава предпоставки за увеличаване на наградните фондове, подобряване на организационната инфраструктура и укрепване на финансовата стабилност на участващите клубове.

Допълнително доказателство за засилващата се комерсиализация на турнирите е сключването на нови дългосрочни договори за управление на търговските и медийните права за периода след 2027 г. Тогава компанията „Relevant Sports“ ще поеме глобалните търговски права за мъжките клубни състезания за шест сезона – от 2027/28 до 2032/33 г., заменяйки дългогодишния партньор „Team Marketing“. Новото партньорство предвижда създаване на специализирана структура за маркетинг и продажба на медийни, спонсорски и лицензни права с цел максимизиране на приходите от международните пазари [5;9;17].

Тази стратегия е в съответствие с общата тенденция, наблюдавана в

представените данни, според която всяка реформа в състезателния формат е пряко свързана с увеличаване на икономическата стойност на турнирите. По този начин европейските клубни състезания все по-ясно се утвърждават не само като спортно, но и като медийно-икономическо явление, в което развитието на формата, пазарът на телевизионни права и глобалната конкуренция функционират като взаимно зависими фактори.

Заключение

В заключение може да се обобщи, че развитието на европейските клубни турнири е в пряка зависимост от нарастващата роля на медийните и търговските права като водещ източник на приходи за УЕФА. Въвеждането на новия състезателен формат от сезон 2024/25, базиран на т.нар. „Swiss model“, води до съществено увеличаване на броя на срещите, повишаване на конкурентността и запазване на интригата до късните етапи на надпреварите. Това създава по-висока стойност на предлагания медиен продукт и позволява реализирането на по-значителни приходи от телевизионни права и търговски дейности [4;2].

Наред с положителния икономически ефект реформите пораждат и редица предизвикателства, свързани с увеличеното натоварване на състезателите и задълбочаването на финансовите различия между клубовете [1;7]. Това поставя въпроса за необходимостта от балансиране между комерсиалните цели и дългосрочната устойчивост на състезателния модел.

Въпреки тези ограничения анализът показва, че въведените промени в значителна степен постигат основната си цел – повишаване на зрителския интерес и увеличаване на приходите. В този смисъл бъдещото развитие на европейските клубни турнири ще продължи да се определя в значителна степен от динамиката на медийния пазар и от способността на УЕФА да адаптира състезателния формат към изискванията на глобалната спортна индустрия [4;9].

Литература

1. SportBusiness. (2023). *In focus: UEFA club competitions*.
<https://media.sportbusiness.com/2023/06/in-focus-uefa-club-competitions-2/>
2. Union of European Football Associations. (2025). *UEFA financial report 2024/25*. UEFA.
https://editorial.uefa.com/resources/02a1-1fcb1ef35df9-e69c325893be-1000/20260113_enclosure_03_annual_report_2024-25_en.pdf
3. Union of European Football Associations. (2024). *New report highlights record revenues and increasing investment across European football*. UEFA.
<https://www.uefa.com/news-media/news/02a2-200452a66064-0cfd3f86b94f-1000-new-report-highlights-record-revenues-and-increasing-inv/>
4. Union of European Football Associations. (2024). *Circular no. 13 – Distribution to clubs from the 2024–27 UEFA club competitions cycle*. UEFA.

- https://editorial.uefa.com/resources/028b-1a7880138a24-7a993e2e33d1-1000/20240322_circular_2024_13_en.pdf
5. Devriesere, K., Goossens, D., & Spieksma, F. (2025). *Competitiveness in the new UEFA Champions League format*. arXiv. <https://arxiv.org/abs/2508.08290>
 6. Financial Times. (2025). *Champions League shake-up boosts revenues*. <https://www.ft.com/content/cef8bd9f-8b05-4fb3-a561-c0a441b59c1e>
 7. Csató, L. (2022). *The unfairness of the revenue distribution system used in UEFA club competitions*. arXiv. <https://arxiv.org/abs/2206.11746>
 8. SportsPro. (2025). *UEFA awards global commercial rights to Relevant Sports from 2027*. <https://www.sportspro.com/news/agencies/uefa-relevant-champions-league-global-commercial-rights-march-2025/>
 9. Financial Times. (2025). *UEFA signs global commercial deal for club competitions*. <https://www.ft.com/content/67990aad-cc65-408f-b7a9-5f9ae546deb8>
 10. SportsPro. (2025). *Champions League TV rights, sponsorship and commercial strategy*. <https://www.sportspro.com/features/decision-makers/champions-league-tv-rights-sponsorship-uefa-uc3-relevant-paramount-strategy/>
 11. The Guardian. (2022). *Amazon and BBC break BT stranglehold on Champions League football*. <https://www.theguardian.com/football/2022/jul/01/amazon-and-bbc-break-bt-stranglehold-on-champions-league-football>
 12. SportBusiness. (2022). *Amazon and BT split Champions League rights*. <https://www.sportbusiness.com/news/amazon-and-bt-to-split-uk-champions-league-rights-from-2024-25/>
 13. TalkSport. (2025). *Champions League plans linked to Relevant Sports and US market*. <https://talksport.com/football/2924690/champions-league-final-usa-plans-uefa-relevant-sports/>
 14. Reuters. (2025). *UEFA unveils multi-market tender for club competition rights*. <https://www.reuters.com/sports/soccer/uefa-unveils-multi-market-tender-20272031-club-competition-rights-2025-10-13/>
 15. Sportcal. (2026). *UEFA club competitions rights tenders across markets*. <https://www.sportcal.com/news/uefa-relevant-send-club-comp-media-rights-to-tender-in-swathe-of-markets/>
 16. Sportcal. (2025). *UEFA switch from Team Marketing to Relevant confirmed*. <https://www.sportcal.com/media/ufas-switch-from-team-to-relevant-as-of-2027-28-confirmed/>
 17. UEFA. (2025). *UC3 appoints Relevant as global commercial partner*.

<https://www.uefa.com/news-media/news/0297-1d466ceeee01-25dbcb2f7111-1000--uc3-appoints-relevant-as-uefa-men-s-club-competitions-glob/>

18. UEFA. (2022). *UEFA appoints Team Marketing and Relevant Sports Group*. <https://www.uefa.com/news-media/news/0272-1463a76356cb-7657568520d6-1000--uefa-appoints-team-marketing-and-relevant-sports-group-as-ma/>
19. Union of European Football Associations. (2025). *UEFA budget 2025–2026*. UEFA. https://editorial.uefa.com/resources/0298-1d6b06a898c5-8c19b1959c38-1000/encl_06_vic_uefa_budget_2025-2026_en.pdf

ИКОНОМИЧЕСКО ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА НОВИТЕ ФОРМАТИ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФУТБОЛНИ КЛУБНИ ТУРНИРИ

Ясен Деянов, Ваня Цолова

(Резюме)

Настоящото изследване разглежда икономическото въздействие на новите формати на европейските клубни турнири на УЕФА, въведени от сезон 2024/25 г. Анализирани са структурните промени в „Шампионската лига“, „Лига Европа“ и „Лига на конференциите“, свързани с преминаването към т.нар. „Swiss model“. Основен акцент е поставен върху влиянието на реформите върху броя на срещите, телевизионните права, търговските приходи и комерсиализацията на турнирите. Целта на изследването е да се анализират някои икономически параметри, отразяващи въздействието на новите формати на европейските футболни клубни турнири. За реализирането на целта методическият инструментариум включва съдържателен анализ на специализирани литературни източници и аналитичен преглед на интернет публикации, научни разработки и журналистически статии по проблема. Резултатите показват, че новият формат създава предпоставки за увеличаване на зрелищния интерес, разширяване на медийното съдържание и нарастване на приходите от телевизионни и търговски права.

Ключови думи: УЕФА, Шампионска лига, телевизионни права, спортна икономика, футболен маркетинг, Swiss model

ECONOMIC IMPACT OF THE NEW FORMATS OF EUROPEAN CLUB FOOTBALL TOURNAMENTS

Yasen Deyanov, Vanya Tzolova

(Summary)

The study examines the economic impact of the new formats of UEFA club competitions introduced in the 2024/25 season. It analyses the structural changes in the UEFA Champions League, UEFA Europa League, and UEFA Conference League associated

with the transition to the so-called "Swiss model". Primary focus is placed on the impact of these reforms on the number of matches, media rights, commercial revenues, and the overall commercialisation of the tournaments. The aim of the research is to analyse specific economic parameters reflecting the impact of the new formats of European club football tournaments. To achieve this objective, the methodological framework employs a content analysis of specialised literature, alongside an analytical review of online publications, academic research, and journalistic articles on the subject. The results indicate that the new format enhances spectators' interest, expands media content, and drives growth in broadcasting and commercial revenues.

Keywords: UEFA, Champions League, media rights, sports economics, football marketing, Swiss model

ЕДИН ПОГЛЕД ВЪРХУ ИНТЕРТЕКСТУАЛНОТО ПРОСТРАНСТВО В ДВЕ РУСКИ НАРОДНИ ПРИКАЗКИ

*Елена Давчева**

Интертекстът е една от най-важните категории на текста, но всъщност става въпрос за много сложно и многостранно явление. Интертекстуалността е общо свойство на текстовете, изразяващо се в наличието на връзка между тях, благодарение на която текстовете или техните части могат явно или неявно да се позовават един на друг. Интертекстуалното свързване може да се проявява като заемане или наподобяване и на езикови, и на всякакви други знакови структури и форми, идеи, тълкувания, конструкции и т. н. Междутекстуалността визира връзките, които се откриват между различните текстове в близостта на темите, проблемите, образите, идеите, начините на изразяване. В този смисъл всеки текст може да се разглежда като резултат от поглъщането и трансформацията на друг текст. Интертекстуалността не е извънлитературен феномен. При умело прилагане тя притежава способността да отвори едно произведение към друго на ниво взаимодействие и смислопораждащи пресечни точки.

Традицията на интерпретация и заемане на фолклорни сюжети е известна още от античността. Заимстването се осъществява на различни равнища: сюжетно, структурно, функционално, на мотиви, образно, цитиране, преработка на фолклорния текст, неговото осъвременяване и пародирание, използване на тропи, художествени прийоми и средства и пр.¹ и това безспорно отвежда към полето на интертекстуалността. Имайки предвид популярността на приказката, то често срещано явление в интертекстуален план е пресъздаването на текста наново. Или както казва Х. Кафтанджиев: „Колкото по-популярен е един текст, толкова по-вероятно е да го развием отново, да го „римейкваме“. Текстът римейк винаги се основава на съществуващ вече първоизточник, но може да се съотнася с него в различна степен на подобие”².

Самата специфика на превода го предопределя като особено интензивна форма на интертекстуалните връзки. Имайки предвид, че текстът се заражда в

* Д-р, ст. преподавател по руски език в кат. „Чужди езици“, МТФ при МГУ „Св. Иван Рилски“

¹ За типовете заимстване вж. по-подробно: Трыкова О. Ю. Отечественная проза последней трети XX века: жанровое взаимодействие с фольклором: Автореферат, М., 1999

² Кафтанджиев Х. Синдромът на креативната деменция – копи-пейст комуникативните стратегии. – ProGRAFICA, 2011/5

едно интертекстуално пространство (това на оригинала), а се възприема в друго интертекстуално пространство, той се оказва в сферата на по-големи или случайни връзки с други текстове, при което придобива нов смисъл и може да изгуби първоначалния. Преводът може да се окаже съвместяване на тези пространства и да се осъществи пренос в трето пространство³.

Другата светлина на другия език предизвиква при превода двойна оптика, наслагване както на езикови проявления, така и на културни. Читателят всъщност получава едно чуждо разбиране на един чужд текст, възникнал в чужда култура. Ето защо отговорността на преводача при осъществяването на общуване между културите е огромна.

В основата на преводаческия подход към интертекстуалността лежи изискването за интерпретация. Благодарение на това се осъществява своеобразно кръстосване и трансформация на смисъла на текстовете, встъпващи във взаимодействие. Интерпретацията като начин за предаване на културна информация представлява опит да се балансира между двете култури (изходната и приемащата). Презентиращите елементи на изходната култура влизат в адаптиран вид, за да може читателят на превода да възприеме даденото явление, а това от своя страна позволява на преводача да съхрани комуникативният ефект на текста. По този начин се получават интересни творчески решения.

Руските народни приказки са своеобразно съкровище на народната мъдрост. Отличават се с дълбочина на идеите, богатство на съдържанието, поетичен език, възпитателна насоченост. Те съдържат не само увлекателни сюжети и удивителни герои, но също така се докосват до истинската поезия, която открива на читателя света на човешките чувства и взаимоотношения, утвърждава доброто и справедливостта. Да се предаде това богатство на друг език е извънредно трудна задача.

Трудностите в превода до голяма степен идват и от различията между руския и българския език. Въпреки че става въпрос за сродни езици, могат да се обособят някои особености като синтетичност-аналитичност; фонетично развитие в различни посоки; различия в падежните системи; определителен член (за българския); различие в родовете; система на минало време (в руския не е сложна и многозначна, както в българския) и т.н.⁴ При превод на народни приказки обаче, нещата се усложняват. Необходимо е прекодиране на оригинала, който трябва да бъде достъпен за разбиране от българския читател и да не поражда неясни или сложни представи. Процесът не се ограничава само до издирване и намиране на езикови средства, които адекватно да изразяват съдържанието на пратекста.

³ Тороп, 1995, с. 120-121.

⁴ По-подробно вж.: Велчев, П.. За някои особености при превода на поезия от руски на български. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1988. с. 282-292.

Наред с познаването на езика, преводачът трябва да познава културата, бита и нравите на руския народ, да запази националната специфика на оригинала, изразяваща се в поведението на героите, в тяхната реч, в детайлите на обкръжаващия ги бит и т.н.

Ще се опитаме да надникнем в интертекстуалното пространство на две руски народни приказки: „Зимовья зверей“ и „Журавль и цапля“. Тези приказки за животни принадлежат към т. нар. кумулативни приказки⁵. Като източник на пратекста е използван сборникът на Афанасиев⁶, тъй като е известно, че „Афанасиев се е стремил да запази всички особености на първоначалните записи на приказките, без да си позволява каквито и да било литературни преработки на тези записи“⁷.

Най-напред ще се спрем на някои особености⁸ в превода на Николай Райнов⁹. При анализа и оценката на превода ще изхождаме от съвременните изисквания за адекватен или функционален превод, който „държи сметка не за изразните средства на оригинала, взети сами за себе си, а за тяхната художествена функция. Той позволява на преводача да използва както същите, така и други изразни средства, чрез които да създаде у читателя такова идейно-естетическо въздействие, каквото би извикал и оригиналът“¹⁰. Съпоставката между оригинала (пратекста) и преводния текст ще доведе до открояване на интертекстуалното пространство.

Жанровата идентичност в интертекста (преводния текст) е спазена. Дори в някои случаи кумулативността се подсилва от привнесени диалози – напр. животните се питат в обратен ред къде живее зимата („Зимовье зверей“).

Едни от характерните стилни особености както за руската, така и за българската приказка са **думите**¹¹ с **умалителен суфикс/наставка**. Те придават умалително ласкаво, звучене. При превода е възможно преминаване към неутрална лексика, когато в оригинала са загубили емоционалната си функция. Тъй като пропускането им нарушава фолклорния колорит на оригинала, то е уместно компенсирането им на друго място с други характерни за народната

⁵ Вж. Проп, В. Фольклор и действительность. М., „Наука“, 1976.

⁶ Народные русские сказки. от сб. на А.Н.Афанасьев, Москва, „Художественная литература“, 1997.

⁷ Платонов, А. Приказки на руския народ. // <https://literaturesviat.com/?p=41191>

⁸ жанрова идентичност; граматични, синтактични и лексикални особености; преводачески трансформации и пр.

⁹ Райнов, Н. Приказки от цял свят. „Захарий Стоянов“, С., 2005.

¹⁰ Метева, Е. Превод на произведения с фолклорен стил от руски на български. В: сб. „Изкуството на превода“, изд. „Народна култура“, 1969.

¹¹ Според В. Зидарова в повечето случаи става въпрос не за думи, а за форми. Вж. Зидарова, В. Диминутиви и лексикална номинация. // Българистични студии, С., 2004.

приказка изразни средства. Неутрални замени в разглежданите приказки са направени при превода на: *избушка, куманьки*; съществува един случай на адекватен превод – кумушка-кумичка, а за сметка на това наборът от умалителни в българския текст е доста по-голям: *биче, ленивички, подпорки, месце, петленце, Кумчо Вълчо*. По-голяма част от компенсациите носят хумористична окраска.

За приказките са характерни и редица особености от синтактичен и ритмичен характер. Това са **битово-разговорните частици**¹². Те не притежават ясно изразена функция във фразата и много трудно се превеждат на български език. Проследяването на оригиналния текст на „Зимовье зверей“ показва наличието на 3 такива частици с честота 9: *да* (4), *же*(4) -*то* (1). Те са компенсирани на други места в текста от характерни за българския битово-разговорен стил частици¹³, – *па* (4) *що* (2), *хе* (1). В „Журавль и цапля“ непреведимите частици *да* (2) и –*то* (4) са компенсирани на други места в преводния текст с *па* (4) и *та* (1).

Както е известно, **междуметията** придават по-непосредствена емоционална или сетивна изразност на речта. В руския фолклор те имат голямо присъствие. В „Журавль и цапля“ не е употребено нито едно, но в „Зимовье зверей“ междуметиято *ну* е употребено на 5 места в текста за обозначаване на подбуда за действие и неудовлетвореност. Само на едно място е използван буквален превод: - *Ну давайте избу строить.* / - *Хайде да си направим къща*. Подканата на мечката към вълка: - *Ну ступай* е разширена с обръщение и пояснение: - *Ти, Кумчо Вълчо, влез пръв, а аз подир тебе. Ако вляза първа аз, ще се изплашат*. Неудовлетвореността на бика от това, че животните не искат да го подкрепят: - *Ну, говорит, - вы как хотите*, е придружена с добавяне в българския текст: *И без помощници ще мина*, което подчертава решимостта за довеждане до край на започнатата работа.

Руският и българският език са богати на **звукоподражания**, като често се наблюдава сходство на различни езикови нива¹⁴. От друга страна, звукоподражателните частици принадлежат към безеквивалентната лексика, затова изискват особен подход при предаването им от един език на друг.

Звуците *тяп-тяп* при ходенето на жерава са сполучливо заменени с четирикратно повторение (2x2) *Флок-флок, флок-флок*, чиято звучност наподобява повече газенето в калта. Това позволява на Райнов да замени пояснението *Семь верст болото месил*, с битово-хумористичен елемент – *върви и си пуши лулата*. Майсторът на речта вкарва и звукоподражания, които отсъстват в руския текст. Например звуците при ходенето на чаплата из блатото: *Цап-цап, цап-цап*. И тук четириkratното повторение подсилва ритмичността. Собствените звукоподражания на Райнов са плод на неговата наблюдателност и способност за

¹² Условно ще ги наричаме частици, без да уточняваме морфологичната им служба.

¹³ най-вече остарели форми

¹⁴ Фонетично, словообразователно, семантично, синтактично и стилистично ниво.

възпроизвеждане. Особено оригинално е добавянето на звуци – така обичайното Кукуригу при него е *Кукуригууууру*; или пък умножаването на гласните при разправата на животните с натрапниците: *Овньооооо, дръъъъж; Овньоооооо, мушкай!; Овньооооо, късай; Дайте я на менее. Дайте я на менее.*

Повторенията от различен вид са важен елемент на народните приказки и тяхното предаване е задължително условие за преводача. Наличието на повторения е обусловено от устната природа на приказката. Те лежат в основата на пространствено-временните приказни формули, а също така са и важни правила за спецификата на речта в културата на оригинала. Необходимо е да се спазват, тъй като повторенията са ефективно средство за логическо и емоционално обособяване на мисли и факти. Особено многократни са повторенията в „Зимовье зверей“, продиктувани от верижния характер на приказката: *от зима лета ищу, иди с нами, куда, пусти брат* и пр. Повторността е запазена и дори разширена при превода. В българския текст *къща* се среща 18 пъти при два пъти по-малко повторения на *изба* (9) в изходния текст. Повторенията на контрастите: зима, студ, мраз и съответно топлина, лято, огрея са съответно 31 в руския и 57 в българския текст. Разпределението „студ – топлина“ е идентично в двата текста (37 на 20 в интертекста и 20 на 11 в пратекста; приблизително 65% на 35%). Присъствието на зимата сполучливо е подсилено с образни описания и дори с въвеждането на нов герой – братът на зимата: *Каква зима – страшна и ужасна. Па и не била сама; и брат ѝ бил с нея – мразът*. Четирикратното повторение *дайте я на менеее* в разказа на Баба Меца подсилва динамиката и експресивността.

При превода на повторението *один* в различните му форми: *одному, одной, одной, одному-то, одной-то* в „Журавль и цапля“ са използвани замени, поставящи акцент върху самотността: *омръзнало да живее сам, омръзна ми тоя самотен живот, па и живее ли се самичък...*

Обикнат стилистичен похват и в руския и в българския фолклор са **тавтологичните съчетания**. Използваните в „Зимовье зверей“: *путь-дорогою, братцы-товарищи, живут поживают* не предполагат намирането на еквивалентен тавтологичен израз. Изпускането е компенсирано частично с разширената форма на *види-завиди*: *Който ни види – да ни завиди*. Употребата на късата местоименна форма *ни* подсилва идеята за задружния труд. Също така думите на петела: *Много обичам весела дружина. Сам не ми се върви* подсилват основната смислова единица за приятелството. В „Журавль и цапля“ не се срещат тавтологични съчетания, но в превода сполучливо е използвано на две места съчетанието *лика-прилика*.

Троицността или **трикратните повторения** са присъщ фолклорен елемент както в руските, така и в българските народни приказки. Въпреки че по-честата му употреба визира обикновено вълшебните приказки, то и в разглеждания случай също се наблюдава. И в двата текста на „Зимовье зверей“ зверовете, които нападат къщата на животните, са три на брой; в превода лисицата първоначално

изказва предположение че животните в къщата са три – петел, овен и бик.

Сериозна трудност при превода на фолклорни произведения представляват **фразеологизмите**. Те са особено тясно свързани с неповторимата специфика на народната реч и при тяхното преизразяване на чужд език опасността от нарушаване на националния колорит на оригинала е особено реална. Понякога възможностите на двата езика и характерът на самия контекст не позволяват руският фразеологизъм да се предаде чрез съответно българско устойчиво съчетание. В такъв случай Н. Райнов правилно разкрива неговото смислово съдържание чрез неутрален израз, като се стреми да запази разговорно-битовия колорит на речта. *Как не салоно похлебал* показва напразните усилия на жерава. При превода обаче се поставя акцент върху неговото емоционално състояние – *Жеравът си отишъл засрамен. Той дори си поплакал по пътя*.

Тясно свързани с националния колорит в приказките са и **реалиите**. Те разкриват непреведими национални образи и понятия. Като добър познавач на руската култура, Н. Райнов рядко нарушава националния колорит на оригинала. Специфичната руска единица за разстояние *верста Семь верст болото месил* („Журавль и цапля“) е изпусната, а смисълът се предава с *голямо блато*. Преводът на *изба* в двете приказки е различен – съответно къща и хижа, което конкретизира мястото за живеене. Употребата на *капкак* (*оправил си капкака – за жерава*), и *червената чалма на месаря* от „Зимовье зверей“ не се вписват в националния колорит на оригинала, но това по-скоро е виждане на разказвача, а не на преводача, тъй като тези детайли отсъстват в руския текст.

След като изяснихме част от преводаческите трансформации на лексикално ниво, да се върнем отново към текста. Да започнем от заглавието. В „Журавль и цапля“ преводът е буквален, а в „Зимовье зверей“ **замяната е на граматично ниво** – съществителното в руския текст е заменено с глагол в българския. Типично руските встъпителни формули- „присказки“ от типа *„Летела сова-весела голова...“* („Журавль и цапля“) не са присъщи за българския фолклор, затова е оправдано решението да се изпусне този фрагмент. В „Зимовье зверей“ и в оригинала и в превода началото е типичното за приказките за животни директно влизане в повествованието. „Зимовье зверей“ завършва с бягството *без оглядки* на натрапника вълк, а в българския вариант – с разказа на мечката. И оригиналът и преводът на „Журавль и цапля“ разкриват незавършеността на действията на героите.

За адекватно възприемане на преводния текст в редица случаи се налага **замяна на имена**. За пригаждане към приемащата култура уместна е замяната на персонажи със сходни качества. За името на типичния за руската приказка персонаж – Михайло Иванович е намерена еквивалентна замяна – Баба Меца. Тук е направена умела трансформация с обръщане на рода (от мъжки в женски). Николай Райнов въвежда нови въображаеми герои в „Зимовье зверей“ – *проклетата жена с вила в ръка и месар с червена чалма*. Това подсилва образността и довежда

до битови асоциации, а чрез червената чалма е осъществено проникване в по-нови пластове на българската история. Интерес представлява и маркирането на нови второстепенни персонажи – братът на зимата – Мразът („Зимовъе зверей“), щъркелът, от когото жеравът е загубил на покер („Журавль и цапля“).

Описанията на Райнов са много действени. Разправата на животните с мечката („Зимовъе зверей“) е пресъздадено в детайли като се включват всички: ... *бикът я притиснал с рогата си до стената, като навел главата, па изревал: Овнoooo, дръъъж! Овнъoooo, мушкай! Овнъoooo късай! Овенът се разтичал, че като мушнал мечката в ребрата, съборил я на земята. Свинята се притекла, разгрухала се и почнала да скубе козината на мечката; Гъската литнала, кацнала на главата на Баба Меца и почнала да ѝ кълве очите, А петелът се провикнал с цяло гърло: - Дайте я на менеее! Дайте я на менеее! Двaдесеткратната употреба на глаголи и удължаването на гласните създават една изключително динамична и образна картина. Описанието е разширено и на ниво действия и усещания: животните обясняват как усещат студа, бикът разкрива идеята си за построяването на къщата: *Аз ще донеса греди, а вие ще ги наредите и сковете. Ще си имаме къща – който ни види – да ни завиди.**

В преводния текст пространствените и времевите представи са издигнати на едно по-високо ниво на конкретизация. Например: животните се питат накъде да вървят; спират на кръстопът; няма кого да запитат за *живелището*¹⁵ на зимата; - *Да тръгнем хе по този път. Все ще ни заведе някъде; докато вървели животните по гората много време се минало; по цели нощи лисицата обикаляла да разбере по миризмата и по гласовете на животните колко са и какви са („Животните зимуват“).* В пратекста на „Журавль и цапля“ пространствената представа за големината на блатото е представено единствено с пътя, който трябва да измине жеравът до хижата на чаплата: *семь верст болото месил.* В българския текст се създава представа за необятност: *Едно време жеравът и чаплата си съградили по една хижа от двете страни на голямо блато... Дали блатото било много голямо, или хижите много малки, но от едната хижа другата се не виждала; Блатото голямо, не се изгазва.*

При Райнов разширяването на описанието се преплита с известния похват при преразказването на приказки – **модификацията**. Тя представлява творческа замяна, корените на която идват просто от фантазията на разказвача. Ето защо прочитът на интертекста навежда на мисълта, че текстът-превод до известна степен може да се причисли към авторизираните приказки.

Интересен похват, в който се забелязва препратка към националната култура на интертекста е ефектът на „дядовата ръкавичка“ (Приложение 1). Малката къща, в която има място само за бика се „разширява“ и акумулира топлина и положителни емоции - *на животните било топло. Топло било и весело.* Това

¹⁵ Особено сполучливо решение

идва да подсили и основната мисъл за силата на приятелството.

Друга особеност на интертекста е възможността за промяна на отделни детайли от композицията или нейното обръщане. Например последователността на влизането на животните в къщата: лисица, вълк, мечка. В превода лисицата дава път на вълка, той на мечката и всъщност влиза само мечката. Тук отново е поставен акцент върху хитростта на лисицата: - *Не, тъй не бива. Гостите влизат най-напред, а стопанката – подире им.* Това качество по принцип не е характерно за вълка в българския фолклор, но и той, воден от страха, сякаш се „заразява“ от лисицата, дори добавя и ласкателство: - *Ти, Бабо Мецо, ще влезеш първа. Ти си по-силна и по-едра. Такъв почтен гост трябва да влезе пръв.* В „Жерав и чапла“ в оригинала първоначалната поява е на жерава, а в българския вариант – на чаплата. Съответно композиционните елементи (Приложение 2) общо 11 на брой, състоящи се от три компонента: решение, предложение, отказ се появяват с честота съответно 4, 3, 4 и в двата текста, като различието е в броя на предложенията от отделните герои – в оригинала единично предложение има от страна на чаплата, а в преводния текст – на жерава.

Изследването на текстовете показва и структурни изменения. Микрокомпозиционните елементи в пратекста и преводния текст на Зимовье зверей“ се различават по брой и информационна наситеност (вж. Приложение 3). В пратекста броят на тези елементи е 11, а в интертекста освен тях има още 7 допълнителни, като описанието е разширено.

Интерпретационната същност на интертекста се проявява и в пряката реч и диалога. Българският текст превъзхожда руския по отношение на честотата на пряката реч.

Приказка	Руски текст		Български текст		разлика брой	разлика %
	брой	%	брой	%		
„Зимовья зверей“	36	36	64	64	28	28
„Журавль и цапля“	12	43	16	57	4	14
общо	48	79	80	121	32	22

В „Животните зимуват е привнесен допълнителен диалог между животните, когато се питат къде живее зимата, като първи пита петелът, т. е. в обратен ред – това води до кръгова композиция с предишния диалог и се засилва кумулативността. Същевременно се постига и забавяне на действието – ретардация. Диалогът между лисицата, вълка и мечката е разширен и така се постига правдиво пресъздаване на лукавството и притворството на хитрата кумица: - *Дайте ми нещо за ядене, приятели.....Аз съм доволна от малко. Стига на вас да ви е добре.* Диалогът в „Журавль и цапля“ също е разширен с разкриване

и на положителното отношение на жерава към чаплата: *–....Ти си мома като за мене: добре ще си живеем.*

Ролята на бита в трансформацията на приказката е огромна. „Битът не е в състояние да разруши общата структура на приказката, но от него се черпи материал за най-разнообразни замени на стария материал с по-нов¹⁶. Особено сполучливо това е направено в хумористичен план в превода на „Журавль и цапля“. Жеравът *стои край хижата и пуши лула; засукал мустаци, оправил си калпака; па смукне от лулата; изпили по едно кафе*; чаплата оправдава навика на жерава: *А пък дето пуши, и то не е грях: всички мъже пушат*. Спуснатите пердетата в дома на чаплата са не само битов детайл, но и подсилват алегоричния смисъл.

Описанието е разширено и със социални детайли и мотиви. Чаплата изтъква, че има зестра, жеравът отначало се отказва: *нито ти ми трябваш, нито зестрата ти*, но после съжалява, че е изпуснал такава хубава *и богата мома*, която би му помогнала да оправи сметките си с Щъркела. Героите в преводния текст населяват не само социалното, но и етичното пространство. Много важен момент са посланията към читателя.

Мотивът за нерешителността („Журавль и цапля“) е разширен с идеята, че у всеки има нещо добро. Докато в оригинала само на едно място чаплата характеризира жерава и то с отрицателните му качества, то в българския вариант, макар и в хумористичен план, героите виждат и положителни според тях качества: *благородна, богата, хубавица; хубава и богата мома; ще носи децата* и т.н.

Понякога в съжденията са вплетени битови елементи: *От гости никой не бяга* – казва жеравът на чаплата, като тук е привнесен мотивът за гостоприемството. Ленивостта е осъдена: *другите животни били ленивички* („Зимовье зверей“). Забелязват се и хумористични нотки: *Нали е дългокрак, ще ми носи децата* („Журавль и цапля“).

Интертекстуалното пространство е разширено и чрез поставяне на акцент върху психологичното състояние на героите (вж. Приложение 4). Чаплата е *и засрамена, и ядосана, и оскърбена*, жеравът дори си поплакал– *толкова му било тежко на душата*.

От този преглед на интертекста в преводния му вариант, можем да заключим, че по особено оригинален начин, без да се накърнява националния колорит на оригинала, се внушават поуките и посланията, приказките стават близки, разбираеми и нужни на читателя.

Интертекстуалното пространство на руската народна приказка „Зимовье зверей“ е проникнато от литературни аналози. Като такива могат да се посочат: „Бременските музиканти“ (Братя Грим); „Сказка про одного однобокого барана“ (Руска народна приказка, записана от А. Н. Афанасиев); „Медведь и петух“ (Руска

¹⁶ Проп, В. Фольклор и действительность. М., „Наука“, 1976, с. 160

народна приказка, записана от А. Н. Афанасиев); „Кот, серий лоб, козел да баран“ (обработка на А. Н. Толстой); „Козле, агне и теле“ (абхазка приказка). Могат да се посочат и авторски произведения за деца, създадени по аналогичен сюжет: Виталий Лиходет „Трите прасенца“ (приказка в стихове); Иван Крылов „Стрекоза и муравей“; Шанти Прем „Бик, овен, гъска, петел и вълк“ (проза).

Обработките на М. А. Булатов¹⁷ (1913-1963) и А. Н. Толстой¹⁸ (1883-1954) на „Зимовье зверей“ показват известно кръстосване на интертекстуалните пространства с това на българския превод. Така например Толстой и Булатов също описват подробно отпора на всички животни към неканените гости по сходен начин; при А. Н. Толстой в края на приказката фигурира разказ, но на вълка, в който присъстват въображаеми трима мъже в черно, сиво и червено. И двете приказки обаче завършват с типичните приказни формули: „А бык, баран, свинья, гусь и петух живут, поживают и беды не знают“. А. Н. Толстой привнася в началото на приказката елемент, който обяснява причината за отиването на животните в гората (за да не ги заколят), а Булатов подсилва смисловото тълкуване за задружния труд, като описва участието на всички животни при построяването на къщата. Характерни са и песенни мотиви.

Приказката „Журавль и цапля“ се среща в редица преработки, но най-оригинални е тази на Вл. Дал¹⁹. След въведението (*приказка*), взета от пратекста, следва описание на пролетта с разцъфването на цветята, долитането и гнезденето на птиците. Така непосредствено влиза в мотива за семейния живот. Следва решението на жерава да си намери стопанка. И фабулата се разплита по обичайния начин, но със специфични изразни средства. И тук се срещат битови сцени, но не са така ярко открити както при Николай Райнов. Силен образен заряд внася монотонното движение на жерава – опиране на клюна, изваждане на опашката и потапяне на клюна, изваждане на клюна и потапяне на опашката. Основната мисъл е предадена в типичен приказен стил чрез руска скоропоговорка: „Нейдет Федора за Егора, а и пошла бы Федора за Егора, да Егор не берет“.

Особеностите на превода на двете руски народни приказки като интертекстуална дейност е в препращането на пратекста към чуждоезичната култура (в случая българската), при което текстът се пресъздава по такъв начин, че самият става феномен на приемащата култура. Всичко това е постигнато с много майсторство от Николай Райнов. Успехът му се дължи не само на безспорните му качества на преводач и разказвач, но и на отличното познаване и на двете култури. Налага се изводът, че двете разгледани приказки²⁰, включени в сборника „Приказан свят“, вярно и оригинално се вписват в интертекстуалното

¹⁷ Булатов, М. А. Зимовье зверей. Детгиз, М.-Л., 1951.

¹⁸ Толстой, А. Н. Зимовье зверей. Речь, М., 2015.

¹⁹ Даль, В. И. Журавль и цапля. Детиздат, М., 2015.

²⁰ Подобни изследвания биха довели до обобщаващи резултати и за останалите приказки.

пространство на руските народни приказки „Зимовье зверей“ и „Журавль и цапля“. Интердискурсивните и интерсемиотичните връзки отразяват стремежа към търсене на нови форми на диалог с читателя на основата на съвместно социокултурно познание. Интерес за бъдещи изследвания би било проследяването и на други рецепционни пластове (освен особеностите на превода), като например функциониране в учебническата книжнина, възприематели и пр.

ЛИТЕРАТУРА

- Аникин, В. Александр Афанасьев и его фольклорные сборники. Предговор към Народные русские сказки. от сб. на А. Н. Афанасьев, Москва, „Художественная литература“, 1997.
- Булатов, М. А. Зимовье зверей. Детгиз, М.-Л. 1951.
- Велчев, П.. За някои особености при превода на поезия от руски на български. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски, 1988. с. 282-292.
- Даль, В. И. Журавль и цапля. <https://zooclub.ru/skazki/zhuravl-i-tsaplya.shtml> Детиздат, М. 2015
- Зидарова, В. Диминутиви и лексикална номинация. // Българистични студии, С., 2004.
- Кафтанджиев Х. Синдромът на креативната деменция – копи-пейст комуникативните стратегии. – ProGRAFICA, 2011/5
- Метева, Е. Превод на произведения с фолклорен стил от руски на български. В: сб. „Изкуството на превода“, изд. „Народна култура“, 1969.
- Народные русские сказки. от сб. на А. Н. Афанасьев, Москва, „Художественная литература“, 1997.
- Платонов, А. Приказки на руския народ. <https://literaturesviat.com/?p=41191>
- Проп, В. Фольклор и действительность. М., „Наука“, 1976.
- Райнов, Н. Приказки от цял свят. „Захарий Стоянов, С., 2005.
- Толстой, А. Н. Зимовье зверей. Речь, 2015.
- Тороп П. Тотальный перевод. Тарту, 1995.
- Трыкова О. Ю. Отечественная проза последней трети XX века: жанровое взаимодействие с фольклором: Автореферат, М., 1999.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

ЕФЕКТ НА ДЯДОВАТА РЪКАВИЧКА

Бикът: Само за мене има място

нямало място за двамина, но като се посъбрали, по топло им станало
(бик и овен)

За трима нямало място, но трябвало да се сместят
В къщата станало още по-топло
(бик, овен и свиня)

Няма място. Мнозина сме и все сме едри. Напълнили сме къщата.
(бик, овен, свиня и гъска)

(бик, овен, свиня, гъска и петел)

Къщата била станала толкова тясна, че нямало кой накъде да се обърне. Но затова пък на животните било топло. Топло било и весело.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

КОМПОЗИЦИОННИ ЕЛЕМЕНТИ В „ЖУРАВЛЪ И ЦАПЛЯ“/„ЖЕРАВ И ЦАПЛА“

РУСКИ ТЕКСТ	БЪЛГАРСКИ ТЕКСТ
Журавлю показалось скучно жить одному и задумал жениться Решение журавля - Дай, пойду, посвататюсь на цапле! Предложение журавля – Ведь меня замуж!	На чаплата ѝ омръзнало да живее сама. Решение на чаплата Време е да се омъжа... Предложение на чаплата – Хайде да се оженим. По-добра булка от мене не можеш да намериш. Лика прилика сме си
Отказ цапли (обоснован) Решение цапли Чем жить одной...	Отказ на жерава (обоснован) Решение на жерава Омръзна ми тоя самотен живот.... (обоснован)
Предложение цапли Возьми меня замуж Отказ журавля ... не хочу... Решение журавля одному то скучно Предложение журавля	Предложение на жерава Моля те вземи ме за мъж... (обосновано) Отказ на чаплата (обоснован) Решение на чаплата (обосновано) Предложение на чаплата Съгласна

Отказ цапли	съм да се омъжа за тебе... И зестра имам.
Решение цапли	Отказ на жерава (продиктувано от отказа на чаплата и афектното му състояние след загубата от щъркела).
Отказ журавля	Решение на жерава Отказ на чаплата

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

МИКРОКОМПОЗИЦИОННИ ЕЛЕМЕНТИ В ПРАТЕКСТА И ПРЕВОДНИЯ ТЕКСТ („ЗИМОВЪЕ ЗВЕРЕЙ“/„ЖИВОТНИТЕ ЗИМУВАТ“)

Руски текст	Български текст
1. Бикът среща в гората овен, свиня, гъсок, петел; разговарят, че търсят от зимата лято, т.е. топли дни	1. Бикът среща в гората овен, свиня, гъсок, петел; разговарят, че търсят топли дни от зимата.
	2. Петелът пита гъската, къде живее зимата, тя пита свинята и т.н. – в обратен ред, като се изтъква лидерството на бика.
	3. Бикът не знае пътя, вървят напосоки. Стигат до един кръстопът. В безизходица са – не знаят накъде да тръгнат, няма кого да попитат за живелището на зимата.
	4. Случаен избор, но обоснован – пътят все ще ги заведе някъде, а и зимата ще ги намери без да я търсят.
2. Животните вървят и разговарят, че времето е студено. Бикът предлага да си построят къща.	5. Тръгват и стигат до една гора. Разговарят кой как усеща зимата.
3. Другите животни отказват като изтъкват как ще презимуват	6. Всички се радват, че зимата идва. Но застудява и бикът предлага да си построят къща.
4. Животните отиват до къщата на бика и го молят да ги пусне. Заплашват бика. Бикът отначало отказва, като им припомня техните доводи, но после ги	7. Другите животни отказват като изтъкват как ще презимуват
	8. Бикът строи къща. Описание на работата.

пуска.	9. <i>Описание на зимата</i>
5. Живеят си на топло. Петелът пее.	10. Животните отиват до къщата на бика и го молят да ги пусне. Заплашват бика. Бикът отначало отказва, като им припомня техните доводи, но после ги пуска. <i>Описан ефект „дядовата ръкавичка“.</i>
6. Лисицата чува песните на петела и решава да го изяде. Крои планове.	11. Живеят си на топло. Петелът пее. Лисицата чува песните на петела и решава да го изяде. <i>Обикаля около къщата, за да узнае кои и колко са животните.</i>
7. Лисицата си намира помагачи. Обещава им храна.	12. Лисицата си намира помагачи. Обещава им храна. <i>Притворството на лисицата.</i>
8. Лисицата, вълкът и мечката отиват до къщичката на животните.	13. Лисицата, вълкът и мечката отиват до къщичката на животните.
9. Лисицата влиза първа. Бикът и овенът я нападат. Лисицата бяга.	14. <i>Разговор между лисицата, вълка и мечката колко са животните в къщата.</i>
10. Влиза вълкът. Бикът и овенът го нападат. Вълкът престава да диша.	15. <i>Кой да влезе пръв? Лукавство на лисицата, страхливост на вълка.</i>
11. Влиза мечокът. Приемат го по същия начин. Измъква се със сила и побягва, без да се оглежда.	16. Мечката влиза. Всички животни я нападат. <i>Разширено описание на нападението.</i>
	17. Вълкът и лисицата бягат.
	18. <i>Мечката разказва на вълка за нападението. Нови герои.</i>

ПРИЛОЖЕНИЕ 4

ПСИХОЛОГИЧЕСКО СЪСТОЯНИЕ ПРИ ОТКАЗА НА ЖЕРАВА И ЧАПЛАТА

РУСКИ ТЕКСТ	БЪЛГАРСКИ ТЕКСТ
Цапля: <i>заплакала со стыда</i>	Чапла: <i>се разсърдила и си отишла без да каже вече дума; и засрамена и ядосана и оскърбена</i>
Журавль: <i>как не солоно похлебал</i>	Жерав: <i>си отишъл засрамен. Той дори си поплакал по пътя – толкова му било тежко на душата; било го яд</i>

ЕДИН ПОГЛЕД ВЪРХУ ИНТЕРТЕКСТУАЛНОТО ПРОСТРАНСТВО В ДВЕ РУСКИ НАРОДНИ ПРИКАЗКИ

Елена Давчева

(Резюме)

Приказката е универсален културен език. Изхождайки от позицията, че всеки текст е продукт на проникване и преобразуване на други текстове, се визираща върху проявите на интертекстуалността в две руски народни приказки: „Зимовье зверей“ и „Журавль и цапля“. Съответните инварианти са от „Приказки от цял свят“ на Николай Райнов. Проследени са няколко пласта в анализа и съпоставката на оригиналния и приемния текст: жанрова идентичност, граматични, синтактични и лексикални особености, преводачески трансформации, авторизиране, възприемане и извличане на смисъл от текста. Изтъкната е необходимостта от прекодиране с цел достъпност и разбираемост от страна на българския читател, без да се накърнява националният колорит на оригинала.

A VIEW ON INTERTEXTUAL SPACE IN TWO RUSSIAN FOLK TALES

Elena Davcheva

(Summary)

A tale is a universal cultural language. Starting from the stand that every text is a product of penetration and transformation of other texts, the article focuses on the manifestations of intertextuality in two Russian folk tales: “How Beasts Spent the Winter” and “The Crane and the Heron”. The corresponding invariants are from “Tales from Around the World” by Nikolay Raynov. Several layers are traced in the analysis and comparison of the original and the recipient text: genre identity, grammar, syntactic, and lexical features, translation transformations, authorisation, perception and extraction of meaning from the text. The need for re-coding for the purposes of accessibility and comprehensibility by the Bulgarian reader, without damaging the national individuality of the original, is emphasised.

СПРАВЯНЕ СЪС СТРЕСА И ПРЕДОТВРЯВАНЕ НА СИНДРОМА НА ПРЕГАРЯНЕ. ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОГРАМА „ЕРАЗЪМ“¹ В КИПЪР, ГРАД ЛИМАСОЛ, ШКОЛА „ДОРЕА“ (2-6 ЮНИ 2025 Г.)

Златка Михова¹

Живеем в интересни времена, но стресът е навсякъде. Той ни преследва редовно и понякога ни застига. Но има и по-префинен вариант – синдромът на прегаряне. Смесицата от професионално изчерпване на силите, разочарованието от хората около нас, неудовлетвореността от организацията, за която работим или системата, в която се лутаме, занитването на кариерата и ако всичко това продължава достатъчно дълго, вероятно сме заплашени и от бърнаут.

За радост, открихме че има курс по програма „Еразъм“¹, който може да ни помогне да разпознаем симптомите и да се справим с тях навреме. Обучението предлага холистичен подход: цялостно, осъзнато разглеждане на първопричините за дадено състояние на стрес, симптомите и формулирането му, а не просто да третира последствията. По-точно как стресът влияе върху преподавателските способности и да ни даде някои практични инструменти за справяне в конкретни ситуации. По време на курса обучаващите се трябваше да се научим да разпознаваме знаците, които ни дава стресът, и какво ги отключва, особено в работна среда, и да се запознаем с някои тактики за преодоляването им.

Групата ни бе необикновена както по националност, така и по възраст: студентка-първокурсничка, парижанка от турски произход, студент от Франция от остров Мавриций, студент от Франция от остров Сен Мартен, норвежка-служителка в корпоративния бизнес и ние, две преподавателки по чужди езици от МГУ „Св. Иван Рилски“, България.

Тъй като полетът ни закъсна с шест часа, пропуснах първата лекция и се включих с летящ старт, когато всички вече се бяха опознали, и гадаех за занятието и произхода им. Така действително се поставих в състояние на стрес, защото трябваше да отговаряме искрено на въпроси за лични тревоги и как ги преодоляваме. Останалите участници бяха разчупили ледовете и споделяха собствения си опит дотогава и очакванията си от конкретното обучение. Всеки имаше известен личен подход към тревожни ситуации и разбиране за същността на стреса.

В съвременната професионална среда, особено в учителската професия, психическото здраве е определящо за успеха на работата ни. Промените в общуването между хората и бързите технологични скокове водят до нарастващи предизвикателства пред преподавателите и специалистите в образованието. В

¹ Ст. преподавател по английски език в кат. „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

края на първия учебен ден трябваше да си отговорим на въпроса: Какво е стрес? Има ли добри и лоши проявления стресът?

Много високото напрежение на психическо и физическо ниво и тяхната продължителност водят до срыв у човека в емоционално и здравословно отношение, но когато стръсът е умерен, би могло да доведе до мотивация и концентрация и до извличане на най-доброто от конкретната личност. Позитивният ефект от стреса е, че научаваме да се променяме, приспособяваме се сравнително бързо, адаптираме се към новостите и се развиваме.

Ако negliжираме стреса, той се изражда в синдром на професионално прегаряне. Ако преследваме безогледно високи постижения, то цената на успеха вероятно ще се окаже твърде солена. Характеристиките на този синдром са непреодолимо чувство за интелектуално, емоционално и физиологично изтощение. Все още няма строга дефиниция, но се разглежда като професионален феномен, който засяга всички аспекти на личността: физиологични, емоционални, поведенчески, включително и крайна проява на самоубийствени нагласи, а като резултат води до: инсулт, инфаркт, колит, язва, гастрит, затлъстяване, мигрена, астма, стерилитет, рак. Учителите са сред най-засегнатите професионални съсловия, наред с полицаи, пожарникари, лекари и миньори.

Причините за бърнаута са приблизително следните:

1. Колизия между изискванията към работещия и неговите реални възможности.
2. Лична нагласа към независимост в работата и степента на висок приложен контрол от ръководителя.
3. Вложени свръхусилия в работата и недооценка на приносите.
4. Липса на подкрепа от колегите и разбиране от страна на семейството.
5. Отсъствие на справедливи взаимоотношения в работата и заплащането.
6. Високи етични принципи на личността и изискванията на работата, които предполагат negliжирането им.

Фиг. 1. Лични и професионални предпоставки за бърнаут. Засегнати професии

(Източник: Владкова, Бл., Н. Костадинова. „Синдром на професионално прегаряне – burnout – засегнати отрасли, разпознаване и превенция“. В: „Минно дело и геология“ бр. 3-4, 2025 г., стр.53. ISSN 0861-5713, ISSN 2603-4549 (online).

Как всеки от нас противодейства на това професионално заболяване? Това беше въпросът, на който участниците в нашето обучение трябваше да отговаряме. Накратко всеки сподели за свои интереси извън работното място – нещо, което върши с удоволствие: вид хоби, творческо занимание, спорт или създаване на нещо с ръчен труд.

В момент на бърнаут синдром професионалната реализация и личният живот се разклащат из основи, ако не се стигне до тяхното пълно разглобяване.

(Източник:

Владкова, Бл., Н. Костадинова.
„Синдром на професионално прегаряне – burnout – засегнати отрасли, разпознаване и превенция”.
В: „Минно дело и геология“ бр. 3-4, 2025 г., стр.56.
ISSN 0861-5713, ISSN 2603-4549 (online).

Стрес	Бърнаут
● Свърх ангажираност ● Свърхактивни емоции ● Неотложност и/или хиперактивност ● Загуба на енергия ● Тревожни разстройства ● Първични физически нарушения ● Остро и/или физическо заболяване ● Лесно се идентифицира и лекува ● Индивидът разпознава стресорите	● Неангажираност ● Притъпени емоции ● Безпомощност и/или безнадеждност ● Липса на идеи, мотивация или надежда ● Откъсване или депресия ● Първични емоционални нарушения ● Животът не си заслужава да се живее ● Трудно се лекува/ управлява ● Индивидът не разпознава състоянието

Таблица. 1. Разлика между стрес и бърнаут

(Източник:

Владкова, Бл., Н. Костадинова.
„Синдром на професионално прегаряне – burnout – засегнати отрасли, разпознаване и превенция”.
В: „Минно дело и геология“ бр. 3-4, 2025 г., стр.56.
ISSN 0861-5713, ISSN 2603-4549 (online).

Фиг. 7. Симптоми на бърнаут в начална фаза

Фиг. 8. Признаци на бърнаут

(Източник: Владкова, Бл., Н. Костадинова. „Синдром напрофесионално прегаряне – burnout – засегнати отрасли, разпознаване и превенция“. В: „Минно дело и геология“ бр. 3-4, 2025 г., стр.56. ISSN 0861-5713, ISSN 2603-4549 (online).

(Източник: Владкова, Бл., Н. Костадинова. „Синдром напрофесионално прегаряне – burnout – засегнати отрасли, разпознаване и превенция“. В: „Минно дело и геология“ бр. 3-4, 2025 г., стр.58. ISSN 0861-5713, ISSN 2603-4549 (online).

Фиг. 12. Физически симптоми

Ако долавяте в себе си повечето от показаните на горната фигура симптоми, то трябва да се опитате да превключите вътрешно и да се самосъхраните чрез комбинация от физически и умствени подходи и да ги прилагате всекидневно като дишате дълбоко, движите се, слагате своите граници и осъзнатост с цел да постигнете бързо баланс в нервната система. Това са и част от практическите упражнения, които правехме събрани в кръг:

1. Дихателни упражнения – вдишване през носа – 4 секунди, задържане на въздуха – 7 сек. и бавно издишане през устата – 8 сек. Това забавя пулса и нормализира физиологията.

4-7-8 Breathing Technique

To Reduce Anxiety

[4-7-8 Breathing Technique \(No Music\)](#)

Inhale quietly through your nose for a count of four.

Hold your breath for seven counts, feeling the stillness and fullness in your lungs.

Exhale fully through your mouth for a count of eight, releasing tension with a whooshing sound.

*Repeat this cycle for a total of four breath cycles when starting out.

(Източник: Гладич, Каролина. Лично предоставена графика за онагледяване на практическите упражнения)

2. Техника заземяване: тревожността ви е непоносима, откривате 5 предмета наоколо, които виждате, 4, които докосвате, 3, които да чуете, 2, които да помиришете и 1, който да вкусите.

Grounding Techniques

Insight Timer

Grounding techniques are strategies used to help individuals bring their focus back to the present moment, often to manage anxiety, stress, or dissociation.

5 Senses Grounding Meditation

Take a deep breath and name:

[5 Senses Grounding Meditation](#)

5
things you can see

4
things you can touch

3
things you can hear

2
things you can smell

1
thing you can taste

(Източник: Гладич, Каролина. Лично предоставена графика за онагледяване на практическите упражнения)

3. Движете се бързо 20 минути или лека гимнастика; **физическата активност** освобождава хормони на щастието и отпуска мускулите.

4. **Дигитално зануляване**: „Не!“ на телефоните, компютрите и социалните мрежи. Ако изтриете информационния шум преди сън, ще имате качествен сън.

5. **Техниката „благодарност“**: всеки ден търсете 3 красиви неща, които са ви спогодили, благодарете за тях. Това пренасочва мислите към хубавото и заличава негативизма.

6. **„Не“ значи не**. Научете се да казвате не в служебен, а и в личен план. Сега вие сте най-важни. Днешният ми график е зает от МЕН.

7. **Потърсете подкрепа**: споделете с приятел, колега, доверен човек или терапевт – у нас, на Балканите имаме приятели, общуването със себеподобни е природен лечител на стреса.

Курсът по „Еразъм+“ в Кипър трябваше да заостри вниманието ни към проблемите на стрес и бърнаут, да ни накара да разпознаем причините и да се справим със симптомите в зародиш, доколкото това е възможно.

Преподавателката ни, Каролина Гладич, е психолог, от полски произход, омъжена за грък и живееща на острова от десетилетия. Организацията и условията за учене бяха отлични. Периодът от 2 до 6 юни 2025 беше последният с приемливи метеорологични дадености и успяхме да се потопим в морето край Лимасол и да видим археологията и винарството в района. Съставът на участниците, както вече споменах, беше много цветен и разнороден по занятия, възраст и националност.

Придобитите умения могат да допринесат за по-добро качество на преподаване, по-висока удовлетвореност от работата и по-здравословен баланс между професионалния и личния живот.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Владкова, Благвеста, Надежда Костадинова. „Синдром на професионално прегаряне – burnout – засегнати отрасли, разпознаване и превенция“. В: *Минно дело и геология*, бр. 3-4, 2025. стр. 52-60, ISSN 0861-5713, ISSN 2603-4549 (online).

Гладич, Каролина. kg@karolinagladych.com

Гладич, Каролина. www.karolinagladych.com

Материали от интернет сайтове и Wikipedia

СПОРТНИТЕ УЧИЛИЩА В БЪЛГАРИЯ СЛЕД 1989 Г. – ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗВИТИЕ И ПРАВНО-НОРМАТИВНА БАЗА

Михаела Стайкова¹, Ваня Цолова²

Промените в България след 1989 г. дадоха своето отражение върху всички социални системи, в т.ч. и върху системата на спортните училища, която претърпя сериозни трансформации. Дотогавашният модел на пълна държавна издръжка бе белязан от икономическата нестабилност. Много училища загубиха материалната си база, а броят на приетите ученици намаля поради несигурната реализация в професионалния спорт. Разви се процес на преминаване от централизиран модел на управление към децентрализиран, при който спортните училища се разделиха на държавни и общински.

Целта на изследването е да се анализират трансформационните процеси в системата на спортните училища в България след 1989 г. до днес, като се обърне специално внимание на това как политическите и социално-икономическите промени рефлектираха върху институционалната структура и законовата уредба на тази специфична материя.

Методологията на изследването се базира на **системен и сравнителен анализ** на нормативните актове, регулиращи дейността на спортните училища. Приложен е **историко-генетичен подход** за проследяване на институционалната трансформация след 1989 г., както и **документален метод** за анализ на официални отчети и стратегически документи.

Анализ

През 1990 г. в България има 36 спортни училища (СУ), които през следващата година остават 20, тъй като за 16 е обявен нулев прием. Целта тогава е паралелките да не надвишават 360, а броят на учениците – 9600. През 1992 г. се осъществява отрицателна промяна, поради спад във финансирането, като от 20 училища с 8000 ученици остават 9 с 4575 ученици. Общините получават възможност да разкриват допълнително спортни паралелки, като условието е да поемат финансовата им издръжка (<https://bgathletic.com/new.php?id=5913>).

Така постепенно към септември 2004 г. в страната функционират общо 17 спортни училища: в София град - 3, в Северна България – 5 и в Южна България – 9. Същата година СУ „Ген. Владимир Стойчев“ става първото училище - второстепенен разпоредител с бюджетни кредити към министерството на

¹ Зам.-директор на Спортно училище „Васил Левски“, гр. Пловдив

² Доц. д-р, преподавател и ръководител на катедра „Физическо възпитание и спорт“ при Минно-електромеханичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

младежта и спорта (ММС). До онзи момент то е било под шапката на МОН. През 2008 г. в страната има действащи 21 спортни училища, от които 1 държавно и 20 общински: в София – 3, в Северна България – 8 и в Южна България – 10. Същата година Министерският съвет приема т.нар. делегирани бюджети на училищата, съкращава от щата на държавния спортен орган (тогава Държавна агенция за младежта и спорта) 293 преподаватели по видове спорт и спортни специалисти (<https://bgathletic.com/new.php?id=5913>).

След създаването на Министерството на физическото възпитание и спорта през 2009 г. се предприемат политики за превръщането на спортните училища в основни звена за подготовка на олимпийския резерв. Поставя се акцентът върху създаването на държавни спортни училища в най-големите областни центрове. Приоритетът е върху подобряването на материалната спортна база на училищата и общешитията за учениците, върху условията за двуразов тренировъчен режим, включително и в лагерна обстановка, и др.

Извършени са промени в Закона за физическо възпитание и спорт и в Правилника за приложението му, с които се създават възможности за преобразуване на общински спортни училища в държавни, с осигурено финансиране от МФС. Приета е *„Наредба №1/17 май 2011 г. за условията и реда за прием и спортна подготовка на учениците в спортните училища“*, в която се регламентират отношенията между училищата, спортните клубове и спортните федерации при провеждане на спортната подготовка на учениците.

През 2012 г. НСА „Васил Левски“ разработва *„Система за оценяване на резултатите на учениците по спортна подготовка в спортните училища“*, фокусирана върху 30 вида спорт. Тя е утвърдена от тогавашния спортен министър и чрез нея се създават условия както за оценяване и проследяване на резултатите на учениците по спортна подготовка, така и конкретно на техните физически и спортно-техническите умения по вида спорт по време на учебно-тренировъчния процес.

През 2014 г. са утвърдени три национални изпитни програми за придобиване на трета степен на професионална квалификация от учениците по професиите *„Помощник-треньор“*, *„Помощник-инструктор по фитнес“* и *„Организатор на спортни прояви и първенства“* с предпоставка за привличане на повече и по-качествени млади спортисти за успешната реализация (Сандански, 2015). В изпълнение на политиката на спортното министерство се извършва процедура по преобразуване на общински спортни училища в държавни, като през 2013 г. СУ „Васил Левски“ (Пловдив) е последното преобразувано такова от общинско в държавно³.

³<https://plovdiv.bg/obs/%D0%B4%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%D1%89%D0%B8-%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B5/%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-346/>

През учебната 2013/2014 година в България съществуват 25 спортни училища, от тях 4 са в София. Утвърденият държавен план-прием е по 30 вида спорт, като местата са 514 за V клас, 705 за VI клас, 609 за VII клас, 242 за VIII клас и 52 за IX клас. Също толкова са училищата и 10 години по-късно през 2024 година. От тях тогава 19 са общински. Държавните са 6: СУ „Ген. Владимир Стойчев“ (София), СУ „М-р Атанас Узунов“ (Русе), СУ „Георги Бенковски“ (Плевен), СУ „Георги Бенковски“ (Варна), Спортно училище „Васил Левски“ (Пловдив), и СУ „Юрий Гагарин“ (Бургас), финансирани от ММС.

През учебна 2025/2026 година спортните училища са 24 поради закриване на това в Чепеларе. Със заповед РД-09-178/26.03.2025 г. е утвърден държавен план-прием по 32 вида спорт в 65 паралелки за 1795 места.

Таблица 1 показва обобщена информация за броя на местата в спортните училища по класове и учебни години за периода 2013 – 2026 година.

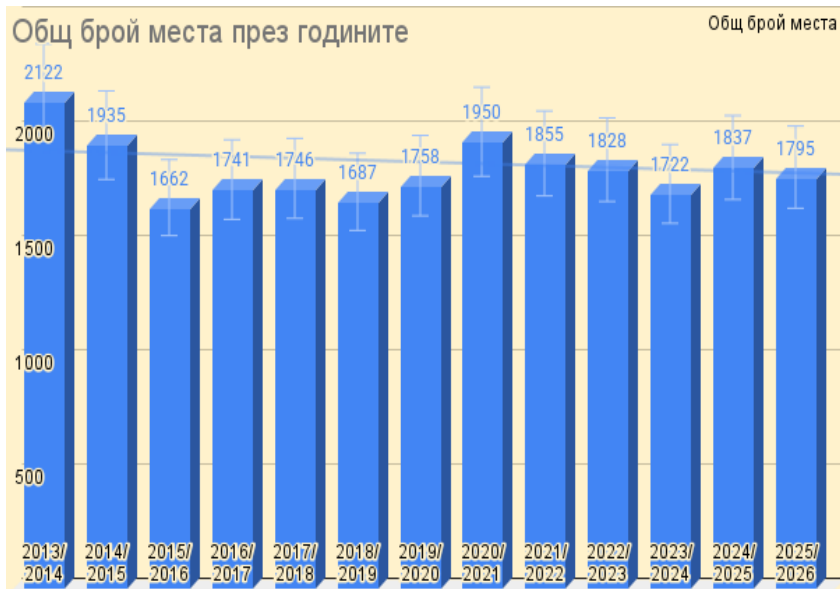
Таблица 1.

Обобщение на данни за брой места по класове в спортни училища

БРОЙ МЕСТА ЗА УЧЕБНА ГОДИНА						
клас→	V	VI	VII	VIII	IX	Общ брой
уч. година↓	клас	клас	клас	клас	клас	места
2013/2014	514	705	609	242	52	2122
2014/2015	483	591	544	238	79	1935
2015/2016	484	543	320	286	52	1662
2016/2017	487	569	410	275	-	1741
2017/2018	544	628	355	218	-	1746
2018/2019	578	578	270	261	-	1687
2019/2020	665	479	371	243	-	1758
2020/2021	767	551	361	271	-	1950
2021/2022	811	424	322	298	-	1855
2022/2023	833	368	278	349	-	1828
2023/2024	797	365	283	277	-	1722
2024/2025	819	400	255	363	-	1837
2025/2026	881	281	248	385	-	1795

На Фиг. 1 по-долу са дадени обобщени данни на държавния план прием (ДПП) през годините.

В пети клас се наблюдава значително покачване на броя ученици от 514 през 2013/14 г. до 881 през 2025/2026 г. Това е скок от над 71% спрямо 2013 г. Броят на учениците в пети клас е стабилно растящ, като възможни причини са по-високата раждаемост за изследвания период, от една страна, и по-предпочитаното училище, от друга страна.

Фиг. 1. Обобщени данни за брой места по ДПП през годините

В шести клас броят на учениците варира между пик от 705 през 2013/2014 г. и спад до 281 през 2025/2026 г., което показва ясна низходяща тенденция особено след 2021 г.

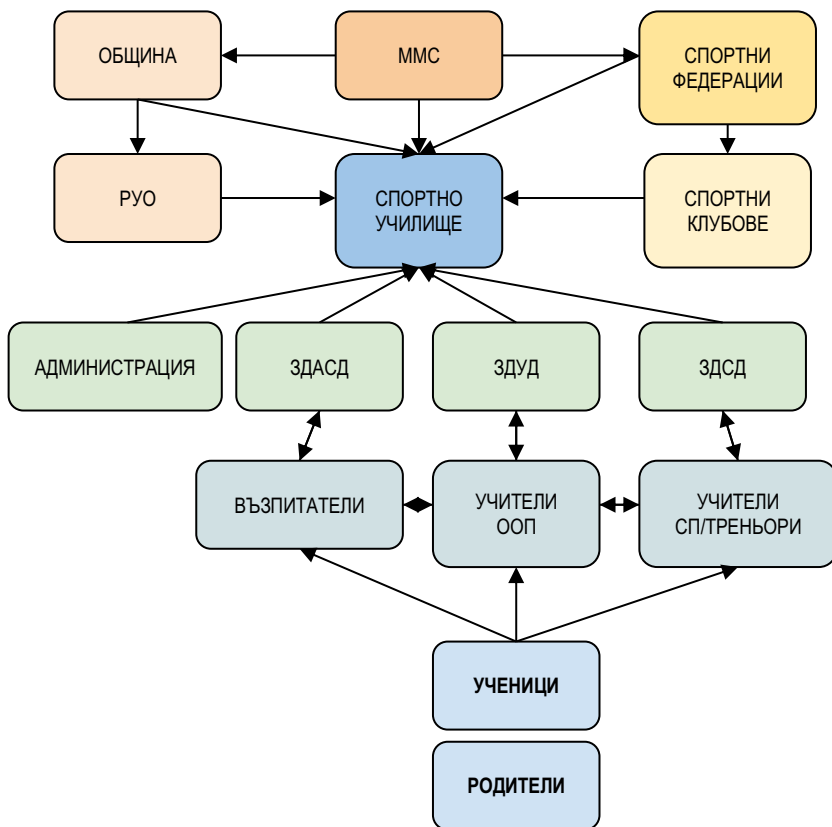
В седми клас учениците намаляват от 609 през 2013/2014 г. до 248 през 2025/2026 г., което вероятно е свързано с намаляващия им брой от предходните години.

В осми клас се наблюдава умерен растеж на броя ученици от 242 през 2013/2014 г. до 385 през 2025/2026 г. Броят на кандидатите за този клас леко расте, което се определя от по-високото доверие на родителите в обучението, както и желанието на повече деца за придобиване на квалификацията „Помощник-треньор“.

През 2018 г. от НСА „В. Левски“ са разработени 23 учебни програми на предмети от отрасловата и специфична професионална подготовка по III степен на професионална квалификация по професия „Помощник-треньор“. През 2021 г. са актуализирани учебните програми по спортна подготовка, като в тях е обхваната необходимата теоретична и предметно-практическа обвързаност по вид спорт или спортна дисциплина. Учебното съдържание надгражда взаимосвързани знания, умения и навици по вид спорт или спортна дисциплина, придобити в обучението от пети до дванадесети клас. Следващата година е утвърдена нова учебна програма

за специфична професионална подготовка по „Теория и методика на кондиционната подготовка за XI клас“ (Вуков, 2023).

Външната среда, която определя работата и функционирането на спортните училища, е свързана пряко с финансиращия орган (Калайков, 2005; Цолов, 2016, 2025). Освен него, като външни фактори, влияние оказват спортните федерации и спортните клубове, с които училищата имат договорни отношения (Фиг. 2). В началото на всяка учебна година трите страни (спортни училища, спортни клубове и федерации) подписват тристранни договори, с които уреждат взаимоотношенията си до края на учебната година.

Фиг. 2. Основни субекти, които влияят на развитието на спортните училища

Бел.: ЗДАСД – зам.-директор по административна и стопанска дейност;

ЗДУД – зам.-директор по учебна дейност;

ЗДСД – зам.-директор по спортна дейност

През 2024 г. започна промяна на професионалното образование и обучение. Със заповед РД 09-2230/09.08.2024 г. МОН утвърди нов *Списък на професиите за професионалното образование и обучение* (СППОО)⁴, който включва 193 професии (със значимо качество на дигитални и зелени професионални квалификации). Той влиза в сила от учебната 2026/2027 година за учениците, приети за обучение в VIII клас на същата година. С изменението на Закона за професионалното образование и обучение (ЗПОО) от 29.03.2024 г. беше променена структурата на СППОО. В стария списък по код на професионално направление 813 „Спорт“ бяха включени дванадесет професии, насочени към определени специалности. Новият СППОО предвиди отпадане на специалностите с надграждане на степените на професионалната квалификация в рамките на професията. Въведе се широкопрофилност чрез намаляване на броя на професиите, което позволи мобилност между различните професионални направления. По този начин в новото професионално направление 1014 „Спорт“ останаха само две професии: *„Помощник треньор по вид спорт“* и *„Спортен масажист“*. Това се постигна благодарение на проект BG05SFPR001-3.001-0001 *„Модернизиране на професионалното образование и обучение“* (МПОО), чиято основна цел е предлагане на модерно и качествено образование и обучение, отговарящо на бързо променящите се нужди на пазара на труда. МПОО по програма „Образование“ е ключов за подобряване на качеството, приобщаващия характер и ефективността на професионалното образование и обучение и обхваща общо 9 дейности, като крайният им срок за изпълнение е 2029 година.

В публикацията *„Методичен подход и алгоритъм при разработване на Национална стратегия за развитие на физическата активност, физическото възпитание, спорта и спортно-туристическата дейност (2023-2034 г.)“* авторският колектив (Георгиев и кол., 2023) посочва, че в България са разработени и действат над 20 стратегически документа, имащи пряка или опосредствена връзка със спорта. Един от тях, Стратегията за развитието на спортното училище, се разработва на базата на новата динамика на социално-икономическите процеси и обществените очаквания за по-високо качество на образователната, спортно-тренировъчната и възпитателната дейност. Тя се опира на документите, отразяващи държавната политика в областта на образованието, като част от тях са:

- Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Р. България.
- Национална квалификационна рамка на Република България, „Закон за предучилищното и училищно образование“ (ЗПУО).
- Наредба № 9/19.08.2016 г. за институциите в системата на предучилищното и училищното образование.

⁴ <https://www.navet.government.bg/bg/aktualen-spisak-na-profesiite-za-poo/>

- Наредба № 8/ 11.08.2016 за информацията и документите в системата на предучилищното и училищното образование.
- Наредба № 1/30 август 2016 г. за условията и реда за прием и специализирана подготовка на учениците в спортните училища.
- Наредба № 1/19.02.2020 г. за организацията и провеждането на изпитите за придобиване на професионална квалификация.
- Наредба №10/01.09.2016 г. за организацията на дейностите в училищното образование“.
- Наредба № 5/30.11.2015 г. за общообразователната подготовка.
- Наредба № 11/01.09.2016 г. за оценяване на резултатите от обучението на учениците.
- Наредба № 4/30.11.2015 г. за учебния план.
- Наредба №1/04.02.2019 г. за треньорските кадри и др.

С Наредба № 113/12.12.2025 г. се определи държавният образователен стандарт (ДОС)⁵ за придобиването на квалификация по професията код 101401 „Помощник-треньор по вид спорт“ от област на образование „Персонални услуги“ и професионално направление код 1014 „Спорт“.

През 2026 г. министърът на образованието и науката утвърди Национална изпитна програма⁶ за провеждане на държавен изпит за придобиване на трета и четвърта степен на професионална квалификация по професията код 101401 „Помощник-треньор по вид спорт“. Чрез нея се определиха единните критерии за оценка на професионалните компетентности на обучаваните ученици по професия „Помощник-треньор по вид спорт“.

Със заповед РД09-1144/23.03.2026 г. просветният министър утвърди типовия учебен план по професия код 101401 „Помощник-треньор по вид спорт“⁷ от професионално направление код 1014 „Спорт“ за професионално образование с придобиване на трета степен на професионална квалификация в спортните училища, дневна форма на обучение, с прием след завършено основно образование. Типовият план фиксира задължителната подготовка, задължително-избираемата и факултативната подготовка. С него се въведоха два нови предмета: „Теория, управление и комуникация на спорта“ и „Информационни и технологични средства в спорта“. Учебният предмет „Теория на спортната тренировка“ се раздели в три части, които оформиха три отделни учебни предмети. Отпаднаха учебни предмети като „Теория на физическото възпитание“ и „Нормативно правна уредба на физическото възпитание и спорта в Р. България“, а други като „Теория и методика на кондиционната подготовка“ и „Спортен масаж“ бяха

⁵ <https://www.navet.government.bg/bg/media/naredba-113-ot-12.12.2025-dos-pomosthnik-trenyor-po-vid-sport-dv-111ot-18.12.2025.pdf>

⁶ <https://www.mon.bg/nfs/2025/06/nip-101401-pomosthnik-trenor.pdf>

⁷ <https://www.mon.bg/nfs/2025/06/tup-101401-pomostnik-trenior.pdf>

преструктурирани в заложените учебни програми. Предстои изготвянето на новите учебни програми от водещи специалисти в НСА „В. Левски“.

Заклучение

Трансформационните процеси в системата на спортните училища в България след 1989 г. очертават сложен и динамичен път на институционално и нормативно развитие. Преходът от силно централизиран модел с пълна държавна издръжка към децентрализирана система през 90-те години на XX век води до първоначален критичен спад в броя на училищата и учениците. Тази редукция бе продиктувана от острата икономическа нестабилност, загубата на материална база и несигурността пред реализацията в професионалния спорт. Въпреки тези сътресения, създаването на нови специализирани държавни органи през годините и последващите последователни законодателни инициативи успяха да стабилизират сектора.

Анализът на нормативната база показва категорични усилия за изграждане на устойчива рамка, която да регулира синхрона между образователния и учебно-тренировъчния процес. Приемането на специализирани наредби, въвеждането на системи за оценяване по видове спорт и утвърждаването на държавния план-прием демонстрират стремеж към повишаване на качеството на подготовката. Разделянето на спортните училища на държавни и общински, както и задължителното въвеждане на тристранни договори между училища, спортни клубове и федерации, създават гъвкава, макар и силно предизвикателна среда за управление, контрол и споделено финансиране.

Статистически данни от последните десетилетия разкриват интересни демографски тенденции. Докато интересът към спортните училища в началните етапи на прогимназиалното образование (пети клас) бележи значителен ръст, се наблюдава тревожен отлив в по-горните класове. Това е недвусмислен индикатор за необходимостта от много по-ефективни стратегии за задържане на младите спортни таланти. Реформите в професионалното образование, планирани за предстоящите учебни години, и оптимизирането на списъка с професии са добри стъпки към адаптиране на системата към съвременните изисквания на пазара на труда.

Въпреки наличието на богата база от стратегически документи, основното предизвикателство остава в тяхното стриктно практическо приложение и в липсата на цялостна оценка на ефективността им. За да продължат спортните училища да функционират успешно като центрове за елитен спорт и пълноценно образование, е необходима дългосрочна и устойчива държавна политика, която да гарантира качествена материална база и адекватна професионална реализация на завършилите ученици.

Литература

1. **Вуков, В.** Усъвършенстване на системата за прием и контрол на подрастващи биатлонисти в спортните училища в Република България. Докт. дис., С., 2023.
2. **Георгиев, П., Ив. Сандански, В. Бачев, Ив. Славчев.** Методичен подход и алгоритъм при разработване на „Национална стратегия за развитие на физическата активност, физическото възпитание, спорта и спортно-туристическата дейност (2023-2034 г.)“, Сп. „Спорт и наука“, бр. 1, 2/2023.
3. **Гюрова, В.** Училищният мениджмънт като вид образователен мениджмънт. Сп. „Педагогически форум“, 2015.
4. **Калайков, И.** Мениджмънт на спорта. С., 2005.
5. **НСА „Васил Левски“.** Система за оценяване на резултатите на учениците по спортна подготовка в спортните училища (утвърдена от ММС), С., 2012.
6. **Сандански, Ив.** Ръководство по теория на професията „Организатор на спортни прояви и първенства“. Втора част, С., 2015.
7. **Цолов, Б.** Основи на маркетинга в спорта. Второ издание. С., 2016.
8. **Цолов, Б.** Мениджмънт на спорта. Лекционен курс – ръководство. С., 2026.
9. 9600 ученици в спортните училища до 90-те. История на спортните училища в България след 1990 г. <https://bgathletic.com/new.php?id=5913>

Нормативни актове и документи

1. **Закон за закрила на детето** (Обн. ДВ. бр. 48 от 2000 г., последно изм. и доп. ДВ. бр. 106 от 2023 г.).
2. **Закон за предучилищното и училищното образование** (Обн. ДВ. бр. 79 от 2015 г., последно изм. и доп. ДВ. бр. 26 от 2025 г.).
3. **Закон за професионалното образование и обучение** (Обн. ДВ. бр. 68 от 1999 г., последно изм. и доп. ДВ. бр. 41 от 2022 г.).
4. **Закон за физическото възпитание и спорта** (Обн. ДВ. бр. 86 от 2018 г., последно изм. и доп. ДВ. бр. 96 от 2020 г.).
5. **Заповед № РД-09-178/26.03.2025 г. на ММС** за утвърждаване на държавен план-прием за спортните училища за учебната 2025/2026 г.
6. **Заповед № РД-09-2230/09.08.2024 г. на МОН** за утвърждаване на Списък на професиите за професионално образование и обучение (СППОО).
7. **Наредба № 1/19 февруари 2020 г.** за организацията и провеждането на изпитите за придобиване на професионална квалификация.
8. **Наредба № 1/30 август 2016 г.** за условията и реда за прием и специализирана подготовка на учениците в спортните училища (изм. и доп. ДВ. бр. 30 от 2022 г.).
9. **Национална стратегия за развитие на физическата активност, физическото възпитание, спорта и спортно-туристическата дейност**

(2023-2034 г.), Министерски съвет на Р. България.

10. **Учебни програми по спортна подготовка за спортните училища** (V–XII клас), актуализирани през 2021 г. и утвърдени от Министъра на младежта и спорта.
11. <https://plovdiv.bg/obs/%D0%B4%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%D1%89%D0%B8-%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B5/%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-346/>
12. http://mpes.government.bg/Documents/Activities/2025/04/DPP_2025-2026.pdf
13. <https://www.navet.government.bg/bg/aktualen-spisak-na-profesiite-za-poo/>
14. <https://www.navet.government.bg/bg/media/naredba-113-ot12.12.2025-dos-pomosthnik-trenyor-po-vid-sport-dv-111ot-18.12.2025.pdf>
15. <https://www.mon.bg/nfs/2025/06/nip-101401-pomosthnik-trenor.pdf>
16. <https://www.mon.bg/nfs/2025/06/tup-101401-pomosthnik-trenior.pdf>

СПОРТНИТЕ УЧИЛИЩА В БЪЛГАРИЯ СЛЕД 1989 Г. – ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗВИТИЕ И ПРАВНО-НОРМАТИВНА БАЗА

Михаела Стайкова, Ваня Цолова

(Резюме)

Основната цел на изследването е да се анализират трансформационните процеси в системата на спортните училища в България през периода на преход след 1989 г. до днес. Обръща се внимание как политическите и икономическите промени рефлектират върху институционалната структура и законовата уредба на тази специфична материя. Проследява се еволюцията на нормативната база, като се поставя акцент върху взаимодействието между Закона за физическо възпитание и спорт, Закона за предучилищно и училищно образование и други правно-нормативни документи. Анализирани са процесът на преминаване от централизиран модел на управление към децентрализиран, при който спортните училища се разделят на държавни и общински. Специално внимание е отделено на институционалното укрепване на училищата и ролята им за осигуряване на приемственост в елитния спорт.

Заключението в статията подчертава необходимостта от по-нататъшно оптимизиране на нормативната уредба с цел подобряване на материално-техническата база и по-тясна интеграция между учебния процес и изискванията на съвременния елитен спорт.

Ключови думи: спортни училища, институционално развитие, правна рамка, ЗФС, спортно образование, България.

SPORTS SCHOOLS IN BULGARIA AFTER 1989 – INSTITUTIONAL DEVELOPMENT AND LEGAL-NORMATIVE FRAMEWORK

Mihaela Staykova, Vanya Tzolova

(Summary)

The primary objective of this study is to analyse the transformational processes within the system of sports schools in Bulgaria during the transition period from 1989 to the present day. Attention is drawn to how political and economic changes are reflected in the institutional structure and the legal framework of this specific subject matter. The paper traces the evolution of the regulatory basis, emphasising the interaction between the Physical Education and Sports Act, the Pre-school and School Education Act, and other legal and regulatory documents. It analyses the transition from a centralised management model to a decentralised system, in which sports schools are divided into state and municipal institutions. Special focus is placed on the institutional strengthening of schools and their role in ensuring continuity in elite sports.

The conclusion of the article highlights the necessity for further optimisation of the regulatory framework in order to improve the material and technical facilities and to foster closer integration between the educational process and the requirements of modern elite sports.

Keywords: sports schools, institutional development, legal framework, Physical Education and Sports Act, sports education, Bulgaria.

III. ОБУЧЕНИЕ

ОТ ХАМБУРГ ДО СОФИЯ ИЛИ: КАК ЕДНА НЕМСКА ВЪЗПИТАНИЧКА ИЗБРА МИННО-ГЕОЛОЖКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. ИВАН РИЛСКИ“ ПРЕД НЕМСКОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Цветелина Вукадинова¹, Кристина Ангелова²

Уважаеми колеги и читатели на списание „Известия“,

Позволете ми да представя на Вашето внимание историята на една наша изключителна студентка. Смятам, че нейният разказ може да бъде полезен за бъдещи наши възпитаници, поели по подобен път.

Кристина Ангелова живее и учи в Германия, където завършва училище – „до 13 клас“, както самата тя обяснява. За да надникнем в историята ѝ, предлагам тя сама да ни разкаже – от самото начало в Германия до пристигането ѝ в МГУ.

Кристина Ангелова:

„Училището в Хамбург: Градско районно училище Бланкенезе

В Германия след завършването на 4-ти клас учениците преминават в различни видове средни училища – гимназии или други образователни институции, равностойни на гимназиите, в които обучението продължава до 13-ти клас. Учителите дават препоръка, съобразена със способностите и възможностите на детето, относно това кой тип училище би бил най-подходящ за него.

Аз имах късмета тогавашният ми учител – човек, без чиято подкрепа днес вероятно нямаше да притежавам средно образование – да посъветва мен и майка ми да избира т.нар. градско районно училище „Бланкенезе“, намиращо се в Хамбург, Германия. По това време аз едва започвах да разбирам немския език.

Общо взето мисля, че преместването ми в средното училище беше като за всяко друго дете, независимо в коя държава се намира. Не отне много време да овладее езика до такава степен, че да стана по-добра от „немците“.

След завършването на осми клас учениците трябваше да изберат профил, който представлява специализирано обучение в определена област – например биология, изкуство или други предмети. Аз избрах профила по

¹ Д-р, ст. преподавател по немски език в кат. „Чужди езици“ към Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

² Студентка в специалност „Биотехнология“ към Геологопроучвателен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

изкуство. Още тогава разбрах, че с труд и постоянство човек може да постигне много.

Бях старателна ученичка с добър успех и силен интерес към учебния процес. Това очевидно беше направило впечатление на моите учители. При избора на профили, разбира се, не всеки ученик получи първото си желание. Спомням си, че тогавашната ми класна ръководителка ми се обади и ми обясни, че всеки учител има право да даде своеобразен „жокер“ на един ученик, когото смята за особено мотивиран и заслужаващ. Тя беше решила да използва този шанс за мен и така получих сигурно място в профила по изкуство.

Така продължих обучението си и достигнах до първите важни изпити – матурите в девети клас, които дават най-ниската степен на завършено образование в Германия. Благодарение на добрия си успех не се наложи да се явявам на тези изпити и преминах успешно в следващия клас. Някои от моите съученици обаче трябваше да положат изпитите, въпреки трудностите, свързани с периода на пандемията от коронавирус.

В 10-ти клас в Германия учениците полагат важни изпити, които могат силно да повлияят на бъдещето им. Успешното им вземане показва, че ученикът има потенциал да продължи образованието си в по-академични класове, които дават възможност за достъп до университет.

Ако изпитите не бъдат взети успешно, учениците обикновено са насочвани към професионално обучение, което често води до по-нископлатени професии и ограничава възможностите за висше образование.

Успях да взема и тези изпити и така достигнах гимназиалните класове. В 11-ти клас започна подготовката за 12-ти и 13-ти клас – допълнителна 13-та година, която обикновените гимназии често нямат. Обучението беше насочено основно към материала, необходим за матурите в края на 13-ти клас. Много ученици се отказаха още в 11-ти клас, но аз знаех, че мога да продължа.

В 12-ти клас отново трябваше да изберем профил. Поради неочаквано силния ми интерес към биологията избрах специализация по биология. Учехме интензивно биология, икономика и химия. Имах и огромен късмет с класната си ръководителка – невероятен педагог, който винаги подкрепяше учениците си.

13-ти клас беше най-кратката, но и най-натоварената година. След бавната подготовка в 12-ти клас изведнъж трябваше да покажем, че владеем целия материал. Тук искам да добавя, че матурите в Хамбург са централни и няма значение дали е гимназия или училище като това, което аз посещавах. Подготвях се усилено и въпреки моментите на съмнение, успях да взема всички матури и дори бях сред отличниците на випуска си. За малкото момиче, дошло в Германия на осем години, това беше постижение, за което винаги е мечтало.

⇒ **Пътят по легализиране на немската диплома**

След като получих дипломата си, се сблъсках с бюрократичния процес по признаването ѝ в България. За целта дипломата трябва да бъде нотариално

заверена и апостилирана – процедура, която, въпреки че формално отнема няколко минути, може да продължи седмици в голям град като Хамбург. В моя случай свободни часове се появиха едва през август, но благодарение на случайност успях да получа апостила още на следващия ден.

След това документите трябва да бъдат преведени от легализиран преводач и подадени в Районното управление по образованието (РОУ). При първото подаване на моята диплома се установиха няколко грешки в превода, които повлияха на посочения успех. Успях лично да инициирам корекция, след което документите бяха преработени, повторно подадени и окончателно признати, което ми позволи да се запиша в университета.

Този опит подчертава важността на детайлната подготовка и информираността при признаване на чуждестранни дипломи. Дори малки пропуски могат да забавят процеса или да ограничат възможностите за прием, затова е препоръчително да се следят сроковете и да се проверява всеки превод и документ.

⇒ **Какво ме накара да избира МГУ и специалността, която изучавам**

За пръв път научих за Минно-геоложкия университет от приятеля ми, който бе приет през 2022 г. в специалността „Компютърни технологии в инженерната дейност“.

След като завърших гимназия, първоначално не знаех къде искам да продължа образованието си, въпреки че имах много възможности. Бях сигурна само, че искам да се занимавам с биология. Въпреки това подадох документи и за Университета в Хамбург за педагогика, където също ме приеха. Същевременно бях одобрена и в Минно-геоложкия университет.

Изборът беше труден, тъй като не знаех, че университетът предлага специалности в областта на биологията – той е известен основно с минните и инженерните си програми. Чрез приятеля ми открих страницата на университета и специалностите „Екология“ и „Биотехнология“. След дълго обмисляне реших, че биотехнологията е правилният избор – тя съчетава биологията, която търся, с възможности за професионално развитие. Терминът „инженер“ също привлече вниманието ми, защото не предполага нужда от интензивна математика, както първоначално мислех.

Допълнително впечатление ми направи фактът, че университетът е признат в цяла Европа и предлага възможности за обмен по програмата „Еразъм+“ в страни като Австрия и Германия. В крайна сметка, дори след толкова години в Германия, аз оставам българка и това ме мотивира да избира Минно-геоложкия университет като следващата стъпка в образованието си.“

Обучението по немски език в МГУ

В първи семестър от обучението си в специалност „Биотехнология“ Кристина избира да изучава немски език (от задължително избираемите, които се преподават в МГУ). Със своя брилянтен немски тя бе на много по-високо ниво от останалите студенти в групата, които бяха начинаещи. Това наложи необходимостта да изготвям индивидуални учебни материали за нея, които имаха за цел да поддържат нивото ѝ на владеење на езика и познанията ѝ по граматика. Темите, по които работи тя, са следните:

- ✓ степенуване на прилагателни имена;
- ✓ императив (заповедна форма);
- ✓ склонение на прилагателните имена;
- ✓ минало време на глагола;
- ✓ словоред (според вида на изречението: съобщително и въпросително);
- ✓ отрицания.

Във втори семестър предложих на Кристина да започнем работа със специализирани инженерни текстове на немски, което в групите с начинаещи обикновено се случва едва в трети семестър от обучението. С нея започнахме работа по текстове от областта на химията, физиката, минералогията и, както тя сама отчете факта – темите и материалът от тези дисциплини (химия, физика, минералогия) са почти същите, които изучават с колегите си на български. Изтъквам този факт, за да подчертая паралелното изучаване на немска и българска терминология по тези дисциплини като изключително важно, както и че именно това би било идеалното протичане на подобно езиково обучение. По този начин обучаемите имат възможност едновременно да навлизат в чуждоезиковата и българската терминология по тези дисциплини, което позволява адекватен пренос на знания, а така студентите допълват и обогатяват понятийния апарат съответно и на двата езика. Упражненията, по които работи Кристина, са както пряко свързани с материята от тези дисциплини (описване на формули и химични реакции с думи, решаване на задачи), така и с обработка на специализиран текст и граматика. Тя се занимава с превод на специализирани текстове, прави резюмета на същите и работи по граматични упражнения (напр. такива свързани с пасивни конструкции, които са предпочитани в специализираните текстове). Темите и упражненията, по които работи Кристина, са следните:

- ✓ превод на специализиран текст на тема „Какво е да си инженер, области на инженерната дейност“;
- ✓ превод на специализиран текст на тема „Минералогия“;
- ✓ писане на резюме на текст от областта „Минералогия“;
- ✓ работа върху упражнения и специализиран текст на тема „Химия“;

- ✓ работа върху упражнения и специализиран текст на тема „Физика“;
- ✓ упражнения с пасивни конструкции.

Предстои ни съвместна работа и в трети семестър от задължителното обучение по немски език, когато фокусът отново ще бъде върху превод на специализирана литература, но още по-тясно свързана с конкретните специалности на студентите от групата „в поток“. Тъй като на студентите от почти всички специалности в ОКС „Бакалавър“ се предоставя възможност за факултативно изучаване на чужд език след задължителните три семестъра, Кристина от сега е категорична, че ще продължи с изучаването на немски и във факултативната му форма на обучение.

**ОТ ХАМБУРГ ДО СОФИЯ ИЛИ: КАК ЕДНА НЕМСКА ВЪЗПИТАНИЧКА ИЗБРА
МИННО-ГЕОЛОЖКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. ИВАН РИЛСКИ“
ПРЕД НЕМСКОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ**

Цветелина Вукадинова, Кристина Ангелова

(Резюме)

Статията представя избора и работата на наша студентка от специалност „Биотехнология“ – нейния път и лична мотивация да избере Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“ пред немското висше образование. Материалът е разделен образно в две части, като първата представлява разказа на Кристина за образованието ѝ в Германия и кое я е мотивирало да направи своя настоящ избор, докато втората част представя темите, по които работи тя в часовете по немски език през първите два (от общо три) семестъра от задължителното обучение по чужд език.

**FROM HAMBURG TO SOFIA OR: HOW A GERMAN STUDENT CHOSE THE
UNIVERSITY OF MINING AND GEOLOGY “ST. IVAN RILSKI”
OVER HIGHER EDUCATION IN GERMANY**

Tsvetelina Vukadinova, Kristina Angelova

(Summary)

This paper presents the choice and work of a student of ours taking a bachelor's degree in *Biotechnology* – her journey and personal motivation for choosing the University of Mining and Geology „St. Ivan Rilski“ over higher education in Germany. The article is divided into two parts: the first part features Kristina's story about her education in Germany and what motivated her to make her current choice, while the second part presents the topics she is working on in her German language classes during the first two (of a total of three) semesters of the mandatory foreign language course.

ФОНЕТИЧНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИСПАНОГОВОРЯЩИТЕ СТУДЕНТИ, ИЗУЧАВАЩИ ФРЕНСКИ ЕЗИК

Екатерина Балачева¹

I. Увод

За испаноговорящите студенти, като цяло, не представлява голяма трудност да научат френски език, тъй като двата езика са романски и имат много общи неща помежду си. Сложността, която изпитва български студент при изучаването на френския език, не може да се сравни с тази на испаноговорящите студенти, защото и френският, и испанският език произлизат от латинския. Също така, имат сходна лексика и граматически структури, докато българският език няма допирни точки с нито един от тези два романски езика. Може би най-сложно за испаноговорящите студенти се явява произношението на френските гласни, защото те се различават до голяма степен от испанските, а и една част от тях не съществуват в испанската фонетика. Особено предизвикателство представлява наличието на носовите гласни, които не съществуват в испанския език.

II. Изложение

„Много езици си служат с една и съща азбука, но във всеки от тях доста често една буква означава различни звукове. За да се избегне това различие, са въведени международната фонетична азбука и транскрипция, при които всеки звук има специално точно графическо означение, което може да съществува или не в обикновената азбука и не позволява и той да бъде сгрешен с друг звук.“ (Н. Михов, 92)

В тази част на настоящето изследване ще бъдат употребени следните знаци на международната фонетична транскрипция.

[a]- предноезично „а“	[œ]-носово „еу“
[ɑ]-задноезично „а“	[i]- „и“
[ã]-носово „а“	[o]-затворено „о“
[e]-затворено „е“	[ɔ]-отворено „о“
[ɛ]-отворено „е“	[õ]-носово „о“
[ẽ]-носово „е“	[u]-„у“
[ə]-нямо, неустойчиво „е“	[y]-„ю“
[ø]-затворено „еу“	[ʃ]-„ш“
[œ]-отворено „еу“	[ʒ]-ж

¹ Д-р, ст. преподавател по френски и испански език в кат. „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

1. Гласни

Една от основните трудности за испаноговорящите студенти, които изучават френски език, е правилното произнасяне на гласните. Затова ще представим на вашето внимание видовете гласни и ще дадем нагледни примери. Основен източник за разглеждане на темата за гласните във френския език е учебното пособие „Кратка френска граматика“ с автор Н. Михов от 1992 г., а за гласните в испанския език е „Испанска граматика с упражнения“ с автор Снежина Стефанова от 2007 г.

1.1. Френската гласна буква „i“

„И“ е най-затворената френска гласна. Графичното и изразяване най-често е „i“: *image* /i'maʒ/ (картина), но също така може да имаме *i* с ударение върху него, което се представя на френски по следния начин: „î“, а пример за него е думата *abîme* /a.bi'm/ (пропаст), може да го срещнем изписано с игрек „y“, например в думата *style* /stil/ (стил) или като *u* с две точки върху него, както е в думата *païf* /pa'if/ (наивен).

На испански език гласната „i“ (и) се произнася ясно и отчетливо като българското *и*. Представяме на вашето внимание няколко примера: *imagen* /i'ma.xen/ (картина), *abismo* /a'βiz.mo/ (пропаст), *estilo* /es'ti.lo/ (стил).

1.2. Гласната „e“

- ✓ Гласната затворено „e“ се изразява графично най-често чрез „e“ с остро ударение върху него: „é“. Ето и няколко примера: *santé* /sâ'te/ (здраве), *fée* /fe/ (фея), *égalité* /e.ga.li.te/ (равенство). Също така се среща в съчетанието „ai“, като например в думите *gai* /ge/ (весел) и *quai* /kɛ/ (кей).
- ✓ Отвореното „e“ на френски език се среща в крайни затворени срички, завършващи на произносима съгласна. Графично се изразява чрез: *e*, *è*, *ai*: *faire* /fɛʁ/ (правя), *grève* /gʁɛv/ (стачка), *sec* /sɛk/ (сух).
- ✓ Нямото „e“ на френски език представлява междинна гласна между [ø]-затворено „eu“ и [œ]-отворено „eu“. Графично се изразява с буквата *e* без никакво ударение и по-рядко чрез буквoсъчетанията *ai* и *oi*. Примери, които да илюстрират тази гласна са думата *vue* /vy/ (зрение) и *ville* /vil/ (град), където не се произнася, понеже се намира в края на думата. Когато се намира в крайна позиция, но пред него има съгласна буква, то спомага тази съгласна да бъде произнесена: *verte* /vɛʁt/ (зелена), *chaude* /ʃod/ (гореща). То се произнася в едносрични думи като *je* /ʒə/ личното местоимение (аз) или *se* /sə/ показателното прилагателно (този).

Гласната „e“ на испански език е широка гласна, произнася се отчетливо, без да се потъмнява, независимо дали е в началото, средата или края на думата. Ще представим на вашето внимание няколко примера за да илюстрираме изложеното по-горе от нас: *idea* /i'ðe.a/ (идея), *elefante* /e.le'fan.te/ (слон), *alegre* /a'le.ɣre/ (весел).

1.3. Предноезично „а“ [a] и задноезично „а“ [ɑ]

В този случай наблюдаваме появата на предноезично „а“ в над деветдесет процента от случаите, както и все по-намаляваща разлика в произнасянето на тези два звука. Примери за предноезично „а“ са следните думи: *carte* /kaʁt/ (карта), *table* /tabl/ (маса), *patrie* /patʁi/ (родина).

- В испанският език гласната *a* се произнася ясно и отчетливо. Ще дадем няколко нагледни примера: *mará* /'ma.pa/ (карта), *mesa* /'me.sa/ (маса), *patria* /'pa.tɾja/ (родина).

1.4. Отворено „о“ [ɔ]

Отвореното „о“ се пише най-често с „o“: *bord* /bɔʁ/ (бряг), *fort* /fɔʁ/ (силен), *porte* /pɔʁt/ (врата).

1.5. Затворено „о“ [o]

Графичното му изразяване е чрез обикновено „o“ или чрез комбинациите „au“ и „eau“. В отворена сричка (сричка, която завършва на гласна), затвореното „о“ е винаги кратко: *gros* /gʁɔ/ (голям), *haut* /o/ (висок), *eau* /o/ (вода), а в затворена ударена сричка (сричка, завършваща на съгласна), затвореното „о“ е дълго и се пише с „ô“, „au“ и „o“ пред /z/: *hôte* /ot/ (гост), *cause* /koz/ (причина), *chose* /ʒoz/ (нещо), *rose* /ʁoz/ (роза), *dose* /doz/ (доза) и в думи, завършващи на „ome“ и „one“: *atome* /a.tom/ (атом), *zone* /zon/ (зона).

В испанският език гласната *o* се произнася ясно и отчетливо. Ще дадем няколко нагледни примера: *cosa* /'ko.sa/ (нещо), *rosa* /'ro.sa/ (роза), *zona* /'so.na/ (зона).

1.6. Гласната „ou“ [u]

Тази гласна се обозначава най-често със съчетанието „ou“: *coup* /ku/ (удар), *fou* /fu/ (луд), *mou* /mu/ (мек) или със съчетанието „où“ *où* /u/ (къде), или „août“ *août* /ut/ (август).

В испанския език гласната *u* се произнася ясно и отчетливо. Ще дадем и няколко примера: *uvas* /'u.vaʃ/ (грозде), *universo* /u.ni'βeɾ.so/ (вселена), *unicornio* /u.ni.koɾ.njo/ (еднорог), *uniforme* /u.ni'foɾ.me/ (униформа).

1.7. Затворено „eu“ [ø]

Графично се изразява чрез съчетанията: „eu“, „oeu“ и се среща в крайна отворена сричка или в затворена пред съгласните *z*, *d*, *t*, *k*: *feu* /fø/ (огън), *deux* /dø/ (две), *neutre* /nøtʁ/ (неутрален).

На испански език не съществува такава гласна.

1.8. Отворено „eu“ [œ]

Графично се изразява чрез буквосъчетанията „eu“ и „oeu“ и се среща пред произносимата съгласна с изключение на *z*, *d*, *t*, *k*, а също и пред *il* или *ille*: *fleur* /flœʁ/ (цвете), *fleuve* /flœv/ (река), *feuille* /føɛj/ (лист).

На испански език не съществува такава гласна.

1.9. Гласната „у“ [u]

Най-често се изразява графично чрез буквата „u“. Ще дадем и няколко примера за повече нагледност: *venu* /vəny/ (дошъл), *reçu* /ʁəsy/ (получил), *dur* /dyʁ/

(твърд). Може да срещнем гласната „u“ и по този начин „û“, но по-рядко: sût /syʊ/ (сигурен), mûr /myr/ (узрял).

На испански език звукът „y“ ю се изразява графично чрез следните буквосъчетания: „yu“, „llu“: ууса /'ju.ka/ (юка-сладък картоф), lluvia /'ju.βja/ (дъжд).

1.10. Носови гласни

Във френския език има четири носови гласни: [ã]-носово „a“, [ɛ̃]-носово „e“, [œ̃]-носово „eu“, [ɔ̃]-носово „o“. Те се произнасят като съответните гласни, но част от въздушната струя преминава през устната кухина, а друга през носа. Голяма трудност представлява произнасянето на именно тези носови гласни за испаноговорящите, тъй като в испанския език те не съществуват.

1.10.1. Основни случаи, в които се срещат носови гласни.

- Носовите гласни се срещат в края на думите пред съгласните: „n“ и „m“: plan /plã/ (план), jardin /ʒavɔ̃dɛ̃/ (градина), don /dõ/ (дар), parfum /paʁv.fœ̃\ (парфюм), nom /nõ/ (име).
- Те се срещат пред съгласните „n“ и „m“, когато те са последвани от друга произносима или произносоима съгласна: enfant /ã.fã/ (дете), simple /sɛ̃pl/ (прост), lundi /lɛ̃.di/ (понеделник). Но трябва да имаме предвид, че буквосъчетанията „nn“, „mm“, „mn“ обикновено не придават носово звучене на предшестващата ги гласна: romme /ʁɔ̃m\ (ябълка), automne /otõn/(есен).

III. Заключение

В заключение можем да кажем, че едни от основните затруднения за испаноговорящите студенти, изучаващи френски език, се дължат на голямата разлика във фонетиката между двата езика. Това е породено от факта, че въпреки че това са езици, принадлежащи към едно и също езиково семейство, фонетично те са се развили по съвсем различен начин. Можем да обобщим, че на изучаващите френски език, големи усилия костват спецификите при произношението на френските гласните букви, тъй като една голяма част от тях не съществуват в днешния испански език.

Литература

Михов, Н. Кратка френска граматика. София: Jusauteur, 1992. ISBN: 954-02-0083-0
Стефанова, С. Испанска граматика с упражнения. Велико Търново: Gaberoff, „Абарар“, 2007. ISBN: 954960771-2

Интернет източници

<https://www.superprof.cr/blog/dificultades-de-aprender-frances/>

https://www.reddit.com/r/French/comments/1n6zo5a/what_has_been_your_biggest_struggle_or_difficulty/?t=es-419

<https://www.institutfrancais.es/aprender-frances/estudiar-frances-siendo-adulto-desafios-y-estrategias-para-conciliarlo-con-trabajo-o-estudios/>

<https://www.immerseya.com/consejos-y-recomendaciones/errores-mas-comunes/>
<https://www.es.quora.com/Qu%C3%A9-tan-dif%C3%ADcil-es-aprender-franc%C3%A9s-para-un-hispanohablante>
<https://www.classgap.com/es/blog/mas-difícil-aprender-frances>
https://www.academy.mosalingua.com/mosaweb/?preferred=true&lang=es&target_lang=fr&utm_source=mosalingua-blog&utm_medium=homepage
<https://ispanski.org/chetene-v-ispanskiya/>
<http://www.cia-france.es/blog/consejos-para-aprender-francés/>

ФОНЕТИЧНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИСПАНОГОВОРЯЩИТЕ СТУДЕНТИ, ИЗУЧАВАЩИ ФРЕНСКИ ЕЗИК

Екатерина Балачева

(Резюме)

Има голяма разлика във фонетиката между френския и испанския език. И въпреки че това са езици, принадлежащи към едно и също езиково семейство, техният фонетичен развой е протекъл по много различен начин. Това е причината изучащите френски език да полагат големи усилия при усвояването на спецификите при произношението на френските гласните букви.

Ключови думи: френски език, испански език, фонетика, гласни букви, разлики.

PHONETIC CHALLENGES FOR SPANISH-SPEAKING STUDENTS LEARNING FRENCH

Ekaterina Balacheva

(Summary)

There is a big difference in phonetics between French and Spanish. And although they are languages belonging to the same language family, their phonetic development has proceeded in a very different way. This is why French learners put a lot of effort into learning the specifics of the pronunciation of French vowels.

Keywords: French language, Spanish language, phonetics, vowels, differences.

НАГЛАСИ И УДОВЛЕТВОРЕНОСТ ОТ МОБИЛНОСТТА ПО ПРОГРАМА „ЕРАЗЪМ+“ НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ, ОБУЧАВАНИ В МГУ „СВ. ИВАН РИЛСКИ“

Моника Христова¹, Велислава Паничкова²

Въведение

Към настоящия момент международната академична мобилност се утвърждава като важен елемент от развитието на висшето образование в Европа. Програма „Еразъм+“ предоставя възможности за обучение, обмен на академичен опит и развитие на межкултурни компетентности сред студентите в европейското образователно пространство. Освен повишаване качеството на обучението, участието в международни мобилности подпомага личностното развитие на младите хора, подобрява езиковите им умения и улеснява тяхната бъдеща професионална реализация. В допълнение, програмата „Еразъм+“ включва силно застъпено международно измерение - сътрудничество с трети държави, които не са асоциирани към програмата. Ангажирането на младежите в трети държави, които не са асоциирани към програмата, е ключов елемент в процеса на изграждането на по-устойчиви общества, основани на взаимно доверие и межкултурно разбирателство. („Еразъм+“: Насоки за програмата)

По този начин, програмата "Еразъм+" събира на едно място студенти от различни националности, които носят със себе си различни култури, различни очаквания и вярвания. Опитът, който придобиват, докато учат и живеят в друга държава, обогатява студентите в академичен и професионален аспект, но също така подобрява езиковата компетентност, межкултурните умения, самоувереността и самосъзнанието. Освен това, при по-нататъшното им професионално развитие, това обучение в чужбина може да е предимство при търсенето на работа, тъй като много работодатели смятат, че студенти, които успешно са се обучавали в чужбина, имат комуникационни умения в межкултурна среда, по-голяма гъвкавост и способност да се приспособяват към нови обстоятелства и да се справят с културни различия (Užpalienė, D. and Vaičiūnienė, V. (2012).

През последните години Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“ активно участва в програмата „Еразъм+“, като приема чуждестранни студенти за краткосрочни и семестриални обучения, както от страни-членки на Европейския съюз, така и от трети държави. Академичната мобилност предоставя възможност за развитие на межкултурно общуване, обмен на добри практики и обогатяване

^{1, 2} Ст. преподаватели по английски език в кат. „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

на образователната среда както за гостуващите студенти, така и за академичната общност в университета. Участието в подобни мобилности допринася за повишаване на международното присъствие на университета и за изграждане на устойчиви партньорства с висши училища от различни европейски държави.

В условията на глобализация университетите са изправени пред необходимостта да създават благоприятна академична и социална среда за чуждестранните студенти. В този контекст особено значение придобива обратната връзка от студентите относно качеството на обучението, условията на живот и организацията на мобилността.

В учебните планове на голяма част от чуждестранните студенти, които идват на обмен в МГУ „Св. Иван Рилски“, е включено изучаването на чужд език, тъй като насърчаването на изучаването на езици и езиковото многообразие е една от специфичните цели на програма „Еразъм+“. Предвидените възможности за предоставяне на езикова подкрепа имат за цел повишаване на ефективността и ефикасността на дейностите за мобилност, както и на ефективността на ученето, с което ще допринесат за постигането на специфичната цел на програмата. („Еразъм+“: Насоки за програмата). За да се насърчи интеграцията на чуждестранните студенти и стимулира повече общуването с българските им колеги, преподавателите от катедра „Чужди езици“ в повечето случаи ги включват в съществуващите групи по чужд език с български студенти. Тази съвместна работа провокира авторите на настоящата статия да проведат кратко анкетно проучване в рамките на последната входяща студентска мобилност през летен семестър на учебната 2025/2026 година сред чуждестранните студенти, обучаващи се в университета по програма „Еразъм+“. Основната цел на анкетата беше да се анализират нагласите, очакванията и степента на удовлетвореност на студентите от престоя и обучението им в МГУ „Св. Иван Рилски“. Чрез получаването на обратна връзка се цели идентифициране както на положителните аспекти на мобилността, така и на потенциални затруднения, свързани с учебния процес, административното обслужване, социалната адаптация и културната интеграция. Тя дава и информация на преподавателите от катедра „Чужди езици“ относно степента на удовлетвореност на студентите от занятията по чужд език (в конкретния случай – по английски език) и идеи за подобряване на семинарните упражнения.

Получените резултати могат да послужат евентуално като основа за разработване на допълнителни мерки, насочени към подобряване на академичната и социалната среда, както и към повишаване на удовлетвореността на бъдещите участници в програмата „Еразъм+“.

Методология на изследването

Изследването е проведено чрез анонимна анкета сред тринадесет чуждестранни студенти от Румъния и Украйна обучаващи се в рамките на летния семестър (учебна 2025/2026 г.) в Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“

по програма "Еразъм+". Един от анкетираните студенти е на 19 години, седем са на 20 години, а петима – на 21 години.

Анкетата съдържа въпроси, свързани с мотивите на студентите за участие в програмата "Еразъм+", източниците на информация относно нея, подготовката за мобилността, очакваните ползи, трудностите по време на престоя и степента на удовлетвореност от обучението и условията в приемащия университет. Голямата част от въпросите бяха от затворен тип, като студентите имаха възможност да избират по няколко отговора за повечето от тях, но имаше и няколко отворени въпроса.

Анализ на резултатите

Информираност и мотивация за участие

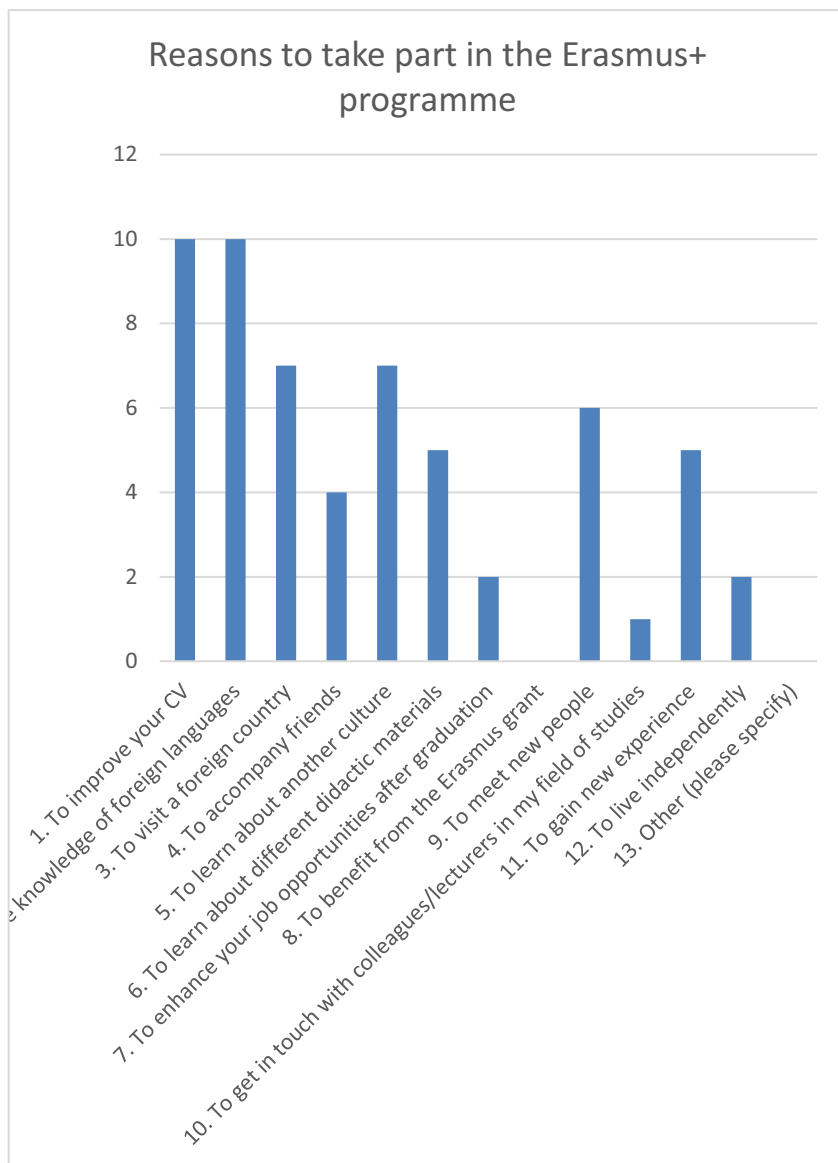
Резултатите показват, че всички анкетирани студенти имат предишен опит с пътувания в чужбина, предимно с туристическа цел и с цел обучение. Това предполага известна степен на готовност за адаптация към нова културна среда.

Основен източник на информация за програмата „Еразъм+“ се оказват приятели и колеги, като осем студенти посочват именно неформалната комуникация като водещ фактор за информираност. Петима участници са получили информация от координаторите по международни програми в своите университети. В допълнение към тези източници, трима студенти посочват като източник на информация и уебсайта на техния университет. Това подчертава значението на личния опит и препоръките при вземането на решение за участие в международна мобилност.

Сред водещите мотиви за участие в програмата се открояват желанието за по-добра професионална реализация чрез подобряване на автобиографията, както и усъвършенстването на чуждоезиковите умения (10 от общо 13 студенти). Значителна част от студентите посочват също интерес към нови култури и посещение на чужда държава (7 от общо 13 студенти), желание за нови социални контакти (6 от общо 13 студента) и стремеж към придобиване на различен академичен опит и използване на нови дидактични материали (5 от общо 13 студенти).

Избор на приемащ университет и подготовка за мобилността

Изборът на Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“ като приемаща институция е обусловен предимно от наличието на сходна специалност с тази в изпращащия университет, което е посочено като отговор от 8 от общо 13 студенти. Това показва, че академичната съвместимост е водещ фактор при избора на университет за мобилност. Петима от студентите споделят, че университетът им е бил препоръчан от други участници в програмата „Еразъм+“. Същият брой студенти посочват, че една от причините е интересът им към България.

Подготовката за мобилността е свързана предимно с подобряване на езиковите умения (9 студенти са избрали този отговор), обмяна на мнения от други студенти, участвали в програмата (7 студенти) и и търсене на информация за

университета и условията на обучение (3 студенти). Това показва стремеж към по-лесна адаптация към новата академична среда.

Personal benefits from the Erasmus+ programme:

- 1. I improved my knowledge in my particular field of studies
- 2. I improved my knowledge of foreign languages
- 3. I made new friends
- 4. I visited a foreign country
- 5. I learnt about another culture
- 6. I became more independent
- 7. I developed soft skills (communication, adaptability, etc.)
- 8. Other (please specify)

Ползи от участието в програмата „Еразъм+“

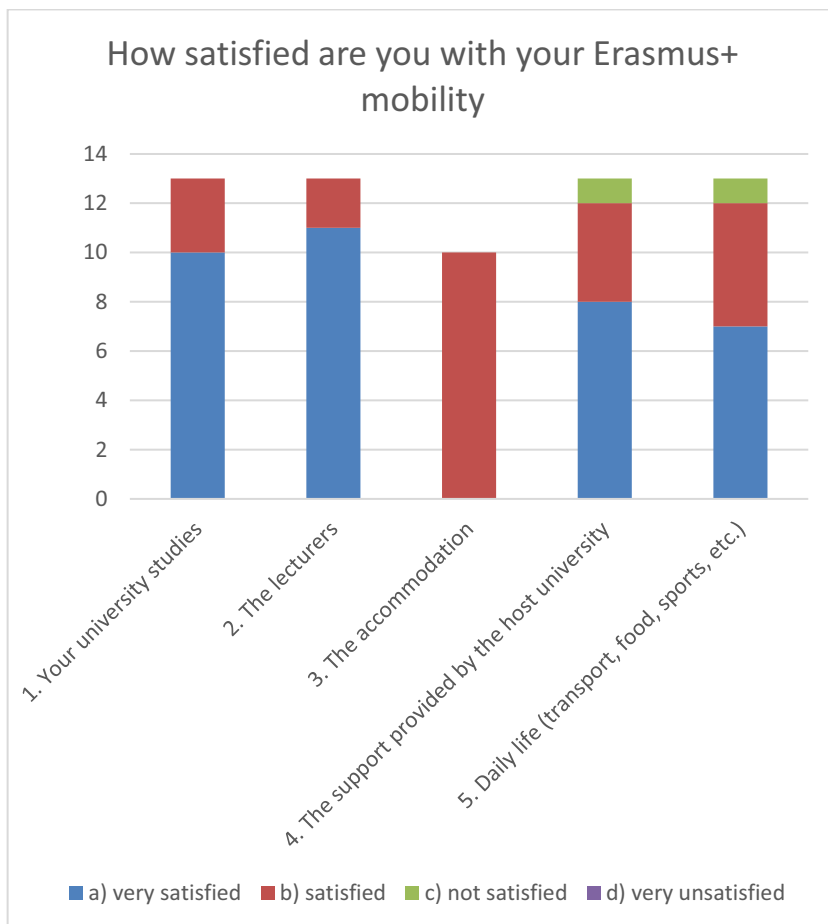
Като най-съществени ползи от мобилността студентите посочват развитие на комуникативни и социални умения (10 от общо 13 студенти са посочили този отговор), подобряване на знанията по чужд език (9 студенти от общо 13 са посочили този отговор), повишаване на знанията по специалността и професионалната подготовка (8 студенти), опознаване на различна културна среда (5 студенти), както и придобиване на умения за самостоятелен живот (3 студенти). Получените резултати потвърждават, че програма "Еразъм+" допринася както за академичното развитие на младите хора, така и за изграждането на личностни качества като адаптивност, самостоятелност и умения за межкултурно

общуване.

Затруднения по време на мобилността

30% от анкетираните не съобщават за сериозни затруднения по време на престоя си. Като най-сериозно препятствие се очертава езиковата бариера, посочена от 4-ма студенти. Културните различия, проблемите с настаняването и академичните различия са с по два отговора. Един от студентите е посочил проблеми с настаняването. Данните показват сравнително успешна адаптация към новата учебна и социална среда.

Удовлетвореност от обучението

Анкетирани студенти оценяват много положително (11 от общо 13) или положително (2 от общо 13 студенти) работата на преподавателите. Резултатите показват и висока степен на удовлетвореност от обучението (10 от общо 13 отговора) и удовлетвореност (3 отговора), тоест всички студенти са доволни от качеството на обучението. Административната подкрепа от приемащия университет също е положително оценена – 61% са много доволни, 31% са доволни и едва 8% изразяват неудовлетвореност. 23% от чуждестранните студенти оценяват силно положително настаняването, а 77% дават положителна оценка. Ежедневният живот (транспорт, храна, спорт и др.) също е допаднал на студентите – 7 от 13 са силно удовлетворени, 5 – са удовлетворени и само 1 е изразил неудовлетвореност.

Особено положителни са коментарите относно обучението по английски език, като тук въпросът е отворен и респондентите имаха възможност да дадат свободни отговори. Студентите определят учебната атмосфера като приветлива, интерактивна и полезна. Те също са доволни от детайлното изучаване на английската граматика, обхващането на доста материал за кратко време, начина на преподаване и реалното подобряване на езиковите им умения. Като основен проблем се посочва използването на роден език от част от българските студенти по време на занятията, което създава известни затруднения в комуникацията за участниците по програма „Еразъм+“, както и недостатъчната комуникация между българските и чуждестранните студенти. Част от студентите биха искали да имат повече часове по английски език.

Резултатите от анкетата потвърдиха наблюденията на преподавателите, че обучението на румънски и украински студенти по програма „Еразъм+“ в Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“ създава благоприятна среда за межкултурен обмен и общуване между чуждестранните и българските студенти. Семинарните упражнения, които се провеждат съгласно утвърдените учебни програми по английски език, бяха допълнени от задания за презентации, представени на английски език, като участниците имаха възможност да споделят информация за своите държави, университети, традиции, кухня, културни събития и студентски живот.

Украинските и румънските студенти представиха теми, свързани с висшето образование в Румъния и Украйна, предимствата и предизвикателствата на програма „Еразъм+“, традиционната румънска и украинска кухня, културното наследство на своите страни и значението на обучението в чужбина за личностното и професионалното им развитие. От своя страна, българските студенти запознаха своите колеги с българските традиции, националната кухня и най-значимите природни и културни забележителности на България. Студентите също така дискутираха и влиянието на социалните медии върху съвременното

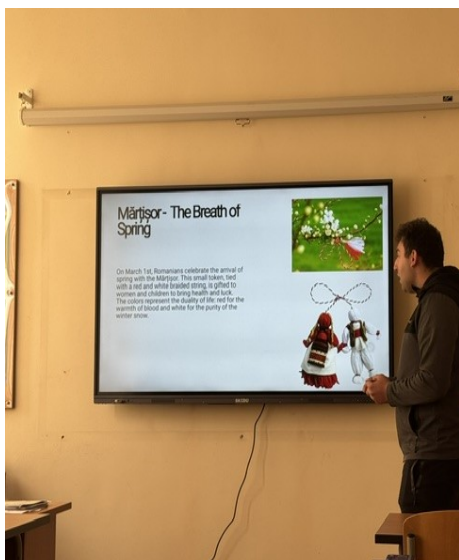
общество, плюсове и минуси на дигиталното и традиционното обучение, използването на изкуствения интелект в процеса на обучение и най-важните умения за успешна професионална реализация. Споделянето на опита на румънските и украинските студенти с програма „Еразъм+“ беше много полезно и предизвика интереса на българските им колеги, които имаха възможност още в първи курс да научат от техни връстници какви са ползите от мобилността и как могат самите те да кандидатстват за обучение в чуждестранни университети с профил, сходен на МГУ „Св. Иван Рилски“. Това може да бъде много мотивиращо, тъй като студентите в нашия университет не проявяват голямо желание да се включат в мобилности по програма „Еразъм+“.

Този обмен на информация насърчи също така межкултурния диалог и допринесе за по-доброто опознаване на сходствата и различията между двете страни. Дискусиите показаха, че България, Румъния и Украйна споделят редица общи традиции като съседни държави, сходни кулинарни практики и близки културни ценности, като същевременно всяка страна съхранява своята уникална идентичност.

Съвместната работа и общуването на английски език развива комуникационните умения на студентите, повишиха тяхната межкултурна

компетентност и създадох условия за изграждане на нови приятелства и академични контакти. Подобни инициативи потвърждават значението на международната мобилност като средство за насърчаване на взаимното уважение и европейското сътрудничество във висшето образование. За университетите развитието на межкултурната компетентност трябва да се разглежда като непрекъснат процес, включен като част от програмите за ориентация, академичните учебни програми и услугите за подкрепа на студентите. Инициативи, които свързват местни и чуждестранни студенти, отбелязването на културни събития чрез различни дейности и прояви, както и насърчаването на участието на студентите в обществени проекти, могат да допринесат за по-задълбочено взаимодействие между местната общност и международните студенти (Silva, G., Oliveira, M., Correia, A., & Brito, M. J. (2026).

Изводи

Резултатите от проведената анкета и получената обратна връзка от студентите показват, че участието в програмата „Еразъм+“ оказва положително влияние върху академичното, езиковото и личностното развитие на чуждестранните студенти, заключение, което е потвърдено от множество други изследвания през годините, в които програмата се реализира. Водещи мотиви за участие са стремежът към професионално развитие и подобряване на чуждоезиковите умения, което потвърждава образователната насоченост на мобилността. Наблюдава се висока степен на удовлетвореност от обучението и преподавателите в Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“. Това

свидетелства за успешно изградена академична среда и ефективна работа с чуждестранни студенти. Програмата съдейства за усъвършенстване на чуждоезиковите умения, развитие на межкултурно общуване и придобиване на нов професионален и социален опит. Въпреки наличието на отделни затруднения, свързани с езиковата комуникация и адаптацията, общата удовлетвореност на студентите остава висока.

Препоръки

Въз основа на резултатите от анкетното проучване могат да бъдат формулирани няколко препоръки за усъвършенстване на организацията и провеждането на студентските мобилности по програма „Еразъм+“ в Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“. Подходящо би било организирането на въвеждащи срещи и менторски инициативи с участието на български студенти,

които да подпомагат социалната и културната интеграция на гостуващите участници. С оглед преодоляване на езиковите затруднения е препоръчително по време на учебните занятия да се насърчава по-активното използване на английски език в смесените групи. Полезно би било също разширяването на възможностите за межкултурни и извънакадемични дейности, които да стимулират взаимодействието между български и чуждестранни студенти и да повишат качеството на международната академична среда.

Заклучение

В заключение може да се обобщи, че програмата „Еразъм+“ има съществен принос за академичното, професионалното и личностното развитие на чуждестранните студенти, обучавани в Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“. Получените резултати показват висока степен на удовлетвореност от обучението, преподавателската подкрепа и цялостната академична атмосфера в университета. Въпреки отделните затруднения, свързани с адаптацията и езиковата комуникация, студентите оценяват мобилността като ценен образователен и житейски опит. Изследването потвърждава значението на международната академична мобилност като средство за развитие на межкултурни компетентности, езикови умения и професионална подготовка. Получената обратна връзка може да послужи като основа за бъдещи инициативи и политики, насочени към повишаване качеството на обучението и подкрепата за чуждестранните студенти в университета, както и за мотивиране на българските студенти да бъдат по-активни и да се възползват от възможностите, предлагани от програма „Еразъм+“.

ЛИТЕРАТУРА

1. European Commission: Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, CHE Consult and ICF Consulting, Erasmus+ higher education impact study – Final report, Publications Office of the European Union, 2018, <https://data.europa.eu/doi/10.2766/162060>
2. Silva, G., Oliveira, M., Correia, A., & Brito, M. J. (2026). Analysing intercultural competence among Erasmus students. *Journal of International Students*, 16(3), 211-232. <https://doi.org/10.32674/jgwtk312>
3. Stilianos P., Georgios A., Vasilik K., Labros S., The Erasmus Student Mobility Program and Its Contribution to Multicultural Education: The Case of Technological Education Institute of Thessaly, *Journal of Educational and Social Research*, Vol. 3 No. 3, MCSER Publishing, Rome-Italy, September 2013, E-ISSN: 2240-0524
4. Užpalienė, D. and Vaičiūnienė, V. (2012) “ERASMUS Students Experiences in Linguistic Diversity and Multicultural Communication”, *Verbum*, 3, pp. 101–113. doi:[10.15388/Verb.2012.3.4973](https://doi.org/10.15388/Verb.2012.3.4973).
5. „Еразъм+“: Ръководство за програмата, Версия 2 20/01/2025 (2025 г.) <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/bg/erasmus-programme-guide>

QUESTIONNAIRE

This questionnaire aims to collect feedback from you - the foreign students who have participated in the Erasmus+ mobility programme at the University of Mining and Geology "St. Ivan Rilski" in Sofia, Bulgaria. The purpose of the study is to analyse your motivation, experience, and level of satisfaction during your mobility period, as well as the benefits and challenges you encountered.

We appreciate your time and contribution to this research.

- 1. Please indicate your age:**
- 2. You are a student in which semester:**
- 3. Which is your course of studies/university:**

4. Have you travelled abroad before?

- a) Yes, to study
- b) Yes, for tourism
- c) Yes, because of other reasons
- d) No

5. How did you obtain information about the Erasmus+ programme?

- a) mass media
- b) friends/fellow students
- c) information from the Erasmus+ international coordinator at your university
- d) Erasmus+ programme information day for students
- e) your university's website
- f) other – please indicate

6. Your reasons to take part in the Erasmus+ programme (select the five most relevant for you):

1. To improve your CV	
2. To improve knowledge of foreign languages	
3. To visit a foreign country	
4. To accompany friends	
5. To learn about another culture	
6. To learn about different didactic materials	
7. To enhance your job opportunities after graduation	
8. To benefit from the Erasmus grant	
9. To meet new people	
10. To get in touch with colleagues/lecturers in my field of studies	
11. To gain new experience	

<i>12. To live independently</i>	
<i>13. Other (please specify)</i>	

7. Why did you choose the University of Mining and Geology "St. Ivan Rilski" (UMG) as a host institution? (please indicate 2 answers at most)

- a) because you are interested in Bulgaria*
- b) because you are interested in the UMG in particular*
- c) because the UMG has similar course of studies to mine at my home institution*
- d) because it was recommended by former Erasmus + students*
- e) because it was recommended by our Erasmus+ international coordinator*
- f) others – please indicate*

8. How did you prepare for your Erasmus+ mobility? (please indicate 2 answers at most)

- a) by obtaining information about Bulgaria*
- b) by obtaining information about the UMG*
- c) by contacting former Erasmus students at your university*
- d) by improving your knowledge of the language of instruction used for the exchange students*
- e) by doing nothing in particular*

9. Your personal benefits from the Erasmus+ programme (please indicate the three most relevant for you):

<i>1. I improved my knowledge in my particular field of studies</i>	
<i>2. I improved my knowledge of foreign languages</i>	
<i>3. I made new friends</i>	
<i>4. I visited a foreign country</i>	
<i>5. I learnt about another culture</i>	
<i>6. I became more independent</i>	
<i>7. I developed soft skills (communication, adaptability, etc.)</i>	
<i>8. Other (please specify)</i>	

10. What difficulties did you encounter? (select all that apply)

- a) language barrier*
- b) administrative issues*
- c) accommodation problems*
- d) financial difficulties*
- e) cultural differences*
- f) academic differences*
- g) none*

11. How satisfied are you with your Erasmus+ mobility (indicate one answer):

	<i>a) very satisfied</i>	<i>b) satisfied</i>	<i>c) not satisfied</i>	<i>d) very unsatisfied</i>
<i>1. Your university studies</i>				
<i>2. The lecturers</i>				
<i>3. The accommodation</i>				
<i>4. The support provided by the host university</i>				
<i>5. Daily life (transport, food, sports, etc.)</i>				

12. What did you like about the English classes?

13. What didn't you like about the English classes?

Thank you!

НАГЛАСИ И УДОВЛЕТВОРЕНОСТ ОТ МОБИЛНОСТТА ПО ПРОГРАМА „ЕРАЗЪМ+“ НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ, ОБУЧАВАНИ В МГУ „СВ. ИВАН РИЛСКИ“

Моника Христова, Велислава Паничкова

(Резюме)

Настоящото изследване анализира мнението и удовлетвореността на чуждестранни студенти, обучавали се в Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“ по програма „Еразъм+“. Проучването е проведено чрез анкетно изследване сред тринадесет студенти от Румъния и Украйна, обучавани в рамките на един семестър. Анализирани са мотивите им за участие в програмата, подготовката за мобилността, възприеманите ползи, трудностите по време на престоя и степента на удовлетвореност от обучението и условията в приемащия университет. Резултатите показват висока степен на удовлетвореност от академичната среда, преподавателите и обучението по английски език. Основните ползи, посочени от студентите, са подобряване на чуждоезиковите умения, развитие на комуникативни компетентности и придобиване на нови знания в професионалната област. Изследването потвърждава значението на програмата „Еразъм+“ за межкултурния обмен и професионалното развитие на студентите.

Ключови думи: Еразъм+, студентска мобилност, чуждестранни студенти, межкултурно общуване, висше образование, езиково обучение.

**ATTITUDES AND SATISFACTION WITH THE *ERASMUS+* MOBILITY
PROGRAMME OF FOREIGN STUDENTS TRAINED AT THE UNIVERSITY OF
MINING AND GEOLOGY “ST. IVAN RILSKI”**

Monika Hristova, Velislava Panichkova

(Summary)

This study analyses the feedback and satisfaction of international students - participants in the *Erasmus+* programme at the University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”. It was conducted through a questionnaire survey involving thirteen students from Romania and Ukraine who studied at the university for one academic semester. The study examined their motivation for participating in the programme, the preparation for the mobility period, the perceived benefits, the challenges encountered during their stay, and their level of satisfaction with the education and facilities provided by the host university. The results indicate a high level of satisfaction with the academic environment, the teaching staff, and the courses delivered in English. The main benefits reported by the students include improved foreign language proficiency, enhanced communication skills, and the acquisition of new knowledge in their professional field. The study confirms the importance of the *Erasmus+* programme in promoting intercultural exchange and supporting the professional development of students.

Key words: Erasmus+, student mobility, international students, intercultural communication, higher education, language learning.

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОРГАНИЗИРАНЕТО НА УЧЕНИЧЕСКИТЕ ИГРИ В ОБЛАСТ ПЛОВДИВ ПРЕЗ УЧЕБНАТА 2025/2026 Г.

Михаела Стайкова¹, Ваня Цолова²

Въведение

Ученическите игри представляват част от държавната политика за насърчаване на физическата активност и мотивацията за спортни изяви сред подрастващите. В програмата на игрите са включени спортове като баскетбол, волейбол, хандбал, футбол 7, тенис на маса, бадминтон, лека атлетика и шахмат, които са част и от учебните програми по физическо възпитание и спорт.

През учебната 2025/2026 година за първи път в ученическите игри се включват и ученици от I до IV клас по спорт шахмат. Това разширяване на възрастовия обхват поставя нови организационни и логистични предизвикателства пред образователните и други институции, ангажирани с провеждането на спортните състезания.

Целта на изследването е да се разкрият някои проблеми при организирането на ученическите игри в област Пловдив за учебната 2025/26 г. За реализиране на целта бе извършен анализ на статистически данни от провеждането на игрите, подкрепен със собствената ни експертна оценка като лица, участващи в организацията и провеждането им.

Организация на ученическите игри

Организацията на ученическите игри изисква координация между училищата, общинските администрации, регионалните управления на образованието, Министерство на образованието и науката (МОН), Министерство на младежта и спорта (ММС), спортните клубове и Българската асоциация спорт за учаци (БАСУ). Всеки етап от състезанията има конкретни изисквания, срокове и организационни ангажименти. От съществено значение за провеждането на състезанията са:

- осигуряването на спортни бази;
- назначаването на квалифициран съдийски състав;
- медицинското обезпечаване;
- навременното подаване на заявки за участие;
- координацията между институциите.

Правилата за организиране и провеждане на ученическите игри за ученици

¹ Зам.-директор на Спортно училище „Васил Левски“, гр. Пловдив

² Доц. д-р, преподавател във и ръководител на катедра „Физическо възпитание и спорт“ при Минно-електромеханичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

от I до XII клас през учебната 2025/2026 година³ са утвърдени със Заповед № РД-09-749/17.09.2025 г., изменена със Заповед № РД-09-987/12.11.2025 г. на министъра на младежта и спорта. Състезанията преминават през няколко етапа – вътрешноучилищен, общински, областен, зонален и финален (Таблица 1).

Таблица 1. Етапи, обхват и период на провеждане на състезанията

	ЕТАП	ОБХВАТ	ПЕРИОД НА ПРОВЕЖДАНЕ
1	Вътрешно-училищни състезания	Провеждат се в училищата от учителите по физическо възпитание и спорт и/или от треньорите по вид спорт	Условия и ред, определени от директора на съответното училище
2	Първи етап: Общински състезания	Училища, общински администрации, РУО	Датите и местата за общинските състезания се определят от съответните общини
3	Втори етап: Областни състезания	Участват училищните отбори, общински първенци по отделните видове спорт	– момчета и момичета I – IV клас до 05.04.2026 г. – момчета и момичета V – VII клас до 19.04.2026 г. – юноши и девойки VIII – X клас до 19.04.2026 г. – юноши и девойки XI – XII клас до 15.03.2026 г.
4	Трети етап: Зонални състезания	Участват училищните отбори, областни първенци по видовете спорт (независимо дали са отбор домакин на финален етап), за гр. София – победителите от 6-те групи	– момчета и момичета I – IV клас до 26.04.2026 г. – момчета и момичета V – VII клас до 17.05.2026 г. – юноши и девойки VIII – X клас до 24.05.2026 г. – юноши и девойки XI – XII клас до 05.04.2026 г.
5	Четвърти етап: Финални състезания	Участват училищните отбори, зонални първенци, и училищният отбор от общината домакин	– момчета и момичета I – IV клас до 09 – 10.05.2026 г. – момчета и момичета V – VII клас 28 – 31.05.2026 г. – юноши и девойки VIII – X клас до 04 – 07.06.2026 г. – юноши и девойки XI – XII клас до 23 – 26.04.2026 г.

³ <https://basu.bg>

В срок до 1.12.2025 г. Българската асоциация спорт за учаци (БАСУ) предоставя на ММС и публикува на интернет страницата си списък на спортните клубове, определени за организатори на областните и зоналните състезания с данни за контакт. В област Пловдив за 2025/2026 г. нямаше спортен клуб, който да прояви желание за подпомагане развитието на спортната дейност и масовия спорт. БАСУ направи изключение и допусна организацията да се проведе към нейната структура, без участие на спортен клуб, със съдействието на доброволци. Тази ситуация разкрива сериозен организационен дефицит, пред който е изправена област Пловдив, особено след като градът официално стартира процедура по кандидатстване за титлата „Европейска столица на спорта“ през 2028 година.⁴⁴

В Правилата са посочени документите, които дават право на един отбор да участва в съответния етап на игрите:

- Заповед на директора за определяне на педагогическите специалисти от училището – участник в Ученическите игри, ръководители на отборите по вид спорт, с приложен списък на отбора по образец – Приложение № 5;
- Документ, удостоверяващ, че детето е ученик в съответния клас;
- Документ за предсъстезателен медицински преглед, извършен не по-рано от 72 часа преди състезанието (Медицинските прегледи по Приложение № 2 могат да бъдат обезпечени със средства, осигурени по одобрен проект на училището по ПМС № 46/19.03.2020 г.);
- Застрахователна полица „Злополука“.

Анализ на организацията и участието в Игрите

Статистическият анализ показва най-висока активност при волейбол и футбол, а най-ниска при бадминтон и хандбал. Шест общини в област Пловдив не участват в областния етап на игрите. Получените резултати показват ясно изразен дисбаланс между отделните спортове. Това може да бъде обяснено със:

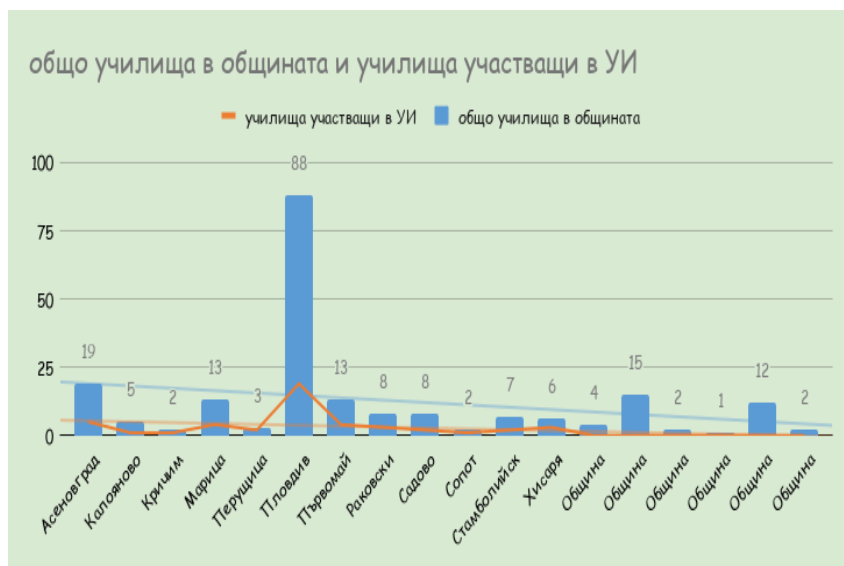
- ограничена материална база;
- недостиг на треньори и специалисти;
- по-слаба популярност на определени спортове;
- липса на устойчиви училищни спортни програми.

В област Пловдив изключително голям проблем е подаването на заявки за участие. В Правилата точно и ясно е написано, че заявки за участие или неучастие се подават в определените срокове. За състезание от даден кръг организаторът трябва да осигури място на провеждане, съдийски състав и медицинско лице.

⁴⁴<https://plovdiv.bg/obs/%D0%B4%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%D1%89%D0%B8-%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B5/%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-32-15>

Когато директорът на дадено училище не подаде заявка за отказ от участие, съответно няма как да се освободи от ангажимент заявеният съдийски състав и медицинско обслужване. В област Пловдив се налага личен контакт с директори на образователни институции, които не са изпълнили тези ангажименти към организаторите на ученическите игри. Подаването на заявки за участие в областния етап също е проблем от страна на общинските структури, които трябва да подадат победителите от съответния областен етап. Некоректно се подават и заявките по лека атлетика, въпреки ясните и точни указания, които са вписани в правилата – по двама участници в дисциплина.

В област Пловдив има изключително слабо участие във втория кръг на Ученическите игри и незадоволителна ангажираност към спортните дейности, заложили от МОН и ММС. Областта включва 18 общини с 210 училища. За учебната 2025/2026 година в областния етап взеха участие едва 47 училища от следните общини, което е към 22% от всички на територията на област Пловдив (Фигура 1 и Таблици 2 и 3).

Фиг. 1. Общи брой училища в Пловдивска област и брой на участващите в УИ

Шест от общините в област Пловдив изобщо не взеха участие в областния етап, като причини са непроведените общински кръгове, незнанието или липсата на финансиране. В областта, поради липсата на конкуренция, не се проведеха състезания по следните спортове:

- бадминтон: всички възрасти;

- баскетбол – девойки: 8 – 10 и 11 – 12 клас;
 - волейбол – девойки: 11 – 12 клас;
 - хандбал – момичета: 5 – 7 клас; юноши: 8 – 10 и 11 – 12 клас;
 - лека атлетика – момичета: 5 – 7 клас; юноши и девойки: 8 – 10 клас и 11 – 12 клас;
 - тенис на маса – юноши: 8 – 10 клас; девойки: 11 – 12 клас;
 - шахмат: 8 – 10 и 11 – 12 клас.
- Поради липсата на заявки за участие не се проведеха и състезания по:
- хандбал за девойки: 8 – 10 и 11 – 12 клас;
 - тенис на маса за девойки: 8 – 10 клас.

Таблица 2. Разпределение на участниците по видове спорт и общини в областта

Община	Брой училища	Видове спорт							
		Баскетбол	Волейбол	Футбол	Хандбал	Лека атлетика	Бадминтон	Тенис на маса	Шахмат
Асеновград	19	2	3	1			1		
Брезово	4								
Калояново	5	1				1			1
Карлово	15								
Кричим	2		1	1					
Куклен	2								
Лъки	1								
Марица	13	1	1	1	1	1			1
Перушица	3		2	2				1	
Пловдив	88	4	5	4	3	4	1	3	3
Първомай	13		1	1					
Раковски	8		2	1					
Родопи	12								
Садово	8		1			1		2	
Сопот	2		1	1					
Стамболийски	7	1	2	1					1
Съединение	2								
Хисаря	6		1	1				2	
Общ брой	210	9	20	14	4	7	2	8	6

Таблица 3. Справка за участващите в областните състезания ученици по класове и видове спорт

СПРАВКА														
за участници в областни състезания от Ученическите игри за 2025/2026														
Спортове, възрастови групи и пол														
Спорт	I-IV клас		V - VII клас		V - VII клас		VIII - X клас		XI - XII клас					
	момчета		момчета		момчета		момчета		момчета					
	брой отбори	брой състезатели	брой отбори	брой състезатели	брой отбори	брой състезатели	брой отбори	брой състезатели	брой отбори	брой състезатели	брой отбори	брой състезатели	брой отбори	брой състезатели
Баскетбол			2	20	4	40	1	10	2	20	1	10	2	20
Волейбол			7	84	8	96	3	36	5	60	1	10	2	24
Хандбал			1	12	2	24			1	12			1	12
Футбол					7	56			8	64			4	32
Лека атлетика			1	8	3	24	1	8	1	8	1	8	1	8
Тенис на маса			2	8	4	16			1	4	1	4	2	8
Бадмингтон			1	5	1	5	1	5	1	5	1	5	1	5
Шахмат	2	10			1	5			1	5			1	5
Общо:	2	10	14	137	30	266	6	59	20	178	5	37	14	114

Зоналният етап на Ученическите игри се провежда между областите Пловдив, Пазарджик и Смолян. В Пловдив се проведеха състезанията по баскетбол, лека атлетика и шахмат. Анализът показва, че най-висока конкуренция има във футбола, волейбола и шахмата (Таблица 4).

→

Най-ниска активност се наблюдава при хандбала и бадминтона, както и при девойките XI – XII клас.

Таблица 4. Справка за участващите в зоналните състезания ученици по класове и видове спорт

СПРАВКА																
за участници в зоналните състезания от Ученическите игри за 2025/2026																
Спортове, възрастови групи и пол																
Спорт	I-IV клас		V - VII клас		V - VII клас				VIII - X клас				XI - XII клас			
	момчета		момчета		момчета		момчета		момчета		момчета		момчета		момчета	
	брой отбори	брой състезатели	брой отбори	брой състезатели	брой отбори	брой състезатели	брой отбори	брой състезатели	брой отбори	брой състезатели	брой отбори	брой състезатели	брой отбори	брой състезатели	брой отбори	брой състезатели
Баскетбол			3	30	3	30	3	30	1	10	3	30	1	10	3	30
Лека атлетика				2	16	3	24	2	16	2	16	1	8	3	24	
Шахмат	3	10				3	15			3	15			3	15	
Общо:	3	10	5	46	9	69	3	26	8	61	2	18	9	69		

Таблица 5. Училищата, победители в отделните спортове в зоналните първенства 2025/26г. – Пловдив, Пазарджик и Смолян

Спорт	1 – 4 клас	5 – 7 клас		8 – 10 клас		11 – 12 клас	
		момчета	момичета	юноши	девойки	юноши	девойки
ВОЛЕЙБОЛ		Смолян	Смолян	Смолян	Смолян	Пазарджик	Пазарджик
		ОУ „Христо Ботев“, Поповица	ОУ „Отец Паисий“, Тополово	ЕГ, Пловдив	ЕГ, Пловдив	СУ „Цар Симеон Велики“, Пловдив	МГ „Акад. К. Попов“, Пловдив
		ОУ „Проф. Иван Батаклиев“, Пазарджик	СУ „Св.св. Кирил и Методий“, Нова Махала	ПМГ „К. Величков“, Пазарджик	ПМГ „К. Величков“, Пазарджик	„Кирил и Методий“, Велинград	СУ „Нешо Бончев“, Панагюрище
		ОУ „Иван Вазов“, Смолян	ОУ „Иван Вазов“, Смолян	ППМГ „Васил Левски“, Смолян	ЕГ „Иван Вазов“, Смолян	ЕГ „Иван Вазов“, Смолян	ППМГ „Васил Левски“, Смолян
БАСКЕТБОЛ		Пловдив	Пловдив	Пловдив	Пловдив	Пловдив	Пловдив
		ОУ „Климент Охридски“, Пазарджик	ОУ „Христо Ботев“, Велинград	ПМГ „К. Величков“, Пазарджик	няма	ПМГ „К. Величков“, Пазарджик	няма
		СУ „Отец Паисий“, Куклен	ОУ „Петко Каравелов“, Асеновград	МГ „Акад. Кирил Попов“, Пловдив	СУ „Св.св. Кирил и Методий“, Асенов-град	ЕГ, Пловдив	Национална търговска гимназия, Пловдив
		ОУ „Ив. Вазов“, Смолян	ОУ „В. Левски“, Златоград	СУ „Антим I“, Златоград	няма	СУ „Антим I“, Златоград	няма
ТЕНИС НА МАСА		Пазарджик	Пазарджик	Пазарджик	Пазарджик	Пазарджик	Пазарджик
		СУ „Нешо Бончев“, Панагюрище	СУ „М. Драгинов“, с. Драгиново	СУ „М. Драгинов“, с. Драгиново	СУ „Христо Смирненски“, с. Св. Петка	ПМГ „К. Величков“, Пазарджик	СУ „М. Драгинов“, с. Драгиново
		ОУ „Христо Ботев“, Поповица	СУ „Патриарх Евтимий“, Пловдив	ЕГ, Пловдив	няма	ЕГ „Иван Вазов“, Пловдив	Френска езикова гимназия
		ОУ „П.Р. Славейков“, Средно-горци	ОУ „Иван Вазов“, Смолян	ППМГ „Васил Левски“, Смолян	ЕГ „Иван Вазов“, Смолян	СУ „Никола Вапцаров“, Борино	ПГТСТ „Н. Вапцаров“, Смолян

БАДМИНТОН		Пазарджик	Пазарджик	Пазарджик	Пазарджик	Пазарджик	Пазарджик
		СУ „Г. Брегов“, Пазарджик	СУ „Г. Бенковски“, Пазарджик	няма	няма	ПМГ „К. Величков“, Пазарджик	няма
		СУ „Проф. д-р Асен Златаров“, Първомай	СУ „Проф. д-р Асен Златаров“, Първомай	СУ „Проф. д-р Асен Златаров“, Първомай	СУ „Проф. д-р Асен Златаров“, Първомай	СУ „Д. Матевски“, Пловдив	СУ „Д. Матевски“, Пловдив
		ОУ „Юрий Гагарин“, Смолян	ОУ „Юрий Гагарин“, Смолян	СУ „Св. св. Кирил и Методий“, Рудозем	няма	няма	няма
ХАНДЕБАЛ		Пазарджик	Пазарджик	Пазарджик	Пазарджик	Пазарджик	Пазарджик
		ОУ „Христо Ботев“, Дорково	ОУ „20 април“, Панагюрище	няма	ПГИТМТ, Панагюрище	няма	няма
		ОУ „Алеко Константинов“, Пловдив	ОУ „Алеко Константинов“, Пловдив	ЕГ „Иван Вазов“, Пловдив	няма	ПГТСТ, „Г. Делчев“, Пловдив	няма
		СУ „Св. св. Кирил и Методий“, Неделино	няма	СУ „Отец Паисий“, Мадан	СУ „Отец Паисий“, Мадан	няма	няма
ЛЕКА АТЛЕТИКА		Пловдив	Пловдив	Пловдив	Пловдив	Пловдив	Пловдив
		ОУ „Христо Ботев“, Бяга	няма	ПГМЕТ, Пазарджик	няма	ПГМЕТ, Пазарджик	няма
		СУ „Черноризец Храбър“, Пловдив	СУ „Черноризец Храбър“, Пловдив	ПГТСТ „Гоце Делчев“, Пловдив	Национална търговска гимназия, Пловдив	СУ „Никола Вапцаров“, Пловдив	Национална търговска гимназия, Пловдив
		СУ „Св. св. Кирил и Методий“, Неделино	ОУ „Иван Вазов“, Смолян	СУ „Св. св. Кирил и Методий“, Неделино	ЕГ „Иван Вазов“, Смолян	СУ „Христо Ботев“, Чепинци	няма
ШАХМАТ	Пловдив	Пловдив		Пловдив		Пловдив	
	ОУ „Отец Паисий Попинци	ОУ „Д-р Петър Берон“, Биркова		СУ „Христо Смирненски“, Св. Петка		СУ „Христо Смирненски“, Св. Петка	
	СУ „Патриарх Евтимий Пловдив	ОУ „Душо Хаджидеков“, Пловдив		МГ „Акад. Кирил Попов“, Пловдив		МГ „Акад. Кирил Попов“, Пловдив	
	ОУ „Иван Вазов Смолян	ОУ „Иван Вазов“, Смолян		СУ „Никола Вапцаров“, Борино		ППМГ „Васил Левски“, Смолян	
ФУТБОЛ		Смолян		Смолян		Смолян	
		ОУ „Душо Хаджидеков“, Пловдив		ПГ „Цар Иван Асен II“, Асеновград		ПГАСГ, Пловдив	
		ОУ „Иван Вазов“, Смолян		СУ „Антим I“, Златоград		ПГИ „Карл Маркс“, Смолян	

Обобщение на проблемите

Анализът дотук показва, че един от основните проблеми при организацията на Ученическите игри в област Пловдив е свързан с ниската степен на ангажираност на някои училища и общински структури. Въпреки ясно регламентираните срокове и изисквания често се наблюдава неподдаване на заявки за участие или липса на своевременно отказ от участие, непровеждане на общински етапи или недостатъчна координация между институциите. Това води до затруднения при самата организация на състезанията, тъй като организаторите предварително осигуряват спортни съоръжения, съдийски състав за всеки спорт и медицински екипи.

Има също сериозни организационни и административни затруднения при провеждането на игрите в областта. Въпреки значението на ученическия спорт за физическото и социалното развитие на учениците се наблюдава недостатъчна институционална подкрепа и ограничена координация между отделните участници в процеса.

Друг проблем е свързан с осигуряването на съдийския състав по отделните спортове. През миналата година се актуализираха хонорарите само на медицинския персонал. Заплащането на съдиите и секретарите остана без промяна, което на практика отказва младите съдии да участват. Заплащането в индивидуалните спортове (особено в леката атлетика, където дисциплините са повече) се нуждае от актуализиране. Същото се отнася и до административния персонал, като счетоводител и касиер. За отчитането на областния етап трябваше да се изготвят приблизително 65 индивидуални граждански договора, сметки за изплатени суми, служебни бележки за доходи по чл. 45, ал. 4 от ЗДДФЛ, обратна ведомост, рекапитулация, касови ордери и др., за което заплащането е 12,78 евро на ден.

Особено тревожен е фактът, че голяма част от училищата не използват възможностите за финансиране на спортни дейности, предоставени от държавата. Това води до ограничаване на участието и намаляване на мотивацията сред учениците. В този смисъл е необходимо да се заложи на повишаване административния контрол, подобряване на комуникацията между институциите и стимулиране на училищата за активно участие

Стимул за участниците е победителите от финалните етапи да имат възможност да кандидатстват за стипендия според *Наредбата за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби*.⁵ Голяма част от директорите на училищата в област Пловдив не са запознати или забравят възможностите, които предоставя ПМС 46⁶, и при подаване на заявка за отказ в

⁵ Наредба за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби. В сила от 01.01.2004 г. Приета с ПМС № 298 от 17.12.2003 г.

⁶ <https://pris.government.bg/document/5de91a128491ec20e9649c33022d687b>

мотивите си вписват липса на финансови средства. В преминалите финални етапи на Ученическите състезания за ученици XI – XII клас област Пловдив има следните класирания:⁷

- Футбол: няма класирани.
- Шахмат: Математическа гимназия „Акад. Кирил Попов“ - гр. Пловдив зае 6-о място, а в индивидуалното класиране Габриела Зангарова от Математическа гимназия „Акад. Крил Попов“ - гр. Пловдив зае 1 място.
- Баскетбол: ЕГ – Пловдив се нареди на 7-о място при юношите, а Търговската гимназия - гр. Пловдив се класира на 6-о място при девойките.
- Волейбол: юношите на Средно училище „Цар Симеон Велики“ - гр. Пловдив спечелиха сребърната купа, а девойките на Математическата гимназия „Акад. Кирил Попов“ - гр. Пловдив останаха на 9-о място.
- По спортовете бадминтон, хандбал, лека атлетика и тенис на маса на финалните състезания няма представители на област Пловдив.

Заключение

Ученическите игри имат ключово значение за развитието на физическата активност, социалните умения и спортната култура сред учениците. Анализът на организацията и провеждането им в област Пловдив през учебната 2025/2026 г. показва наличие на редица организационни, финансови и административни затруднения. Независимо от съществуващите проблеми Ученическите игри остават важен инструмент за популяризиране на спорта и изграждане на активен начин на живот сред младите хора. За повишаване на ефективността на организацията и провеждането на Ученическите игри е необходимо решаването на посочените тук проблеми чрез по-активно взаимодействие между училищата, общините, спортните организации и държавните институции.

Литература

1. Българска асоциация спорт за учаци (БАСУ): <https://basu.bg>
2. Наредба за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби. В сила от 01.01.2004 г. Приета с ПМС № 298 от 17.12.2003 г.
3. Наредба № 24 от 5 ноември 2019 г. за условията и реда за организиране и провеждане на тренировъчна и състезателна дейност на децата и учениците извън учебния план: https://www.mon.bg/nfs/2022/08/nrdb24-sport_05082022.pdf
4. Постановление № 46 на МС от 19.03.2020 г. за определяне на минимални диференцирани размери на паричните средства за физическа активност, физическо възпитание, спорт и спортно-туристическа дейност на деца и учаци в институции в системата на предучилищното и училищното образование и във висшите училища.

⁷ <https://basu.bg/wp-content/uploads/2026/04/FINALI-klasirane-11-12.pdf>

Обн., ДВ, бр. 26 от 22.03.2020 г. с последващи промени.

5. Постановление: 333 / 20.12.2023 г. за изменение на Постановление № 46
6. Постановление: 18 / 14.3.2025 г. за изменение на Постановление № 46
7. Правила за организиране и провеждане на Ученическите игри за ученици от I до XII клас през учебната 2025/2026 година. Министерство на младежта и спорта.
8. Правила за организиране и провеждане на Ученическите игри за ученици от V до XII клас през учебната 2023/2024 година. Утвърдени със Заповед № РД-09-639/14.09.2023 г. на министъра на младежта и спорта
9. Правила за организиране и провеждане на Ученическите игри през учебната 2016/2017 година. Утвърдени със Заповед № РД-09-539/ 13.10.2016 г. на министъра на младежта и спорта/
10. <https://basu.bg>
11. <https://basu.bg/wp-content/uploads/2023/10/Pravila-UI-24.pdf>
12. <https://basu.bg/wp-content/uploads/2026/04/FINALI-klasirane-11-12.pdf>
13. <https://pris.government.bg/document/5de91a128491ec20e9649c33022d687b>

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОРГАНИЗИРАНЕТО НА УЧЕНИЧЕСКИТЕ ИГРИ В ОБЛАСТ ПЛОВДИВ ПРЕЗ УЧЕБНАТА 2025/2026 Г.

Михаела Стайкова, Ваня Цолова

(Резюме)

Ученическите игри са част от държавната политика за насърчаване на физическата активност и изграждане на устойчив интерес към спорта сред учениците.

Целта на изследването е да се разкрият някои проблеми при организирането на ученическите игри в област Пловдив за учебната 2025/26 г. За реализиране на целта бе извършен анализ на статистически данни от игрите, подкрепен със собствената ни експертна оценка като участници в организацията и провеждането им.

Изследването разглежда степента на участие на общините и училищата, организационните затруднения и проблемите, свързани с недостатъчната ангажираност на институциите към спортните дейности. Представени са статистически данни за участието по видове спорт и са очертани основните фактори, които възпрепятстват ефективното провеждане на състезанията.

Ключови думи: ученически игри, спорт, ученици, училища, физическа активност, държавна политика, областни състезания, зонални състезание, общини, победители

ISSUES IN THE ORGANISATION OF THE SCHOOL GAMES IN THE PLOVDIV REGION DURING THE 2025/2026 SCHOOL YEAR

Mihaela Staykova⁸ , Vanya Tzolova⁹

(Summary)

The School Games are part of the state policy aimed at promoting physical activity and building a sustainable interest in sports among pupils and students.

The purpose of this study is to identify certain problems in the organisation of the school games in the Plovdiv Region for the 2025/26 school year. To achieve this objective, an analysis of statistical data from the games was conducted, supported by our own expert assessment as active participants in their organisation and implementation.

The study examines the level of participation of municipalities and schools, organisational difficulties, and issues related to the insufficient engagement of institutions toward sports activities. Statistical data on participation by type of sport are presented, and the main factors hindering the effective conduct of the competitions are outlined.

Keywords: school games, sports, pupils and students, schools, physical activity, state policy, regional competitions, zonal competitions, municipalities, champions

⁸ Deputy Headmistress of *Vasil Levski* Sports School, Plovdiv

⁹ Assoc. Prof. Dr., lecturer and Head of the Department of Physical Education and Sports at the Faculty of Mining Electromechanics, University of Mining and Geology "St. Ivan Rilski"

ПРЕПОДАВАНЕ НА ГРАМАТИЧЕСКИ КАТЕГОРИИ ПРЕЗ ТЕРМИНОЛОГИЯ, СПЕЦИФИЧНА ЗА МГУ

Милена Първанова¹

През изминалите десетина години отново се наблюдава засилен интерес към МГУ отстрана на чуждестранни студенти. Те идват на обучение или по програма „Еразъм+“, или според спогодби за обучение между ректорските ръководства на МГУ и съответното чуждестранно висше училище. За преподавателите, които са прекарвали десетилетия в МГУ и помнят годините, когато в България имаше изобилие от избрани да се обучават у нас студенти от по-близки и по-далечни страни, връщането на младежите е като сладка носталгия и оптимистичен лъч, че ни оценяват и затова ни избират отново. Примерите са много и ще изброя само някои от тези случаи, в които катедра „Чужди езици“ имаше пряко участие:

I. В обучение в бакалавърска степен:

A. по програма „Еразъм+“ – чрез:

- включване на студентите в дългосрочни курсове по чуждоезиково обучение – в продължение на един семестър; за групи от румънски студенти от университетите в гр. Пловдив и гр. Петрошани и за украински студенти от Технически университет в гр. Житомир

→ в рамките на групите в поток;

→ в индивидуална форма – по език по желание на студента;

- включване на студентите в краткосрочни курсове по чуждоезиково обучение – в рамките на 5 учебни дни плюс един ден в дистанционна форма; традиционно за групи от румънски студенти от университетите в Пловдив и Петрошани;

B. по междууниверситетски споразумения със страни извън ЕС – чрез:

- включване на студентите в дългосрочни курсове по чуждоезиково обучение – в продължение на един семестър; за младежи от Университета в гр. Рудни, Казахстан

→ в рамките на групите в поток;

→ в индивидуална форма – по език по желание на студента (вкл. по български език);

C. на чуждестранни студенти, избрали да са в МГУ през цялата си бакалавърска степен:

→ в индивидуална форма;

→ в рамките на групите в поток по избран чужд език в I и II курс.

¹ Старши преподавател по английски език, кат. „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски

- II. В обучение в магистърска степен:
 - организиране на корективни курсове в индивидуална форма по чужд език..
- III. В обучение в докторска степен:
 - организиране на курсове в индивидуална форма.
- IV. При симултанен или синхронен прав и обратен превод на занятия с чуждестранните студенти по някои от дисциплините в учебния план.

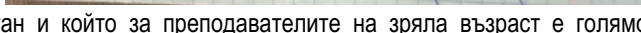
За извършване на тази голяма по обем работа катедра ЧЕ разполага с необходимия преподавателски ресурс (7 старши преподаватели, от които 3 със защитен докторат) и е обезпечена с материална база във вид на две зали, едната основно ремонтирана и оборудвана с интерактивна бяла дъска за 2025/2026 уч. г., 4 служебни лаптопи, 4 настолни компютъра, мултимедия, телевизор, мултифункционално устройство и принтер (большинството от гореизброените закупени по 5 научни проекта, в които са участвали членовете на катедрата), както и учебници, учебни помагала и речници за работа по 5 езика: английски – в четири нива, немски, френски, руски и испански (без един комплект за начално ниво по английски език, закупен от МГУ, всички други за осигурени от катедрата по научните проекти или са авторски издания на преподаватели от катедрата).

Основна предпоставка за успешното осъществяване на преподавателската работа по чужд език е и огромният ентузиазъм и вярата на преподавателите в значимостта на труда им и приложимостта на преподадените знания. За това многократно – и донякъде нескромно – сме писали на страниците на сп. „Известия“ и в „Годишник“ на МГУ и при интерес винаги можем да дадем допълнителни препратки към съответните томовете.

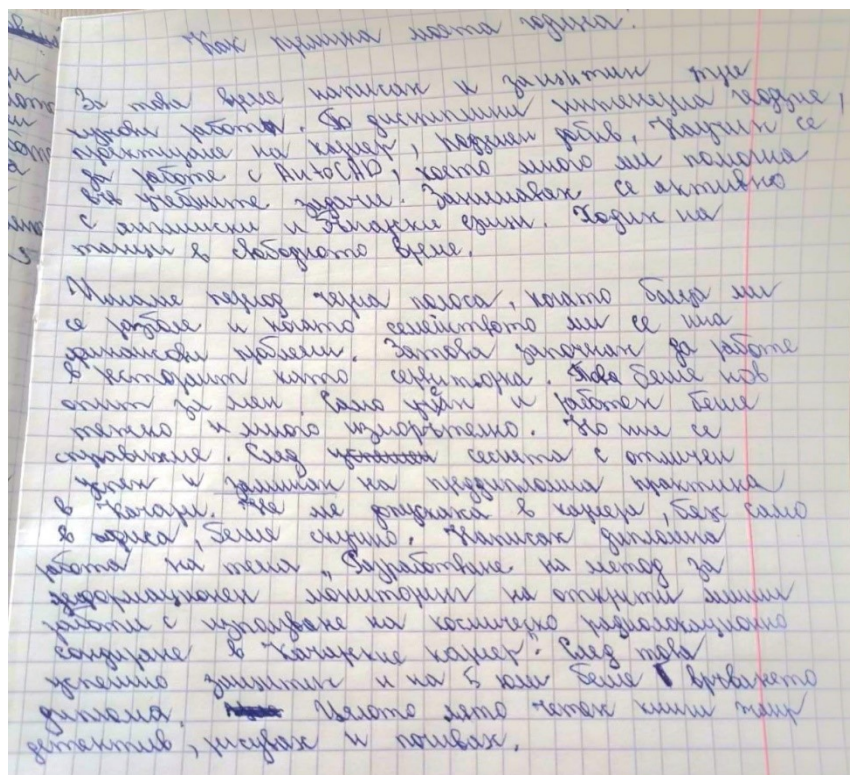
Но може би най-важният фактор за резултатността на педагогическите усилия е наличието на мотивиран обучителен обект, т.е. студент. Считам, че с описанието на долния човек съм постигнала връх не само в преподавателската си дейност в МГУ, но и в сложния психологически процес наречен мотивиране на млади хора. Докато до този момент съм работила със студенти вече записали се да учат в МГУ, девойката, за която ще разкажа, дълго общува с мен и съзнателно избра да продължи следването си в магистърска степен в България.

Мира, студентка от III курс от Университета в гр. Рудни, Казахстан се обучаваше в рамките на зимния семестър на 2023/2024 уч. г. в МТФ и изучаваше английски език в групата от II ниво в потока. Успоредно с това – и за радост на всички преподаватели от кат. ЧЕ – избра да изучава факултативно и български език. Занятията ѝ се водеха последователно от ст. пр. В. Паничкова, ст. пр. д-р Цв. Вукадинова и ст. пр. м. Първанова, като последната проведе и едnodневна практика в реална среда със студентката (разбирай: посещение на магазини и ресторант, в който каквото си поръчаш, това ще ядеш; и да, девойката ужасена осъзна, че си е поръчала постни сарми, вместо да утоли глада си с богато

Работата по терминология започва още в начално ниво. Преминаваше се през руски език, който е официален за Казах

улеснение поради много доброто му владееие. Упражненията за самостоятелна подготовка включваха ежедневно прочитане на определен брой страници от речника, от които да се селектират и препишат/прехвърлят на електронен носител намерените термини по маркшайдерство и геодезия. Подобно задание не е самоцел: поради големия обем на речника (1107 стр.) то предполага продължителна работа, автоматизиране на четенето и селективните умения при работа с терминология, а косвено и запомняне на думи и термини и от други научни сфери. Повторяемостта на граматически конструкции на чуждия език – в случая българския – води до запомнянето им и до по-бързо съобразяване коя е правилната при последващо говорене или писане на чуждия език.

Прилагам и снимка на друга домашна работа: съчинение от м. август на тема „Как премина годината ми“, изпратено в платформата Вайбър. Акцент в него е употребата на българския аорист, още наричан минало свършено време, и отграничаването му от минало несвършено време. Тъй като упражнението е върху категории, които не съществуват в руския език – той бораи с понятието минало

Mira Kurgambaeva

Поправки:
Изречение 2:
... по дисциплиниТЕ..... - членуване;

Дисциплините са собствени имена и започват с главна буква; пишат се в кавички:
"Проектиране на...."

Изречение 3:
....много ми помогна ПРИ / В учебните.....
- "във" поставяме само пред думи, започващи на в- или ф:
във времена на подем
във фабриката

Новият абзац:
Имахме и тъмен / черен период, когато.....

...семейството ми имаше / премина през / преживя финансови.....

Само учех и работех - несвършен вид, [+ продължителност];
Или искаш да кажеш:
Само учене и работа - беше много изморително. ?

В заглавието на дипломната ти работа кое е по-правилно:

... "в качарската кариера", или в "кариерите в Качар", или "в качарските кариери", или "в кариера Качар" ?

Предпоследно изречение:
...върчването НА дипломиТЕ.

Последното изречение е нагла лъжа

Цяло лято учих терминология на български език, а за почивка четях криминалета или рисувах .

време/прошедшее время – за обясняването им се премина през английския език и неговите Past Simple и Past Continuous Tenses (минало просто и минало продължително глаголни времена), които вече бяха усъвършенствани от студентката в предходен курс. Нанасянето на корекции в домашни работи с Paint е възможна опция, но не препоръчителна върху снимка, формат .jpg, в която не е предвидено място за нанасянето им напр. като оставяне на 1 или 2 празни реда между всеки ред от съчинението. Затова и впечатлението от снимката е за измамна непогрешимост на автора. Поправките са надлежно направени по същия дигитален канал и изпратени като списък от бележки.

Прилагам и скрийншот от образователния ми чат със студентката.

Подходът доказва, че в съвременното чуждоезиково обучение са възможни и приложими всякакви средства за предаване и затвърждаване на знания и колкото по-гъвкаво се използват те, толкова по-бързи, по-високи и по-трайни са резултатите.

Последният пример, който ще дам от работата с чуждестранната студентка, е с акцент върху конкретна проява на методическите усилия и резултатността от тях в контекста на преподаване на граматическата категория степени на прилагателните имена и наречията, пречупена през призмата на терминологията. Категорията е лесна, защото съществува и в двата сродни славянски езика. На български, и сравнителна, и превъзходна степен на прилагателните се образуват по сходен морфологичен принцип: чрез добавяне на частиците за степен по- и най- към основната форма на прилагателното, а на руски – чрез добавяне на думите съответно *более* и *самое*. Последната обаче, се променя по лице и число (*самый важный* в м.р., *самая важная* в ж.р., *самое важное* в ср.р. и *самые важные* в мн.ч.) докато на български такава промяна няма (респ. най-важен/най-важна/най-важно/най-важни). Комбинирана с категорията род на съществителното име при съставянето на фрази на български език също не би трябвало да представлява трудност, защото и в двата езика прилагателните се съгласуват по род и число със съществителното. Проблемите се появяват на синтактично ниво, в изречение, когато към прилагателното – или поредица от прилагателни – трябва да се добави член, дали той да е пълен или кратък, и дали няма да се промени основната форма на прилагателното поради промяна на подредбата на звуковете, специфична за българския език. Тъй като категорията член на същ.и. не съществува в руския език, затрудненията са очаквани и по превъзможването им се работи усилено и настоятелно. Ето илюстративен пример:

Фраза на български	Граматически категории и особености	Фраза на руски
важен въпрос	осн. форма, м.р.; наличие на епентетичен гласен звук -е-	<i>важный вопрос</i>
Важният въпрос е	осн. форма, м.р. е подлог, членуван с пълен член; епентетичният звук отпада	<i>Важный вопрос это....</i>
Най-важният въпрос е.....	В позицията на подлог превъзходната степен на прил.и. е членувана с пълен член	<i>Самый важный вопрос, (это).....</i>
Написаха най-важния въпрос.....	В позицията на допълнение превъзходната степен на прил.и. е членувана с кратък член	<i>Они написали самый важный вопрос</i>

Подобни случаи се срещат в изобилие не само в материалите по общоупотребим български език, с които се въвеждат граматическите категории, но и в научната литература. При термините изхождаме от срещани и заучавани фрази

от вече описания алгоритъм на работа с терминологичен речник. Термините се поставят в сходни синтактични позиции в изречения и многократно се упражняват същите парадигми за промяна в мъжки, женски, среден род ед.ч. и мн.ч.

Именно такова упражнение се предложи на студентката за домашна работа по темата: „Описание на дисциплините, изучавани в рамките на магистратурата по РПИ“. Получих съчинение, развито в две отделни части: 1) като общ поглед върху дисциплините и сравняването им; 2) по-систематизирано – като сравнение на дисциплините по различни критерии (важност, сложност, приложимост при бъдеща професионална реализация, дали са интересни – защото, нека си признаем честно, има и такива, които не са популярни сред студентите и то най-вече поради неумението на водещия занятията да предизвика интерес у обучаемите – и др.) Без угризения, че ще получи неодобрението на автора, предлагам на вниманието на заинтересованата аудитория съчинението, без да съм нанасяла корекции в него. Но пък като преподавател до мозъка на костите си ще ги обознача отстрани с поправката им или с обяснение на влиянието на родния ѝ език. Всичко това ще е в илюстрация на тезата, че овладяването на кой да е чужд език, дори и на сроден, изисква много труд, осъзнати усилия, постоянство и старание и че преминаването от ниво на пасивен ползвател на чуждия език (слушаш и четяш) до активен такъв (говорещ и пишеш) не е въпрос на един курс, един семестър, дори не и на една година. Активното използване на чуждия език е въпрос на нагласа, осъзната необходимост, съзнателно влагане на усилия – и то много – продължително време, ежедневни стъпки, неабсолютизиране на перфектния изказ, пренебрегване на допускането на грешки и считането им за неуспех. Само в такива рамки ученето се превръща в полезен процес, усилията не тежат и не отказват, а резултатите са очаквани и обзрими.

Считам, че съм предала това отношение към изучаването на български език на студентката. На някого бележките в чата или по домашните могат да се сторят смешни и неподходящи за академични цели. Но хуморът дава неочаквано добър отговор от страна на обучаемите и затова винаги прибягвам до него. Вярвам, че старанието на девойката ще бъде оценено по достойнство, а позитивното ѝ отношение към страната ни, езика ни, избраната специалност, изучаваните дисциплини и преподавателите по тях ще ѝ спечелят много адмирации и приятелства извън вашия малък кръг на преподаващ и обучаем по български език. Тя ги заслужава.

Приятно четене!

ОПИСАНИЕ НА ДИСЦИПЛИНИТЕ, ИЗУЧАВАНИ В РАМКИТЕ НА МАГИСТРАТУРАТА ПО РПИ, С ВКЛЮЧЕНИ СТЕПЕНИ НА ПРИЛАГАТЕЛНИТЕ И НАРЕЧИЯТА

Меруерт Кургамбаева¹

Домашна работа	Бележки и обяснения
1. Най-общо за обучението ми в специалност «Разработване на полезни изкопаеми»: Най-важната дисциплина за мен е «Подводен добив», защото е най-близка до моята бъдеща специалност. Тя е по-практическа от «Кръгова икономика» и по-специализирана от «Инвестиционен процес». Лекциите са по-информативни при проф. д-р инж. Ивайло Копрев, защото той има голем опит и технически знания и примери от реалната практика. Курсовият проект по «Подводен добив» е по-сложен от повечето други дисциплини но и най-полезният, защото развива инженерно мислене.	
Дисциплината «Взривни работи» е по-трудна от «Икономика». Тя е по-натоварваща от «Икономика» понеже изисква повече изчисления и по-голяма а внимание. Преподавателят от «Взривни работи» обяснява по-ясно и по-подробно. Като цяло дисциплината не е сложна, когато знаеш базови неща.	→ голям – -я- се променя в -е- само в мн. ч.
Дисциплината «Икономика» е по-теоретична от инженерните дисциплини. Тя е по-малко сложна от «Инвестиционен процес». По отношение на бъдещата ми работа курсът по български език е по-важен, защото помага за разбирането на всички знания и за подържани и комуникация.	→ натоварваща – ж.р.: прил.и. се съгласува по род и число със същ.и. икономика → голямо – ср.р.: прил.и. се съгласува по род и число със същ.и. внимание
«Инженерна практика по переработка на минералната база» е най-практическата дисциплина. Тя е по-интересна от другите дисциплини. За разлика от «Икономика» тя е по-	→ подържане на → преработка – влияние на родния език → реализацията

¹ Редовен студент в МГУ, ОКС «магистър», спец. «Разработване на полезни изкопаеми», родом от Казахстан

свързана с реализация в професионална среда.

«Инвестиционен процес» е по-важен за заемане на позиции. Той е по-лек от «Взривни работи», но по-сложни от българския език.

Курсът по български език е най-важен и най-полезен за комуникация. Той е по-лесен от техническите дисциплини, но е по-важен за професионално общуване и реализация в България. Разбира се в поправителния курс по български език ? включено и терминология по технически дисциплини. Преподавателят ? по-оптимистичен от другите преподаватели и стимулира по-активно участие на занятието. С връзка с това уменията на преподавател по език да обясни, илюстрира, сравни или играя термина, е много важно.

→

Сигурна ли си, че има нещо по-сложно от българския език? ☺☺
сложен – м.р.: прил.и. се съгласува по род и число с местоимението той

→

комуникация – думата е заемка от англ.ез., където се пише с двойно -мм-, но не и в бълг.ез.

→

е включена:

- глагол-връзка „съм“;
- включена е коя+ж.р.

→

е по-оптимистичен – глагол-връзка „съм“

→

Във връзка с...

→

преподавателя – членувано, защото вече е споменавано в текста и е познато

→

изиграе – [еднократност]

Като цяло, най-интересната дисциплина за мен е «Подводен добив»; най-натоварващата същ^о ? «Подводен добив». С най-голямо желание ходя на «Български език». Но всички дисциплини са важни за бъдещ^а професия.	→ също е.... – глагол-връзка „съм“ → бъдещата – членуване
2. Сравнение на дисциплините ми в спец. «Разработване на полезни изкопаеми» по критерии: Според критерия важност, най-важната дисциплина за мен е «Подводен добив», защото е най-тесно свързана с бъдещата ми специалност. Също така дисциплината «Инвестиционен процес» има висока значимост за заемане на професионални позиции. От друга страна страна курсът по български език е важен за ефективността ми комуникация и професионалната ми реализация в България.	→ тясно – -я- в ж.р и ср.р. и в наречия; -е- в м.р. и в мн.ч. → ефективността – същ.и., завършващо на -т, при членуване се изписва с -тта- → комуникация (вж. по-горе, в част 1)
Според критерия практически насоченост «Инженерна практика по преработка на минералната база» е най-практически ориентираната дисциплина, тъй като е пряко свързана с реалната професионална среда. «Подводен добив» също има практически характер и е по-практическа за разлика от «Кръгова икономика» и по-специализирана от «Инвестиционен процес».	→ практическа – ж.р.: прил.и. се съгласува по род и число със същ.и. насоченост
По критерия сложност дисциплината «Взривни работи» е по-трудна и по-натоварваща^{на} от «Икономика», защото изисква повече изчисления и по-висока концентрация. Курсовият проект по «Подводен добив» също ? с по-висока сложност за разлика от други дисциплини, но и е най-полезен.	→ натоварваща – тук причастието е в деятелен (=действителен) залог; грешно си го дала в страдателен залог → също е с.... – глагол-връзка „съм“
По критерия интерес, най-интересната дисциплина за мен е «Подводен добив», която ? и най-натоварващата. «Инженерна практика» също ? с високо ниво на интерес заради връзката си с реалната работна среда.	→ която е и.... – глагол-връзка „съм“ → също е с.... – глагол-връзка „съм“

Според критерия владения на езикови умения курсът по български език е най-важен за развитието на комуникационните ми изменения*. Той помага за разбирането на учебния материал и включва техническа терминология. Преподаването по този** дисциплина стимулира активно участие, преподавателят използва различни методи за обяснение, илюстриране и сравнение на термини.	→ • владееене • езикови	– влияние на родния език
	→	комуникационните – в прил.и., завършващо в м.р. на -нен, -е- отпада и при членуване, както и в ж.р., .ср.р и мн.ч.се пише - нн-
	→ *	Ммммда, в последна сметка се стига до <i>изменения</i> – качествените промени... ☺☺☺ Но имаш предвид <i>умения</i> . Предложение: можеш да развиеш мисълта си чрез: <i>....е най-важен за развитието на комуникационните ми умения, което води и до подобрени изменения в комуникационния резултат.</i>
	→ **	тази дисциплина.... – в ж.р. е; показателните местоимения и в рус.ез., и в бълг. ез. се съгласуват със същ.и. по лице и число

IV. ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН – И ЕСТЕСТВЕН – ИНТЕЛЕКТ ЗА КОНКРЕТНИ ОБУЧИТЕЛНИ ЦЕЛИ

Милена Първанова¹, Виктор Веселинов²

През изминалите 4 години нееднократно съм имала повод да похваля студентите ни и особено тези от специалност „Компютърни технологии в инженерната дейност“, които познавам най-добре, защото имам привилегията и удоволствието да им преподавам от I до VIII семестър в ОКС „бакалавър“ по дисциплината „Английски език“, задължителна в учебния им план (вж. последно в едноименната рубрика в т.5/XXV на сп. „Известия“). Използвам думата привилегия не защото дисциплината е задължителна, а защото в продължение на осемте семестъра съм свидетел на интелектуалното, психологическото, личностното им израстване и емоционално заякване. Далеч съм от мисълта да придавам изключително значение на ролята си на преподавател, още повече че не съм преподавател от профилиращата катедра, но все пак считам, че имам мъничък принос за оформяне на вижданията им, канализиране на тълкуванията им, подтикването им по пътя на научното търсене, и не на последно място за помощ в нелекия път на собствените им комуникационни изчистване и растеж.

Доказателство за гореизложеното е, че след началото на академичната 2025/2026 г. и малко преди провеждането на 68-мата Международна научна конференция на МГУ „Св. Иван Рилски“, в привычния си позитивен (разбирай и хвалебствен) стил изразих гореща благодарност и висока оценка за положените усилия от страна на всички студенти от миналогодишния III курс в спец. КТИД, които разработиха съчинения по темата „Изкуствен интелект и/или/срещу естествен интелект“/ „AI and/or/ vs. Natural intelligence“. Разказах за прекрасните им текстове и в останалите три курса в специалността и това, очаквано, предизвика интереса на младежите. Тъй като томът на списанието вече бе влязъл за печат, предложих на студентите, които желаят, да подготвят постери по темата и да ги покажем на гостите на МНК. А тъй като в тома можеха да се прочетат съчиненията на вече изкласилите до IV курс автори, предложих и на тях да развихрят визуалното си възбуждане и техническа експертиза и да изготвят и те постери с акценти от съчиненията си. Речено – сторено.

¹ Старши преподавател по английски език в кат. „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

² Студент, IV курс, спец. КТИД, ОКС „бакалавър“ в МГУ „Св. Иван Рилски“ през акад. 2025/2026 г.

Разбира се, очакванията ми бяха, че на самите автори ще им е интересно отсяването на основните моменти и тези, които са развили, защото знам колко труд и дисциплина се нужни от един разгърнат писмоумен продукт – при това собствен – да се ореже по-голямата част и да се остави само скелета, без всичката словесно-мускулна маса, без кръвоносната система, наречена логика на изложението, и без лицевите дадености, наречени стил, които даряват на творбата индивидуалност, правят я отличителна и разпознаваема и носят емоционална засита, словесно доволство и трудово удовлетворение на пишещия. Разбира се, очакванията ми бяха и че всички ще се справят, и то бързо, защото на занятията по английски език във всички курсове разработваме краткия жанр резюме (abstract) по помощен алгоритъм (вж. „Годишник на МГУ“, т.67/2024 г.). Разбира се, разчитах, че ще има отклик, защото студентите ми знаят каква е силата на аргументите ми и резултатната мотивираност, която те генерират, многократно доказвана с прекрасни съчинения за домашно, на тестове или за публикуване в списания.

Но не бях подготвена за впечатляващия резултат от една набързо зародила се и подхвърлена идея: от IV курс получих 7 постера, при това на английски език – 5 от авторите на съчинения, включени в тома на сп. „Известия“, 2 от нови желаещи да споделят вижданията си – от II курс 1 младеж се включи с

разработка, а накрая и 1 чуждестранна студентка

от Казахстан, обучаваща се в ОКС „магистър“, представи постер, при това на български език. Бройката (общо 9) ме изуми, защото ставах свидетел на искрено желание за изява на младежите, което личеше дори в най-малките детайли на готовите продукти.

← Тук дори не ставаше въпрос за състезание или очакван награден фонд...

Всичко опираше до стремеж да изразят мнение и

да са видими тезите им. Брилянтно постигнати с демонстрация на аналитично мислене, способност за синтетизъм, изказно богатство и свобода при боравене с технически средства и инструментариум за изготвяне на визуални материали.

Съвсем естествено тези разкошни резултати бяха високо оценени от университетското ръководство, което реши да се обособи отделна студентска постерна сесия в рамките на МНК. Постерите на всички студенти бяха отпечатани от МГУ, за което горещо благодаря от свое име и от името на авторите-студенти. Изложени в ремонтираната и новооборудвана зала № 301 в МТФ, и постерите, и обновената материална база предизвикаха бурен интерес у академичната колегия.

Подозирам, че и самите младежи не са очаквали такава посещаемост от преподаватели, участници и гости на конференцията и състуденти. Желанието на посетителите да бъде разговарят с авторите беше доказателство за значимостта на труда им и одобрение за положеното от тях старание. Беше школа за комуникация в реална, а не симулирана, академична и научна среда, за което студентите започват да се подготвят още с влизането си в университета. Но най-много беше награда за смелостта им да заемат научна позиция, да я изразят надлежно и стилово, да я оформят според изискванията на форума – дори с цената на драстично окастряне на първоначалните си съждения – а накрая и да я изразят, споделят и защитят пред аудитория.

Такава изява е именно онази цел, към която се стремим ежедневно ние, университетските преподаватели, и която дава смисъл на труда ни. Убедена съм, че признанието ни за важността на такъв студентски форум и благодарността

↑ Авторите със сертификати за участие в 68 МНК на МГУ:
(от ляво надясно) Йоана, Ичев, Виктор Веселинов и Талигаджиев със зам.-ректора по НИД проф. дн И. Григорова....

←Маги, Анна и Цвети...

↑ ...и накрая, но не на последно място, **Калоян Манолов, Симо** и пак **Аничка**. Само Мира я няма тук, но ще взема мерки...

ни към участниците, направили го възможен, ще затвърди тяхното самочувствие и ще ги стимулира за подобни, нови, непрекъснати изяви. защото животът, не само академичният, е показал, че похвалата, особено когато е заслужена, води до още по-градивен ефект.

В този ред на мисли стигам и до същината на следващото си намерение: за 69 МНК на МГУ предложих на студентите от спец. КТИД да разширят концептуалната рамка за изкуствен интелект и да продължат разсъжденията си по темата, но с акцент върху практическото приложение на ИИ. Генераторът ми на идеи произведе следния „промпт“, който разпространих сред групите си:

"Известия" 2026 и Студентска постерна сесия

Милена Първанова <Purvanova@mgu.bg>
to ktid_2022_r

Sat 11 Jul

Здравейте, IV курс!

Надявам се да сте преминали последното препятствие, държавния изпит, и вече да сте се отърсили от напрежението.

Преди да се отдадете на дълга почивка, бих искала да ви припомня за съчиненията за тазгодишния том на списанието и/или за визуалното им представяне като постери. През летния семестър предложих тематично да са продължение на миналогодишните ("Изкуствен срещу/и/или естествен интелект") с акцент върху практическото приложение на ИИ, напр.:

- * за извършване лично от вас на дейност - ежедневна или учебна или изследователска;

- * за решаване на конкретно задание по някой от изучените модули;

- * за търсене и намиране на източници;

- * за подобряване (смислово/визуално/структурно) на отговор/резултат, до който сте стигнали при някое задание за самостоятелна разработка;

- * за сравняване на функционалности на програмни пакети, които ползвате

- и др. под.

На някои от занятията колеги предложиха прекрасни концепции и трябваше само да ги дооформят словесно.

Искрено вярвам, че не сте се отказали от идеята да напишете, защото аз не съм се отказала да похваля "компютърджиите" ми и тази година :)

Вече събрах материали от колеги преподаватели и от един брилянтен второкурсник и ще очаквам и ваши съчинения за включване в томчето, напр. до края на м. юли, за да дооформя списанието до началото на август и да го пусна за печат.

Поздрав на всички ви и до скоро!

С благодарност -

Милена Първанова

И така, колелото се върти отново, на бързи обороти, а очакванията са все така големи, защото вече и двете страни ползваме усилено ИИ. По-важното е, че преподавателят знае какви са възможностите на студентите и вярата му в техния отклик е несломима, защото основният камък е положен и пътят е трасиран. Резултатите не закъсняват – и това не е клише, когато става дума за точно този IV курс. Ето един от тях:

to me

Mon 10 12:54

Здравейте, г-жо Първанова. Изпращам ви есето и постер за тазгодишното списание. Темата е за данните генерирани в минната индустрия и как те се прилагат или могат да се прилагат при ИИ....

Поздрави,

3 attachment • Scanned by Gmail

Както може и да се очаква, продължавам с идеите, изискванията, напътствията за оформление, коментарите и всичко, що съпътства процеса на мотивиране, мислене, писане и го гарнира с онези поспипки, поръски и добавки, нужни за замесването на добър и с вкус продукт.

"Известия" 2026 и Студентска постерна сесия

Милена Първанова <Purvanova@mgu.bg>
to

10 2026, 13:42

Здравей,

Толкова много си израснал за тези 4 години, че сърцето ми се пълни с възторг, без да съм допринесла активно да това!

Пиша ти го не заради предаденото съчинение и подготовения постер, а като общо впечатление, потвърдено особено силно през последния "присъствен" семестър. Поведението, ти, отношението ти към прости и по-сложни задачи от и извън занятията, растежът ти в комуникацията на български и английски, увереността ти при изразяване на мнение или отстояване на позиция при дискусия и цяла поредица малки, но забележими знаци – всичко, показано от теб, е демонстрация на онази зрялост, която очакваме да постигнете в края на академичния си период. Ти си там и радваш, уверена съм, не само мен, а и всеки, който се е докосвал до теб преподавателски, менторски, професионално и приятелски. Благодаря ти за светлината в тунела!

Продължавай да я разпръскваш и в следващите си обучителни нива и житейски периоди!

Това ти споделям без изкуствен интелект, а с естествена емоция :)

...Много ми хареса включването на списък от източници. Дали ще те затрудня, ако те помоля да цитираш съответния източник на мястото в текста, където е изразено мнение – или сходно такова – от съответния автор. Има много полезна информация с примери за това как в статия се цитира автор в последния раздел от инструкциите за подготовка на докладите за "Годишник", качена на сайта на МГУ:

≡ --> Наука --> Научна дейност --> МНК --> Инструкции за техническо оформяне на докладите за сп. "Годишник"

Тези знания е по-добре да пробваш и затвърдиш при мен в "Известия"-та, за да станат умения, които ще са ти полезни и задължителни при писане на строго научни статии в следващи ОКС и ОНС - дай боже да решиш да се учиш в тях!

Засега оставам с очакване на подобреното ти съчинение и се надявам да не те затрудня.

Още, ако има място в поредицата размисли в съчинението ти, би ли включил някакъв визуален материал - скрийншот от дискусията ти с ИИ, от промпт/опорка, който си му задал, за да търси нещо по темата. Ето дори сега

ми хрумва, че можеш да включиш подтемата как ИИ се ползва за търсене на източници по зададена тема, какво намира и кое от изкараните предложения е приложимо да твоята тема; така можеш са изброиш в статията си някои от предложените заглавия и автори....

Ще се справиш ли?

Вярвам в теб :)

Аз пък ще се подготвя да похваля студентите си. ...

Поздрав и до скоро!

Милена Първанова

to me

17 2026, 18:45

Здравейте, г-жо Първанова,

Изпращам Ви подобрена версия на съчинението.

Искрено искам да ви благодаря за усилията, които сте положили през тези 4 години с нас. Въобще не са били малко и видно си личи че и вие сте допринесли активно. Вие създадохте уникална среда, в която аз и моите състуденти се развивахме не само по отношение на английски, но и по начин на мислене. Свободното владееене на английски е едно на ръка, но възможностите да се изразяваме и да участваме в дискусии с вас, помежду ни, с чуждестранни студенти, с хора от университета чрез МНК, по мобилност или по конференции, Вие ни дадохте това и винаги бяхте до нас да ни окуражавате и да ни ръчкате да не бездействаме, да бъдем нашата най-добра версия докрай. Аз лично си спомням, още от първа година е било така и съм сигурен, че и другите колеги не са забравили, и те са безкрайно благодарни. Радвам се че съм Ваше вдъхновение. Това е най-значимият знак, че което правя, има смисъл и вървя в правилната посока.

В тази версия на съчинението съм оправил библиографията да е в APA стил и съм цитирал източниците на мястото в текста. Отделно изпращам 4 снимки от чата ми с интелекта. Ако ви трябва някаква друга снимка или нещо трябва да се коригира, моля пишете.

Поздрави,

One attachment • Scanned by Gmail

"Известия" 2026 и Студентска постерна сесия

Милена Първанова <Purvanova@mgu.bg>

to

18 2026,

Здравей,

Благодаря ти за прекрасните думи...

...

Текстът ми хареса.

Снимките от промптовете мога да сложа в преамбюла към рубриката, в която включвам съчиненията ви – освен ако не ми подскажеш на кое място да ги вмъкна.

... Мислех си за обяснение в следния порядък:

--> учебна информация

--> поражда идея

--> необходимо е търсене

--> още не се справяме с конвенционалното търсене

--> питаме Гугъл
--> вярваме ли му?
--> по-добре да питаме ИИ
--> приемаме ли го за достоверен източник/коректор на информация?
--> в кое е по-полезен/с какво ни помогна за това съчинение/как го

подобри...

Ако ти хрумне отговор на тези въпроси, може да го включим като въведение в тази годишната студентска тема....

И още: като миналата година ще искам да представя текстовете ви на английски и на БГ. Ще имаш ли време да ми подготвиш превод?

И още: текстовете ми ги изпрати в Word-овски формат.

Засега толкова.

Поздрав и до скоро чуване и писане -

Милена Първанова

4 attachment • Scanned by Gmail

[REDACTED]

to me

19 [REDACTED] 2026, 18:45

Ще отговоря на въпросите от алгоритъма в два-три абзаца:

За мен днес изкуственият интелект най-просто може да се представи като разширение на търсачката Гугъл. Когато ИИ започна да се използва през периода 2022-2024 г., той си правеше изводи от онова, което са му подали в базата данни - най-често техническа информация за софтуери, статии от Уикипедия и кодиране. Ако тогава ни трябваше помощ, примерно с административна информация за МГУ, ние трябваше ръчно да му обясним и да му предадем документи, които да прочете и да разбере. Това значи, че ние трябваше да търсим в Google, да намерим правилния сайт, ние трябваше да знаем къде да потърсим точния документ и да го предадем на „интелекта“. Днес той това го извършва сам. Вече с разпространените Агентни ИИ, той сам си намира това, за което го питаме, и го усвоява, за да ни даде коректен отговор. Вече е доста добър в разсъждаването и в това да предлага идеи, които ние може да ползваме. Както ние извеждаме идеи от нашият опит, така и ИИ може да прави същото с неговия. Основното обаче е че той няма уникалните човешки характеристики като съзнание, емоции, интуиция и сетива, които могат да пораздат идеи от нищо. В този смисъл ние превъзхождаме изкуствения интелект и затова той все още е „изкуствен“, не е достигнал до статута да го назоваваме **Интелектът**.

Аз вярвам на изкуственият интелект колкото вярвам на личния си доктор. За много неща съм сигурен че е прав, но когато имам съмнение, винаги търся второ мнение и си правя сам извод. ИИ е експерт в много сфери, защото има достъп до цялото човешко знание едновременно. Той е трениран въз основа на безброй данни в Интернет и е донеприказан така, че да използва тези данни бързо, в цялост и правилно.

Разбира се, той не е идеален и понякога ще прави грешки или ще пропусне нещо важно. В съчинението ми той много ми помогна да подбера хубави източници. Обаче, по същия начин като обикновен човек, той изпусна един важен литературен източник на Рохас и колектив (Rojas et al., 2025), акцентиращ върху 166 проучвания за ИИ в минната индустрия. ИИ ми каза, че липсва каквато и да е литература по темата ми, докато сам не намерих това изследване. За щастие се оказа, че той наистина не

разглежда откъде идват етикетите за моделите, така че не ми развали съчинението. Освен горните моменти, ИИ много ми помогна да изчистя текста си, да е по-спретнат, за да е по-подходящ за академичната обстановка. От позицията на досегашния си опит, съм сигурен, че и сам можеше да се справя с изглаждането на текста си – финалните щрихи на всяка писмена работа, без които не може – но той ми спести време. Ако бях академик с много опит и много написани съчинения, може би нямаше да го ползвам за тази цел.

Поздрави,

"Известия" 2026 и Студентска постерна сесия

Милена Първанова <Purvanova@mgu.bg>

to

19 [REDACTED] 2026, [REDACTED]

Здравей, [REDACTED],

Значи решено е, ще продължаваш да пишеш съчинения за мен, ще трупаш писмен опит, ще станеш академик и ИИ ще започне от теб да се учи и да те назовава **Академикът** 😊

На добър час!

Милена Първанова

Оставям кореспонденцията незавършена, защото първо, подобна словесна връзка може да се извършва с всеки един студент, който е дал индикации, че сериозно желае да се развива; второ, е пример за именно онази подбуждаща, подсказваща, подтикваща и поддържаща роля на преподавателя-ментор, която не е обвързана с конкретен студент, а е практика с общ знаменател; и трето, защото самото понятие за процес предполага развитие във времето, не задължително край. Засега само ще отбележа, че в резултат на подадените подсказки, студентите задават по-прецизирани искания към изкуствения интелект и съответно получават по-точни отговори. Например, ето какви насоки за промяна дава ИИ по отношение на търсенето, включването, допълването и цитирането на литературни източници в статия:

• промпт А:

Scrutinized citation inconsistencies and reconciled thesis with existing literature

Something you need to deal with. There's a mining-specific systematic review of exactly your topic that neither of your reports found: Rojas, L., Peña, Á., & Garcia, J. (2025). "AI-Driven Predictive Maintenance in Mining: A systematic literature review on fault detection, digital twins, and intelligent asset management," *Applied Sciences*, 15(6), 3337 — 166 studies from Scopus and Web of Science, covering fault detection algorithms, hybrid AI models, deep learning, reinforcement learning and digital twins. It's in the same journal you already cite, one issue earlier.

This does not break your thesis, but you must engage with it or a reviewer will ask why you didn't. And it's likely to *strengthen* Section V: read its coverage, and if 166 mining PdM studies say nothing about maintenance-log quality or label provenance — which the abstract suggests, since it's all sensors and digital twins — then you have a far better version of your negative finding. Not "nobody has looked at mining PdM," but "a 166-study mining-specific review exists and the label source isn't in it." That's precise, checkable, and much harder to argue with. Rewrite the first paragraph of Section V accordingly.

- резултат: внимателно проверени несъответствия в цитирането и съгласуване на тезата със съществуващата литература, т.е. ИИ проверява изброените източници и намира и предлага включването и на други още по-пряко свързани с темата

- промпт Б:

First, three things that aren't in order yet.

Entry 10 now reads "Ryu" for the *Applied Sciences* review — but I verified that paper: it's Tsallis, C., Papageorgas, P., Piromalis, D., & Munteanu, R. A. (2025), 15(9), 4898. Your in-text citation says Tsallis, your bibliography says Ryu. One of them is wrong and it's the bibliography. (Enkhsaikhan, Holden, Duuring & Liu looks right, so good work on that one.)

- резултат: идентифицирани грешки в цитирането и съвет да се наблегне върху обучението как систематично се търси литература

- промпт В:

The bibliography is still numbered. Entry 19 shows you already know the APA shape — it has authors, year, italicised journal, volume, issue, article number. Apply that to the other eighteen, drop the numbers, sort alphabetically by first author surname. Anand and Keefer would come first, Tsallis et al. near the end. Also: entry 14 has a long explanatory note inside it about the three secondary citations. That belongs nowhere in APA — the "as cited in" forms in your text already carry that information.

- резултат: определена е система за разпознаваемо библиографско

изписване на цитираните източници (в т. сл. APA) и придържане към нея с цел уеднаквяване на даването на библиографски данни и правилното им структуриране

- промпт Г:

very little mentioned for all the searched results:

"In [Figure 8](https://www.mdpi.com/2076-3417/15/6/3337#fig_body_display_applsci-15-03337-f008), CNN-based solutions appear to have the highest adoption rate in recent works (32%), likely because of their strong ability to handle unstructured time-series sensor data [[30] (<https://www.mdpi.com/2076-3417/15/6/3337#B30-applsci-15-03337>)]."

no mention of label, annotation, work order or maintenance log, just maintenance

8 minutes ago

That's a better result than I expected, and the detail you found is the best part of it: the one place "unstructured" appears, it means unstructured *time-series sensor data*. In a 166-study review of mining predictive maintenance, "unstructured" doesn't refer to text at all. That's your thesis demonstrated inside someone else's paper.

One phrasing discipline: claim what you verified. "The terms do not appear" is checkable; "the authors ignore the problem" is an interpretation you can't fully support from a keyword search. Stay on the first side of that line and the claim is unassailable.

- резултат: терминологично разяснение относно принцип на цитиране; стилово разяснение и изчистване и коректност на изказа.

Не е нужно да се споменава, че свободното боравене с чуждия език в този случай е основно за ефективната комуникация с ИИ по отношение на вербализиране и разбиране на промптовете и съобразяване с препоръките – в случая последното е извършено, защото следя развитието на съчинението във времето. Резултатът е една писмена работа, което може да е гордост не само за автора ѝ, но и за всички негови преподаватели, работили за постигането му на това ниво на мислене, аналитизъм и словесност.

Използвах възможността да представя колко сложен и разнообразен и взаимно удовлетворяващ е процесът по споделяне на идеи, вкопчване в една,

развиването ѝ, оформянето ѝ. Искрено се надявам, че така визуализиран, той ще изглежда опростен (без да е профанизиран), олекотен и ще привлече и привлича и занапред млади умове към писателски опити, а защо не и към писателското поприще.

Тъй като в образователния процес участват две страни – обучител и обучаем – считам, че представителите на първата разполагат с и използват всички позволени *ex lege* методи и средства за постигане на общата цел: предаване на знания на възпитаниците ни, култивиране на мисловния им процес, трасиране на научните им интереси и търсения, изграждане на умения за комуникация на знанията им. Представителите на втората страна с убеденост, грамотност и самочувствие защитават възгледите си и продължават да доказват интелектуален растеж. С което кръгът се затваря, защото за поредна година имаме поводи за преподавателска гордост.

В следващата рубрика разработките на студентите по обединяващата тема „Практическо приложение на изкуствения интелект“ са представени по възрастов и образователен признак, започвайки от вижданията на автор от II курс спец. КТИД в ОКС „бакалавър“, преминавайки през съжденията на трима студенти от IV курс от спец. КТИД и завършвайки с тезата на магистрант от спец. РПИ.

AI IN ACTION

How Real-Time AI Automation Is Transforming Sales Conversations

Kostadin Taligadzhiev¹

Introduction

Artificial intelligence is no longer a speculative concept reserved for research labs and enterprise budgets. It is being deployed today, inside real businesses, to solve concrete operational problems. One of the most impactful application areas is the automation of sales workflows — from the moment a client meeting begins, to the instant a personalised quote arrives in their inbox.

This article describes a live production system built in-house that combines real-time speech recognition, large language model inference, semantic search over a pricing knowledge base, and automated document generation. The outcome is straightforward: a client receives a fully customised, pricing-accurate offer within two minutes of the meeting ending — with zero manual effort from the sales representative.

The Scale of the Opportunity

ИИ В ДЕЙСТВИЕ

Как автоматизацията с изкуствен интелект в реално време преобразява търговските разговори

Костадин Талигаджиев¹

Въведение

Изкуственият интелект вече не е спекулативна концепция, запазена за изследователски лаборатории и корпоративни бюджети. Днес той се внедрява в реални компании, за да решава конкретни оперативни проблеми. Една от областите с най-осезаемо въздействие е автоматизацията на търговските процеси – от момента, в който започне срещата с клиента, до секундата, в която персонализирана оферта пристига в неговата пощенска кутия.

Тази статия описва работеща производствена система, изградена изцяло със собствени сили, която съчетава разпознаване на реч в реално време, инференция с голям езиков модел, семантично търсене върху база от знания с ценообразуване и автоматизирано генериране на документи. Резултатът е ясен: клиентът получава напълно персонализирана и ценово коректна оферта до две минути след края на срещата – без каквото и да е ръчно усилие от страна на търговския представител.

Мащабът на възможностите

¹ Студент, II курс, спец. КТИД, ОКС „бакалавър“ в МГУ „Св. Иван Рилски“ през акад. 2025/2026 г.

The business case for automating sales workflows is well-supported by research. The table below draws on publicly available studies to illustrate where the opportunity lies:

Бизнес аргументите за автоматизиране на търговските процеси са солидно подкрепени от изследвания. Таблицата по-долу се позовава на публично достъпни проучвания и илюстрира къде е потенциалът:

Finding /	Констатация	Source / Източник	Year / Година
Organisations using AI in at least one business function: 72%	Организации, използващи ИИ поне в една бизнес функция: 72%	McKinsey Global Survey	2024
Sales & marketing report 10–20% revenue uplift from AI deployment	Продажбите и маркетингът отчитат 10–20% ръст на приходите след внедряване на AI	McKinsey & Company	2023
Sales reps using AI save an average of 2.15 hours per day on admin tasks	Търговците, използващи ИИ, спестяват средно 2,15 часа дневно от административни задачи	HubSpot State of Sales	2024
High-performing sales teams are 4.9× more likely to be using AI tools	Високоэффективните търговски екипи са 4,9 пъти по-склонни да използват инструменти на ИИ	Salesforce State of Sales	2024
Deals contacted within 1 hour are 7× more likely to qualify	Сделки, при които има контакт в рамките на 1 час, се квалифицират 7 пъти по-често	Oldroyd et al., HBR	2011/2023

The latter data point — the 7× qualification rate for leads contacted within the first hour — is particularly relevant. It suggests that speed of response is not just an operational convenience; it is a primary driver of commercial outcomes. A system that delivers a tailored offer within two

Последният показател – седемкратно по-високата степен на квалификация при контакт в рамките на първия час – е особено показателен. Той подсказва, че скоростта на реакция не е просто оперативно удобство, а основен двигател на търговския резултат. Система, която доставя съобразена с клиента оферта до

minutes of a conversation ending operates in an entirely different performance category from one that sends it the following morning.

System Architecture: Three Stages

The system operates in three sequential stages. Each is powered by a distinct AI capability, and together they form a pipeline that requires no human intervention from the end of the meeting onwards.

Stage 1 — Real-Time Meeting Intelligence

From the moment a sales meeting begins, the system captures audio through the salesperson's device. A speech-to-text engine produces a rolling transcript, which is passed in near-real-time to a large language model. The model is given the transcript, the company's product catalogue, and an instruction to act as a silent sales coach. Based on what the client is saying, it surfaces live, actionable recommendations on the salesperson's screen:

- "Client mentioned budget sensitivity — open with the entry-tier plan before presenting add-ons"
- "Objection on implementation time — reference the 72-hour onboarding SLA"
- "Buying signal: asked about team management features — present the Business license"

The salesperson receives a continuously updated feed of guidance without leaving the meeting flow. Recommendations are

две минути след края на разговора, работи в съвсем различна категория на представяне от такава, която я изпраща на следващата сутрин.

Архитектура на системата: три етапа

Системата функционира в три последователни етапа. Всеки от тях се задвижва от отделна способност на ИИ, а заедно те образуват процес, който не изисква човешка намеса от края на срещата нататък.

Етап 1 — Интелигентност за срещи в реално време

От момента, в който търговската среща започне, системата улавя звука през устройството на търговеца. Модул за преобразуване на реч в текст изготвя непрекъснато обновяван транскрипт, който в почти реално време се подава към голям езиков модел. Моделът получава транскрипта, продуктовия каталог на компанията и указание да действа като мълчалив търговски инструктор (коуч). Въз основа на казаното от клиента той извежда на екрана на търговеца живи, приложими препоръки:

- „Клиентът спомена чувствителност към бюджета – започнете с базовия пакет, преди да представят допълнителните модули.“
- „Възражение относно времето за внедряване – позовете се на SLA за 72-часово въвеждане в експлоатация.“
- „Сигнал за покупка: попита за функции за управление на екип – представете лиценз Business.“

Търговецът получава постоянно обновяван поток от насоки, без да излиза от хода на срещата. Препоръките се

regenerated every 15 to 20 seconds as new transcript content is processed.

Stage 2 — Transcript Vectorisation and Storage

When the meeting ends, the full transcript is stored and converted into vector embeddings — dense numerical representations that capture semantic meaning. This enables fast, meaning-based retrieval: later queries such as “clients who raised pricing objections” or “meetings where the Enterprise plan was discussed” return accurate results even when those exact words were never used.

The following snippet illustrates the core vectorisation step, using a transformer-based embedding model:

```
from sentence_transformers import SentenceTransformer
import psycopg2 # pgvector-enabled PostgreSQL

model = SentenceTransformer('all-MiniLM-L6-v2')

def store_transcript(meeting_id: str, transcript: str, conn):
    chunks = chunk_text(transcript, size=300, overlap=50)
    embeddings = model.encode(chunks) # shape: (n_chunks, 384)

    with conn.cursor() as cur:
        for chunk, vector in zip(chunks, embeddings):
            cur.execute(
                'INSERT INTO transcript_chunks '
                '(meeting_id, content, embedding)'
                'VALUES (%s, %s, %s)',
                (meeting_id, chunk, vector.tolist())
            )
    conn.commit()
```

Storing embeddings in a vector database (pgvector in this case) means the entire meeting history is

генериран наново на всеки 15 до 20 секунди, докато се обработва ново съдържание от транскрипта.

Етап 2 — Векторизация и съхранение на транскрипта

Когато срещата приключи, пълният транскрипт се съхранява и се преобразува във векторни представяния (embeddings) – плътни числови вектори, които улавят смисъла на текста. Това позволява бързо търсене по значение: по-късни заявки като „клиенти, повдигнали ценови възражения“ или „срещи, на които е обсъждан план Enterprise“, връщат точни резултати дори когато тези конкретни думи никога не са били изричани.

Следният фрагмент илюстрира основната стъпка на векторизация чрез трансформърен модел за ембединги:

Съхраняването на ембедингите във векторна база данни (в случая pgvector) означава, че цялата история от срещи

semantically searchable. Sales managers can query across hundreds of transcripts to identify patterns, common objections, or product gaps — without reading a single transcript manually.

Stage 3 — Automated, Personalised Offer Generation

Within 90 to 120 seconds of the meeting ending, the system generates a personalised offer document and sends it to the client's email address automatically. AI cross-references the meeting transcript against the live pricing catalogue, selects the appropriate tiers and line items, and constructs a proposal that reflects the specific conversation that just took place.

The offer is not a template with blanks filled in. It references the client's stated needs, addresses the objections that came up during the meeting, and presents only the options relevant to their situation. From the client's perspective, it reads as though the sales representative spent the afternoon crafting a bespoke document. In practice, the representative is already in their next meeting.

Observed Results

Since the system went into production, the following outcomes have been measured internally:

- Quote delivery time: reduced from an average of 18 to 24 hours to under 2 minutes;
- Sales rep preparation time: down

става семантично претърсваема. Търговските мениджъри могат да отправят заявки към стотици транскрипта, за да откриват закономерности, често срещани възражения или липсващи продуктови функционалности – без да прочитат нито един транскрипт ръчно.

Етап 3 — Автоматизирано генериране на персонализирани оферти

До 90–120 секунди след края на срещата системата генерира персонализиран офертен документ и го изпраща автоматично на имейл адреса на клиента. Изкуственият интелект съпоставя транскрипта на срещата с актуалния ценови каталог, избира подходящите нива и позиции и изгражда предложение, което отразява конкретния току-що проведен разговор.

Офертата не е шаблон с попълнени празни полета. Тя се позовава на заявените от клиента нужди, отговаря на възраженията, възникнали по време на срещата, и представя само опциите, релевантни за неговата ситуация. От гледна точка на клиента документът изглежда така, сякаш търговският представител е посветил целия си следобед на нелеката задача да го изготви. В действителност представителят вече е на следващата си среща.

Наблюдавани резултати

От пускането на системата в реална експлоатация вътрешно са измерени следните резултати:

- Време за доставяне на оферта: намалено от средно 18–24 часа до под 2 минути;
- Време за подготовка на търговеца:

approximately 60% — reps no longer need to memorise pricing sheets before each meeting;

- Client response rate to offers: increased by 31% compared to the prior manual process;
- Meeting transcript coverage: 100% of client meetings now have a searchable, structured record;
- Sales rep confidence score (internal survey, n=14): increased from 6.1 to 8.6 out of 10 after deployment.

Conclusion

The most effective applications of AI automation are often invisible to the end user. A client who receives a personalised offer two minutes after a meeting ends does not think about speech-to-text pipelines or vector databases. They think about how professional and prepared the company seems — and that impression shapes their decision.

The system described here is a working production deployment, not a prototype. It demonstrates that practical AI automation in 2026 does not require a large team, a research budget, or a tolerance for experimental technology. It requires clear identification of where human time is being spent on tasks that a well-designed system could handle — and the willingness to build that system.

I am able to design and build systems like this because I actively follow the latest developments in the field, including by attending industry

спад с около 60% – търговците вече не е нужно да наизустяват ценови листи преди всяка среща;

- Дял на клиентите, отговарящи на офертите: увеличен с 31% спрямо предишния ръчен процес;
- Покритие с транскрипти: 100% от клиентските срещи вече разполагат с претърсваем, структуриран запис;
- Оценка за увереност на търговците (вътрешно проучване, n=14): повишена от 6,1 на 8,6 от 10 след внедряването.

Заклучение

Най-ефективните приложения на автоматизацията чрез ИИ често остават невидими за крайния потребител. Клиентът, получил персонализирана оферта две минути след края на срещата, не мисли за конвейери за преобразуване на реч в текст или за векторни бази данни. Той мисли колко професионална и подготвена изглежда компанията – и точно това впечатление формира решението му.

Описаната тук система е работещо производствено внедрение, а не прототип. Тя показва, че практичната автоматизацията чрез ИИ през 2026 г. не изисква голям екип, изследователски бюджет или толерантност към експериментални технологии. Изисква ясно откриване на местата, където човешко време се изразходва за задачи, с които добре проектирана система би се справила – и готовност тази система да бъде изградена.

Лично аз мога да проектирам и изграждам подобни системи, защото активно следя най-новите развития в

conferences, and I have practical experience with real AI implementations. In 2025, I became the third of only four professionals worldwide to earn IBM's *Generative AI Expert – Designer* credential. This advanced, experience-based badge recognises professionals who have led the design and delivery of real-world generative AI solutions, demonstrated expertise with IBM watsonx or strategic partner technologies, applied responsible AI practices and risk-mitigation methods, and contributed to the wider AI community through public speaking, education, mentoring, or published thought leadership. The credential is awarded based on proven project experience, leadership, and professional impact rather than the completion of training alone.

областта, включително чрез участие в индустриални конференции, и имам практически опит с реални AI внедрявания. През 2025 г. станах третият от едва четирима професионалисти в света, получили сертификата на IBM „Generative AI Expert – Designer“. Това е отличие, основано на практически опит, което се присъжда на професионалисти, ръководили проектирането и реализацията на реални решения с генеративен изкуствен интелект, доказали експертиза с IBM watsonx или технологии на стратегически партньори, приложили практики за отговорен ИИ и методи за ограничаване на риска, и допринесли за по-широката AI общност чрез публични изяви, обучение, менторство или публикувано експертно съдържание. Сертификатът се присъжда въз основа на доказан проектен опит, лидерство и професионално въздействие, а не на завършен курс на обучение.

References

- [1]McKinsey & Company. “The State of AI in 2024: GenAI adoption spikes and starts to generate value.” McKinsey Global Survey, May 2024. <https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/the-state-of-ai>
- [2]McKinsey & Company. “The Economic Potential of Generative AI: The Next Productivity Frontier.” McKinsey Global Institute, June 2023. <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/the-economic-potential-of-generative-ai>
- [3]HubSpot. “The State of Sales in 2024.” HubSpot Research, 2024. <https://www.hubspot.com/state-of-sales>
- [4]Salesforce. “State of Sales, 6th Edition.” Salesforce Research, 2024. <https://www.salesforce.com/resources/research-reports/state-of-sales/>
- [5]Oldroyd, J.B., McElheran, K., & Elkington, D. “The Short Life of Online Sales Leads.” Harvard Business Review, March 2011. <https://hbr.org/2011/03/the-short-life-of-online-sales-leads>

Използвани източници

WHEN ARTIFICIAL INTELLIGENCE READS NATURAL INTELLIGENCE

Viktor Veselinov¹

In 2022, during a lecture in my first year, our Rector told us that a modern mine uses somewhere between 2 and 3 % of the data it generates. The number stayed with me longer than most things said in a lecture hall. Four years later, after two internships at a working mine, I went looking for where it came from.

What I found was not one number but two problems - and only one of them has ever been counted.

I. The counted half

The first problem is the one the industry has documented exhaustively. A modern mine is a data factory. Industrial IoT deployments at a tier-one mining operation run to more than fifty thousand connected endpoints (Bare Syndicate, 2026): sensors, gateways, SCADA and process-historian infrastructure. Add autonomous haulage - several thousand autonomous trucks now operate worldwide (GlobalData, 2025), each carrying GPS, radar and LiDAR - and continuous process instrumentation across

КОГАТО ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРОЧИТА ЕСТЕСТВЕНИЯ

Виктор Веселинов¹

През 2022 г. по време на лекция в първи курс, нашият ректор ни сподели, че една модерна мина използва между 2 и 3 % от данните, които генерира. Това число остана в съзнанието ми по-дълго отколкото много от нещата, казани в лекцията. Четири години по-късно и след два стажа в работеща мина, аз започнах да търся откъде идва.

Онова, което открих, не беше число, а два проблема, само един от които някога е бил отчитан.

I. Отчетената половина

Първият проблем е този, който индустрията е документирала изчерпателно. Модерната мина е фабрика за данни. Индустриални интернет решения във водещите минни предприятия работят на повече от петдесет хиляди свързани крайни устройства (Bare Syndicate, 2026): сензори, шлюзове на рутери, SCADA и инфраструктура за архивиране на производствени данни. Добавете и автономния транспорт – това са няколко хиляди автономни автосамосвали, които оперират в света (GlobalData, 2025), всеки от които оборудван с GPS, радар и LiDAR – и заедно с непрекъснато работещите уреди за технологичен контрол при трошачките,

¹ Студент, IV курс, спец. КТИД, ОКС „бакалавър“ в МГУ „Св. Иван Рилски“ през акад. 2025/2026 г.

crushers, mills and conveyors, and the volume becomes difficult to state precisely. No mining company publishes a single audited figure for terabytes generated per site per day. The closest available benchmarks come from adjacent industries: a single drilling rig in oil and gas produces over a terabyte of raw data daily (Cisco Canada, 2018).

How much of it gets used is better documented, because the finding is striking enough that it has been repeated for a decade. McKinsey's landmark study of industrial IoT found that less than 1 % of the data generated by the 30,000 sensors on an offshore oil rig informs a decision (McKinsey Global Institute, 2015). Broader research into "dark data" estimates that 80 to 90 % of sensor-generated data in industrial settings is never analysed at all (Cogent, 2025).

The reasons are structural rather than mysterious. Geology, mine planning, fleet management, and plant control run on separate systems that were never designed to talk to each other. Sites are remote and bandwidth-poor. Mining is estimated to be 30 to 40 % less digitally mature than comparable industrial sectors (Strayos, 2021). Most sensor data is used only for its immediate trigger - an alarm, a shutoff, and then never revisited.

My Rector's 2 or 3 %, then, may have been generous, but knowing this does not tell you what to do

мелниците и транспортните ленти, общият обем става труден за точно определяне. Някоя минна компания не публикува отчетна стойност за генерираните терабайти на рудника всеки ден. Най-близките показатели са налични от съседни индустрии: само една сондажна установка за нефт и газ произвежда над терабайт сурови данни ежедневно (Cisco Canada, 2018).

Каква част от тях се използва е по-добре документирано, защото резултатът е достатъчно впечатляващо, че да бъде възпроизвеждан в продължение на десетилетие. Според знаково изследване на Института МакКинзи върху индустриалния интернет на нещата (IoT), по-малко от 1% от данните от тридесетте хиляди сензора на една морска нефтена платформа участват при вземането на решение (McKinsey Global Institute, 2015). По-обширни изследвания върху „тъмни данни“ изчисляват, че 80 до 90 % от данните, генерирани чрез сензори в индустриални условия, никога не се анализират (Cogent, 2025).

Причините са по-скоро структурни отколкото мистериозни. Геологията, минното планиране, управлението на автопарка, и управлението на обогатителната фабрика работят на отделни системи, които никога не са били проектирани да си говорят една с друга. Рудниците са отдалечени и в райони, където и каналът е с ограничена пропускателна способност. Изчислено е, че добивната промишленост е с 30 до 40% цифрово по-незряла в съпоставка с индустриални сектори (Strayos, 2021). Повечето сензорни данни се използват единствено за задействане на незабавна реакция – например аларма или изключване – и след това никога повече не се преглеждат.

about it. The industry's own answer has largely been to collect *more, integrate better, and build a data lake*. That answer has a poor record: roughly 60 % of AI and analytics projects fail to meet expectations (Aperio, n. d.).

I want to argue that the failure has a specific cause, and that it lies in the half of the data nobody has counted.

II. What a prediction actually needs

Consider the application that gets cited most often when mining discusses AI: predictive maintenance. The promise is simple and genuinely valuable - a crusher, a conveyor, a pump gives off subtle signals before it fails, and a model trained on those signals can warn you days in advance. Unplanned downtime is one of the largest controllable costs in the industry. It is the same logic that is used in medical fields for discovering early signs of a disease before symptoms can appear.

To build such a model for the mining industry, you need two entirely different things.

First is the sensor stream: vibration, temperature, current draw, pressure. This arrives automatically, continuously, in enormous quantity. This is the half we have just discussed.

Следователно моят ректор може да е бил щедър с онези 2 или 3 %, но това знание не подсказва какво да се направи по въпроса. Отговорът на индустрията основно е бил да събира *повече, да интегрира по-добре и да строи езеро от данни* (data lake). Този отговор има слаби показатели: около 60% от проектите за изкуствен интелект и анализи не успяват да отговорят на очакванията. (Aperio, n. d.).

Искам да изтъкна аргумент, че провалът има конкретна причина и тя се корени в половинката от данните, които никой не отчита.

II. Какво всъщност е нужно за прогнозиране

Да вземем предвид приложението, което се цитира най-много, когато минната промишленост обсъжда ИИ: прогнозната поддръжка. Обещанието е просто и наистина ценно: една трошачка, транспортна лента или помпа излъчват едва доловими сигнали, преди да се повредят, и моделът, обучен върху тези сигнали, може да предупреди и с дни по-рано. Непланираните престои са едни от най-значителните управляеми разходи в бранша. Използва се същата логика като в медицината за откриването на ранни признаци на заболяване, преди появата на симптоми.

За разработването на такъв модел за минната индустрия са необходими две коренно различни неща.

Първото е потокът от сензорни данни: вибрации, температура, консумация на ток, налягане. Този поток пристига автоматично, постоянно и в огромни количества. Това е половинката, която вече обсъждахме.

Второто е знанието за това кога машината се е повредила преди. Моделът

The second is knowledge of when the machine actually broke before. A model cannot learn what an approaching failure looks like unless it has been shown examples of failures, each one marked and dated. In machine learning this is called a label, and labels are what turn a stream of numbers into something a supervised model can learn from.

Labels do not come from sensors. Sensors record what the machine *did*. Only a human record says what *broke*, and when, and why. That record is a work order, a shift report, a line in a logbook: "replaced bearing on unit 4, 12 June, four hours downtime."

This is the dependency that the "we only use 2% of our data" framing obscures. The unused 98 % is not blocked by storage, or bandwidth, or model architecture. A large part of it is blocked by the fact that the thing needed to interpret it was written by hand, by a tired technician at the end of a shift, in abbreviations specific to one site.

III. The dirtiest data on site

Failure labels are scarce to begin with, for a reason that is almost paradoxical: modern industrial equipment is reliable, and reliability programmes exist precisely to prevent breakdowns. A 2024 study in *Scientific Reports* notes that because failures are rare, far longer collection periods are needed to gather enough data to

не може да се обучи как изглежда предстоящата повреда, ако не са му били показани примери за повреда, всяка една маркирана и датирана. В машинното обучение това се нарича етикет и етикетите са онова, което превръща потока от числа в нещо, от което модел с контролирано обучение може да се учи.

Етикетите не идват от сензорите. Сензорите записват какво е *направила* машината. Само човешки запис показва какво *се е случило*, кога се е случило и защо се е случило това. Този запис е работна поръчка, отчет на смяна, ред в дневник: "сменен лагер на агрегат 4 на 12 юни; четири часа престой."

Това е зависимостта, която се прикрива от тезата "ние използваме само 2% от нашите данни". Неизползваните 98% не са блокирани от хранилище, от пропускателна способност или архитектура на модел. Голяма част е блокирана от факта, че нещото, което е нужно, за да се интерпретира тази част, е било написано на ръка, от уморен техник в края на смяната, в съкращения, конкретни само за един рудник.

III. Най-„мръсните“ данни в рудника

Да започнем с това, че етикетите за повреда са рядкост поради една почти парадоксална причина: модерното индустриално оборудване е надеждно и програмите за надеждност съществуват точно за да предотвратят аварии. Проучване от 2024 година в *Scientific Reports* отбелязва, че именно защото повредите са редки, много по-дълги периоди за събиране са нужни, за да се натрупат достатъчно данни да се

train a model (Hakami, 2024). A 2025 review in *Applied Sciences* describes labelled fault datasets as expensive and time-consuming to obtain and calls the scarcity especially problematic in high-risk sectors where failures are rare but consequential - a description that fits mining precisely (Tsallis et al., 2025). The response in the literature has partly been to route around labels altogether, through weak supervision (Martínez-Heredia et al., 2025) and self-supervised approaches motivated explicitly by the shortage (Choudhary et al., 2025).

Scarcity is compounded by quality. The best evidence here comes not from mining but from wind energy, where researchers have audited real technician logs at scale. Maintenance records are stored in systems such as IBM Maximo or SAP, which a benchmark points out were built for operational tracking rather than analysis (Malyi et al., 2026). The free-text fields contain technical jargon, site-specific abbreviations and typing errors. The same fault is described differently by different technicians. A failure may be logged against a generic subsystem while the actual failed component is mentioned only in the free-text description. In aircraft maintenance records the same pattern appears as sparse, irregular entries with missing observations (Sezenoğlu Çetin et al., 2026). In one study of US Air Force

тренира модел (Hakami, 2024). В един обзор от 2025 година в *Applied Sciences* етикетиранияте набори от данни за повреди се описват като скъпи и времеемки за добиване. Същият обзор нарича недостига особено проблемен в рисковите сектори, където аварията са рядкост, но причиняват сериозни последици – описание, което точно отговаря на минната промишленост (Tsallis et al., 2025). Отговорът в литературата отчасти е бил да се заобикалят етикетите напълно, резултат от слаб надзор. (Martínez-Heredia et al., 2025) и самонадзорни подходи, изрично мотивирани от недостига на данни (Choudhary et al., 2025).

Ситуацията с оскъдните данни се утежнява и от качеството. Най-доброто доказателство тук идва не от минната промишленост, а от вятърната енергия, където изследователи са отчели реални технически записи в голям мащаб. Записи за поддръжка се съхраняват в системи като *IBM Maximo* или *SAP*, които базов показател посочва, че са направени за оперативно проследяване вместо за анализи (Malyi et al., 2026). Полетата със свободен текст съдържат технически жаргон, съкращения, характерни за обекта, и правописни грешки. Една и съща повреда се описва различно от различните техники. Може да се регистрира повреда в обща подсистема, докато действителният повреден компонент се споменава само в описанието в свободен текст. В протоколите от самолетна поддръжка се появява същата тенденция – редки, нередовни записи с липсващи наблюдения (Sezenoğlu Çetin et al., 2026). В едно проучване на ремонтни протоколи на Военновъздушните сили на САЩ, структурираните полета с кодове са ненадеждни, докато всъщност точното

maintenance records, the structured code fields were unreliable while the accurate account sat in the unstructured text (Anand and Keefer, 2022).

The consequences are measurable and large. Foundational reliability work found that the choice of data-cleaning method alone can change a component's calculated characteristic life by a factor of 3 (Hodkiewicz and Ho, 2016, as cited in Malyi et al., 2026). When two expert organisations independently labelled the same maintenance dataset, resulting failure-rate indicators for some subsystems diverged by more than 300 % (Walgern et al., 2024, as cited in Malyi et al., 2026). Two competent teams, one dataset, two irreconcilable pictures of reality.

And the manual alternative does not scale. Processing the log dataset of a single wind farm has been estimated at two working weeks of a specialist's time (Salo, 2017, as cited in Malyi et al., 2026).

So the model that could read the sensor stream is waiting on a labelling job that is scarce, inconsistent, subjective and too slow to do by hand. This, I would argue, is the real bottleneck - and it is not a bottleneck of collection at all. It is a bottleneck of reading.

IV. The machine that reads the logbook

What has changed since 2022 is that we now have a technology

описание се намира в неструктурирания текст (Anand and Keefer, 2022).

Последиствията са измерими и големи. Работата, свързана с определяне на фундаменталната надеждност, установява, че изборът на метод за почистване на данни сам по себе си може да промени изчислената продължителност на живот на даден компонент с коефициент 3 (Hodkiewicz and Ho, 2016, цитирано в Malyi et al., 2026). Когато две експертни организации независимо обозначават същия набор от данни за поддръжка, получените показатели за процент на откази за някои подсистеми са се различавали с повече от 300 % (Walgern et al., 2024, цитирано в Malyi et al., 2026). Два компетентни екипа, един набор от данни, две несъвместими картини на реалността.

Ръчните алтернативи също не са решение с подходящ мащаб. Изчислено е, че ообработването на набора от данни от един вятърен парк отнема две работни седмици от времето на специалиста (Salo, 2017, цитирано в Malyi et al., 2026).

Така моделът, който може да прочете потока от сензорни данни, изчаква да се извърши етиктирането, което пък е рядко, непостоянно, субективно и прекалено бавно, за да се прави на ръка. Бих изтъкнал аргумента, че тази е истинската пречка – и тя въобще не е пречка на събирането. Това е пречка на четенето.

IV. Машината, която чете дневника

Онова, което се е променило от 2022 г., е, че сега имаме технология, чиято основна способност е четенето на неподреден

whose central capability is reading unstructured human text at scale.

This is an active research front. Malyi et al. (2026) benchmarked 11 proprietary and open-source language models on more than 400 curated wind-turbine maintenance logs, classifying each against a sixteen-label maintenance-type schema and a twenty-six-label issue-category schema. The strongest model reached a weighted F1 of 0.83; smaller models running locally reached 0.62 to 0.64. Processing hundreds of records cost a few dollars. A 2026 follow-up moves beyond classification toward extracting evidence-based failure modes directly from the text.

Three findings from that work matter more than the ranking, and I think they should be read carefully rather than enthusiastically.

First, the models performed better on objective questions than interpretive ones. Identifying which component was involved was easier than deciding whether an event counted as a repair, a replacement or an inspection. That boundary is genuinely blurry, and humans disagree about it too.

Second, confidence did not track correctness. The best-calibrated model's high-confidence labels scored 0.91 while its low-confidence ones scored 0.50, but a smaller local model assigned high confidence to labels that scored only 0.64. A model that is confidently wrong is worse than one that is

човешки текст в голям мащаб.

Това означава разгръщане на активен изследователски фронт. Мали и колектив (Malyi et al., 2026) оценяват 11 езикови модела с частен и с отворен код на повече от 400 подбрани и организирани дневници с почистени данни за поддръжка на вятърни турбини, класифицирайки всеки един по 16-етикетова схема от тип поддръжка и по схема на категория проблеми с 26 етикета. Най-силният модел достига претеглена стойност F1 от 0.83; по-малки модели, които работят локално, достигат между 0.62 и 0.64. Обработването на стотици дневници струва няколко долара. Последвалото проследяване от 2026 г. преминава отвъд класификацията в посока към извличане на базирани на доказателства режими на отказ директно от текста.

Три открития от тази работа са по-важни от класацията и считам, че те трябва да бъдат прочетени внимателно, а не просто с ентузиазъм.

Първо, моделите се представят по-добре във връзка с обективни въпроси отколкото интерпретативните модели. Идентифицирането кой обект е участвал е по-лесно, отколкото да се реши дали определено събитие влиза в графа ремонт, подмяна или инспекция. Тази граница е наистина размыта и хората също не стигат до единно становище.

Второ, увереността не е свързана с коректността. Етикетите с висока увереност на най-добре калибрираният модел достигат резултат 0.91, докато онези с ниска увереност са 0.50. Обаче, по-малък локален модел дава високо ниво на увереност на етикети, чиято оценка е едва 0.64. Модел който е уверен, но греша, е по-лош от модел, който е несигурен.

uncertain.

Third, and this is the authors' own conclusion, not mine - no model achieved sufficient accuracy and calibration for a fully autonomous labelling system to be advisable yet. The recommended architecture is human-in-the-loop: the model proposes labels, at point of entry or in bulk across legacy archives, and a technician or reliability engineer remains the final arbiter.

That is a more modest claim than "AI solves mining's data problem." It is also, I think, a more interesting one. The machine is not replacing the reliability engineer's judgement. It is doing the part no human has time to do - reading twenty years of accumulated notes - and handing the judgement back.

V. What could not be found

There is one more finding, and it is an absence.

It is not that mining has gone unstudied. Rojas et al. (2025) reviewed 166 high-impact studies on AI-driven predictive maintenance in mining, covering fault detection, digital twins and intelligent asset management. But the words *label*, *annotation*, *work order* and *maintenance log* do not appear in it. The one place the review discusses unstructured data, the phrase refers to time-series sensor readings, not to text. A mining-specific literature of 166 studies exists for the sensor half of the problem; for the question of

Трето – и това е заключението на авторите, не моето – все още нито един модел не е достигнал достатъчна точност и калибриране, въз основа на които да се даде предпочитание на някоя напълно автономна система за етикетиране. Препоръчителната архитектура е от типа „човек някъде в цикъла“ (human-in-the-loop): моделът предлага етикети, напр. в мястото на въвеждане или групово в наследени архиви, но крайният арбитър си остава техникът или инженерът по оценка на надеждността.

Подобно твърдение е по-скромно, отколкото: „ИИ решава проблема с данните в минната промишленост.“ Считам, че то е и по-интересното. Машината не замества преценката на инженера по надеждност. Тя поема частта, която никой човек няма времето да извърши – да чете бележки, събирани в продължение на 20 години – но предоставя на човека възможността за преценка.

V. Това, което не беше намерено

Има още едно откритие и то е, че нещо липсва.

Не в смисъл, че минното дело е останало неизучено. Рохас и колектив. (Rojas et al., 2025) правят обзор на 166 влиятелни проучвания върху прогнозното обслужване в минното дело, двигател на което е ИИ. Обзорът включва засичане на откази, дигитални близнаци и интелигентно управление на активи. Обаче думите *етикет*, *анотация*, *работна поръчка* и *дневник за поддръжка* не се появяват в него. На единственото място, където в прегледа се обсъждат неструктурирани данни, фразата се отнася до показания на сензори от времеви серии, а не до текст. Съществува специфична за минното дело литература от

where the training labels come from, there is nothing to review.

Searching for work that quantifies mining's own human-written records - maintenance work orders, shift reports, geologists' field notes - as a data asset or a source of training labels returns nothing. There is no public figure for their volume, their coverage or their quality, and no mining equivalent of the audited wind-turbine log datasets. Everything I have cited about maintenance records comes from adjacent industries: wind, aviation, defence. It should be treated as an informed proxy, not a mining-verified finding.

Some caution is owed here. Absence of evidence in public literature is not evidence of absence. Large firms may well hold internal estimates. The vendors whose maintenance platforms serve mining fleets certainly hold the underlying records. What can be said is narrower: this has not been examined in the open literature.

What does exist in mining is text mining of *geological* documents - knowledge graphs built from mineral exploration reports, described as under-utilised and untapped (Enkhsaikhan, 2021). That is exploration knowledge, not failure history. And notably, even there the language stays qualitative. Nobody publishes a count.

The asymmetry is itself the finding. The sensor side of mining's data has been counted repeatedly,

166 изследвания за сензорната половина на проблема; по въпроса откъде идват етикетите за обучение, няма нищо налично, което да се разглежда.

Търсенето на разработки, които определят количеството писмени записи в минното дело, създадени от човек – нареждания за поддръжка, отчети за смени, теренни бележки на геолози – и които могат да се считат за активни данни или да се използват като източник на етикети за обучение не дава никакъв резултат. Няма обществено достъпни данни за техния обем, обхват или качество, както няма и никакъв еквивалент на отчетените набори от данни за ветрогенератори. Всичко, което съм цитирал за записите за поддръжка, идва от съседни индустрии: ВЕИ от вятър, авиация, отбрана. То трябва да се приеме като показател за информираност, а не като потвърдени данни за добива.

Тук е необходимо да се обърне внимание на следното: отсъствието на доказателства в публичната литература не е доказателство за липсата им. Възможно е големите фирми да имат вътрешни оценки. Доставчиците, чиито платформи за поддръжка подsigуряват минните автопаркове, сигурно пазят основните записи или първични документи. Това, което може да се твърди, е с по-тесен смисъл: въпросът не е изследван в общодостъпната литература.

Онова, което съществува в минния бранш, е извличане на текст от *геоложки* документи – графини на познания, изградени въз основа на доклади за проучване на минерали, описани като недостатъчно използвани и неоползотворени (Enkhsaikhan, 2021). Това е проучвателно знание, а не история на технически откази. И е важно да се отбележи, че дори там езикът остава на

for a decade, by consultancies and vendors and researchers. The label side has not been counted once.

I should add one observation from outside the literature. During two internships in IT operations at a mining company, I saw the beginnings of exactly this work: an internal language-model tool built over the company's own documents, and a separate predictive model for the grade of the ore being processed. I was not on either project and cannot describe their internals, but their existence tells me something the published record does not. Operators are not ignoring their archives. They are consolidating them, quietly, and the reason nothing appears in the literature may simply be that internal tooling does not get written up.

This is an impression from one site, not a survey, and I offer it as such. But it does change the shape of the gap. The claim is not that mining has failed to notice its written records - it is that the work of turning them into something a model can learn from is happening without measurement, without published methodology, and therefore without anyone knowing how much is there or how well it is going.

VI. The translation

I began with a number from a lecture in 2022 and I cannot honestly

ниво качество. Никой не публикува данни за брой.

Асиметрията сама по себе си е констатация. Сензорната страна на данните от минното дело е броена многократно, в продължение на десетилетие, от консултантски фирми, доставчици и изследователи. Етикетната страна не е била преброявана нито веднъж.

Бих добавил още едно наблюдение извън литературата. По време на два стажа в отдел „IT операции“ в едно минно предприятие, аз видях началото на точно този вид работа: вътрешен езиков модел, изграден върху фирмени документи, и отделен прогнозен модел за качеството на обработената руда. Не съм участвал в нито един от двата проекта и не мога да обясня в детайли вътрешните им механизми, но самото им съществуване ми показва нещо, което публикуваните записи не могат: операторите не игнорират архивите си. Те тихо ги консолидират и причината нищо да не се появява в литературата може просто да е, че вътрешните инструменти не се публикуват официално.

Това е впечатлението ми от един рудник, не е проучване, и го предлагам именно като такова. Но то променя формата на празнината. Твърдението не е, че минната промишленост не е успяла да вземе предвид записите си, а че делото да ги превърнеш в нещо, от което моделът може да се обучи, се случва, без тя да бъде премерена, без да се публикуват методите ѝ, и следователно без никой да знае колко данни има налични или колко добре върви процесът.

VI. Преводът

Започнах с едно число от лекция, изнесена през 2022 г., и, честно, не мога

end by replacing it with a better one. To claim that AI moves mining from 2 % utilisation to some specific higher figure would require knowing the size of the input - and the argument of this essay is precisely that nobody has measured it. What can be said is that the obstacle has changed character. For a decade the barrier was described as a problem of collection and integration. It is at least partly a problem of reading, and reading is the thing that has recently become cheap.

There is a symmetry here that I did not expect when I started.

Every one of those log entries was written by a person who understood the machine. The technician who wrote "replaced bearing on unit 4" knew exactly what had happened and why - that entry is a small deposit of expert human judgement, made at the moment of the event by someone standing in front of the equipment. Multiply it by 20 years and a whole site and it becomes an enormous accumulated record of natural intelligence about how these machines fail.

It has gone largely unread. Not because it was secret or lost, but because it was written in the human form - in abbreviations, in shorthand, in inconsistent terminology, in handwriting - rather than in a form a machine could use.

What artificial intelligence offers here is not a replacement for that expertise. It is a translation of it. A

завърша, като го заменя с по-добро. За да твърдя, че ИИ движи минната индустрия от 2% на използване на данни до конкретно по-голямо число, е нужно да знам размера на входните данни. Аргументът на съчинението ми е именно че никой не го е премерил. Това, което може да се каже, е, че препятствието си е променило характера. В продължение на десетилетие, бариерата беше описвана като проблемът по събиране и интегриране на данни. Това е отчасти проблем на четенето, а четенето е нещото, което наскоро стана евтино.

Тук има съразмерност, която не бях очаквал, започвайки да пиша.

Всеки един от тези записи в дневници е написан от човек, който е разбирал машината. Техникът, написал "*сменен лагер на блок 4*", е знаел точно какво се е случило и защо – и тази бележка е малко парче от експертна човешка преценка, направена в момента на събитието от някого, който е стоял пред оборудването. Умножено по 20 години и един цял рудник, това прави огромен натрупан запис на естествения интелект за това как машините се повреждат.

Той обаче до голяма степен е останал непрочетен. Не защото е бил таен или изгубен, а защото е бил записан в човешка форма – със съкращения, със стенографски сигли, с непоследователна терминология, на ръка – а не във форма, която машината би могла да използва.

Това, което предлага изкуственият интелект, не е замяна на тази експертиза, ами преводът ѝ. Езиков модел чете какво е записал техникът, така че втори модел да научи как в сензорните данни изглежда лагер пред авария. Знанието винаги е било човешко. Приносът на машината е, че най-сетне може да прочете ръкописа.

language model reads what the technician wrote, so that a second model can learn what a failing bearing looks like in the sensor data. The knowledge was always human. The machine's contribution is that it can finally read the handwriting.

That is a narrower claim than the ones usually made about AI in industry. I think it is also a truer one - and it suggests that the most valuable data in a mine may not be the fifty thousand sensors at all, but the notebooks that have accumulated all these years.

VII. Bibliography

Това е малко по-тясно твърдение от обичайните, отправяни за ИИ в индустрията. Мисля, че също така е и по-правилно – и то предполага, че най-ценните данни в една мина може въобще да не са петдесетте хиляди сензора, а бележниците, които са се натрупали през всичките тези години.

VII. Библиография

- Anand, S., & Keefer, R. (2022). "From description to code: a method to predict maintenance codes from maintainer descriptions". *Maintenance, Reliability and Condition Monitoring*, 2, No. 2, pp. 35–44.
- Aperio, (n. d.) "Why Industrial Plants Lose Millions before Anyone Notices"
- Bare Syndicate. (2026). "Industrial IoT in Mining: Where the Sensors Pay Back"
- Cisco Canada. (2018). "Beyond the Barrel: How Data and Analytics will become the new currency in Oil and Gas"
- Choudhary, S., Kumar, S. Y., Barve, J., Kumar, S. J., Kumar, N., & Pavate A. (2025). "Self-Supervised Deep Learning for Predictive Maintenance in IIoT", *IJES*, 11(16s)
- Cogent. (2025). "Dark Data: Unlocking the ~90% You Don't Use", citing IBM/SiliconANGLE
- Enkhsaikhan, M., Holden, E., Duuring, P. & Liu, W. (2021). "Understanding ore-forming conditions using machine reading of text", *Ore Geology Reviews*.
- GlobalData.. (July 2025). "Development of Autonomous Trucks in the Global Mining Sector".
- Hakami, A. (2024). "Strategies for overcoming data scarcity, imbalance, and feature selection challenges in machine learning models for predictive maintenance". *Scientific Reports*, 14, 9645.
- Malyi, M., Shek, J., & Biscaya, A. (2025). "Exploratory Semantic Reliability Analysis of Wind Turbine Maintenance Logs using Large Language Models", arXiv
- Malyi, M., Shek, J., McDonald, A., & Biscaya, A. (2026a). "A Comparative Benchmark of Large Language Models for Labelling Wind Turbine Maintenance Logs", published in IET Renewable Power Generation (August 2025)

- Malyi, M., Shek, J., McDonald, A. & Biscaya A. (2026b). "Wind Turbine Maintenance Log Labelling Framework: LLM-Driven Data Correction and Enrichment via Semantic Extraction of Reliability Intelligence", arXiv:2605.31281v1
- Martínez-Heredia A., Ventura S. (2025). "Weak Supervision: A Survey on Predictive Maintenance", *WIREs Data Mining and Knowledge Discovery*. May 2025.
- McKinsey & Company. (2015). "How Digital Innovation Can Improve Mining Productivity".
- McKinsey Global Institute. (2015). "Unlocking the Potential of the Internet of Things". corroborated by CNBC.
- Rojas, L., Peña, Á., & Garcia, J. (2025). "AI-Driven Predictive Maintenance in Mining: A Systematic Literature Review on Fault Detection, Digital Twins, and Intelligent Asset Management". *Applied Sciences*, 15(6), 3337.
- Sezenoğlu Çetin, F., Üngör, U., Koyuncu, E., & Özkol, İ. (2026). "Data-Driven Predictive Maintenance for Aircraft Components through Sparse Event Logs." *Aerospace*, 13(1), 110.
- Strayos. (2021). "How to Achieve Sustained Value from Your Mining Data", citing BCG Digital Acceleration Index
- Tsallis, C., Papageorgas, P., Piromalis, D., & Munteanu, R. A. (2025). "Application-Wise Review of Machine Learning-Based Predictive Maintenance: Trends, Challenges, and Future Directions". *Applied Sciences* 15(9), 4898.

ADAPTED AND UNADAPTED AI IN TECHNICAL ASSISTANCE

A Small Comparative Experiment with Proxmox VE

**Simeon Kirkov¹,
Vladislav Georgiev²**

1. Aim and method

This exploratory experiment compares an adapted AI conversation with a context-isolated conversation during the same technical task: planning and continuing a Proxmox VE installation. The research question is whether retained context reduces repetition when a user returns in a new chat.

In what follows, AI is termed as “trained” when it has access to conversational context retained from previous sessions, and as “untrained” when it lacks such access. This distinction concerns session memory only, not fine-tuning of the model's underlying weight.

Both participants used the same fictional machine: Intel i5-12400, 32 GB RAM, two 1 TB SSDs, one 4 TB HDD, and one Ethernet port. The two SSDs were intended for a ZFS

АДАПТИРАН И НЕАДАПТИРАН ИИ ПРИ ТЕХНИЧЕСКА ПОМОЩ

Малък сравнителен експеримент с Proxmox VE

**Симеон Курков¹,
Владислав Георгиев²**

1. Цел и метод

Този проучвателен експеримент сравнява разговор с адаптиран ИИ и разговор с контекстово изолиран ИИ при една и съща техническа задача: планиране и продължаване на инсталация на Proxmox VE. Изследователският въпрос е дали запазеният контекст намалява необходимостта от повторно обяснение при започване на нов чат.

В текста по-долу „обучен“ ИИ означава система с достъп до запазен разговорен контекст от предишни сесии, а „необучен“ — система без такъв достъп; разликата не засяга дообучаване на модела на ниво тегла, а само наличието на памет между сесиите.

И двамата участници използват една и съща фиктивна машина: Intel i5-12400, 32 GB RAM, два SSD диска по 1 TB, един HDD диск с капацитет 4 TB и един Ethernet порт. Двата SSD диска са предназначени за ZFS mirror, а HDD дискът — за архивни копия и ISO

^{1, 2} Студенти, IV курс, спец. КТИД, ОКС „бакалавър“ в МГУ „Св. Иван Рилски“ през акад. 2025/2026 г.

mirror, and the HDD for backups and ISO files. Both conversations received the same stopping point: the installer had finished, the USB drive had been removed, and the Proxmox console login screen was visible. The next prompt was then sent in a new conversation.

2. Section I — Adapted AI

In the adapted condition, the system explicitly saved the project state and the preference for no more than three steps at a time. When a new normal chat was opened, it continued from the correct stage without asking for the hardware or installation history again. It instructed the user to open the management address, accept the certificate warning, and log in.

This result shows practical cross-chat continuity. The adaptation did not change the technical task itself; instead, it reduced the amount of repeated context needed to resume it.

Evidence from the adapted condition

файлове. И в двата разговора е зададена една и съща точка на спиране: инсталацията е приключила, USB паметта е премахната и се вижда конзолният екран за вход в Proxmox. След това подканването за продължаване е изпратено в нов разговор.

2. Част I — Адаптиран ИИ

При адаптираното условие системата изрично запазва етапа на проекта и предпочитанието да дава не повече от три стъпки наведнъж. След отваряне на нов нормален чат тя продължава от правилния етап, без отново да иска информация за хардуера или историята на инсталацията. Системата указва да се отвори адресът за управление, да се приеме предупреждението за сертификата и да се извърши вход.

Резултатът показва практическа последователност между отделни чатове. Адаптацията не променя самата техническа задача, а намалява количеството контекст, което трябва да бъде повторено.

Доказателства за адаптираното условие

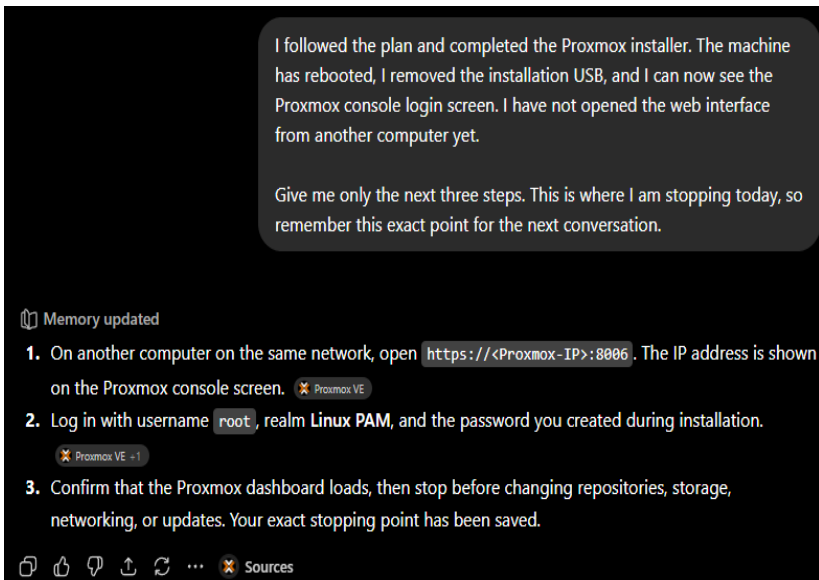

Fig.1. Adapted AI records the exact stopping point and confirms that it has been saved.

Фиг.1. Адаптираният ИИ записва точната точка на спиране и потвърждава, че тя е запазена.

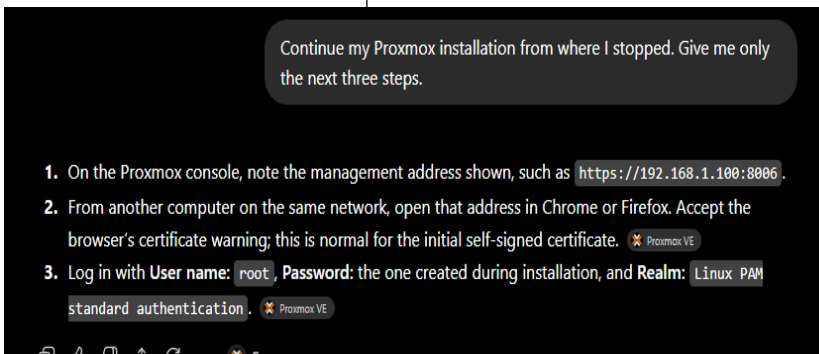

Fig. 2. In a new chat, adapted AI continues from the saved console-login stage and preserves the three-step format.

Фиг.2. В нов чат адаптираният ИИ продължава от запазенения етап с конзолния екран и запазва формата с три стъпки.

3. Section II — Unadapted AI

In the context-isolated condition, the system followed the project normally while the original conversation remained open and acknowledged the same stopping point. After a new temporary conversation was started, however, AI stated that it had no record of the earlier Proxmox session and asked where the installation had stopped. This does not show lower technical ability; it shows the consequence of removing previous context and avoiding an invented continuation.

3. Част II — Необучен ИИ

При контекстово изолираното условие системата следва проекта нормално, докато първоначалният разговор е отворен, и приема същата точка на спиране. След започване на нов временен разговор обаче тя заявява, че няма запис за предишната сесия с Proxmox, и пита докъде е стигнала инсталацията. Това не показва по-ниска техническа способност, а ефекта от премахването на предишния контекст и избягването на измислено продължение.

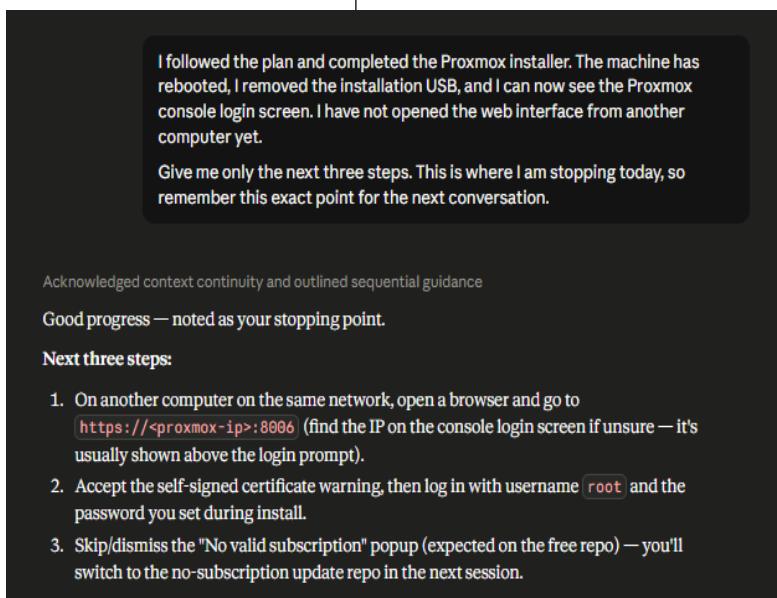

Fig.3. Inside the original conversation, the context-isolated AI acknowledges the stopping point and provides the next three steps.

Фиг.3. В първоначалния разговор контекстово изолираният ИИ приема точката на спиране и дава следващите три стъпки.

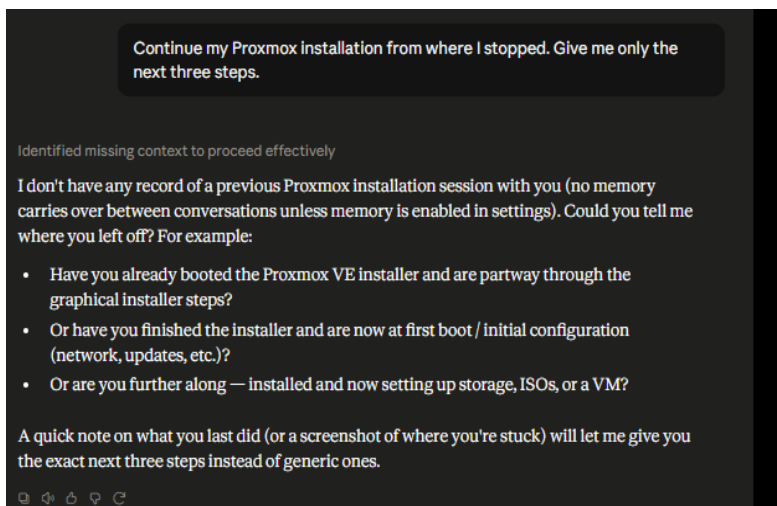

Fig. 4. In a new temporary conversation, the system reports that the previous stage is unavailable and asks for clarification.

Фиг.4. В нов временен разговор системата заявява, че предишният етап не е наличен, и иска уточнение.

4. Comparison and discussion

Criterion	Adapted AI	Context-isolated AI
Technical planning	Produced a suitable ZFS-mirror plan and identified storage risks.	Also produced a suitable plan while the setup was present in the chat.
Same-chat continuity	Followed the given stopping point.	Followed the given stopping point.
New-chat continuity	Recalled the console-login stage and continued immediately.	Could not access the earlier stage and requested clarification.
Practical effect	Less repetition and faster continuation.	More repetition, but clearer acknowledgment of missing information.

4. Сравнение и обсъждане

Критерий	Адаптиран ИИ	Контекстово изолиран ИИ
Техническо планиране	Предлага подходящ ZFS mirror и посочва рискове при съхранение то.	Също предлага подходящ план, докато данните са налични в чата.
Последователност в същия чат	Следва зададената точка на спиране.	Следва зададената точка на спиране.
Продължаване в нов чат	Запомня етапа с конзолния екран и продължава веднага.	Няма достъп до предишния етап и иска уточнение.
Практически ефект	По-малко повторение и по-бързо продължаване.	Повече повторение, но ясно признаване на липсващата информация.

The observed difference is not simply a matter of convenience. Trained AI resumed immediately from the saved stage — but this speed carries a risk: had the project changed between the two sessions (for example, if the user had decided to replace one of the SSDs with an NVMe drive), the system would still have continued confidently from the outdated state, without checking whether it still held. The confidence of the response here does not reflect greater accuracy; it only reflects that the information had been retained, not that it was still correct.

Untrained AI did the opposite: rather than assuming the configuration from the earlier conversation still applied, it asked for confirmation. This adds one extra step before proceeding, but it removes the possibility of an error based on outdated context. The absence of memory here is not a shortcoming of the system but a built-in safeguard — a system cannot be wrong about something it does not remember.

The clearest observed difference is continuity, not technical correctness. Both systems could reason about the storage layout when the relevant information was present. Only the adapted condition resumed the task across chats without re-entering the project state. The false-premise test was not performed.

Наблюдаваната разлика не е само въпрос на удобство. Адаптираният (обучен) ИИ продължи веднага от запазения етап — но именно тази бързина крие риск: ако проектът се беше променил между двете сесии (например потребителят беше решил да замени един от SSD дисковете с NVMe), системата пак щеше да продължи уверено от старото състояние, без да провери дали то все още е вярно. Увереността на отговора тук не отразява по-висока точност, а само факта, че информацията е била запазена — не непременно, че е все още вярна.

Необученият ИИ направи точно обратното: вместо да приеме, че конфигурацията от предишния разговор все още важи, той поиска потвърждение. Това забавя изпълнението с една стъпка, но премахва възможността за грешка, основана на остарял контекст. Липсата на памет тук не е недостатък на системата, а вграден предпазен механизъм — тя не може да сгреша въз основа на нещо, което не помни.

Най-ясно наблюдаваната разлика е в последователността, а не в техническата точност. И двете системи могат да анализират дисковата конфигурация, когато необходимата информация е налична. Само адаптираното условие продължава задачата между отделни чатове, без проектът да бъде описван отново. Тестът с невярно твърдение не е проведен симетрично и в двете условия и затова не е включен в прякото сравнение.

5. Limitations

The experiment includes two users, one technical scenario and a small number of prompts. The accounts, settings, and possibly the underlying AI systems were not identical, so the results cannot establish a general difference in model quality. Here, “adapted” means access to retained conversational context; it does not demonstrate personal fine-tuning of the model.

6. Conclusion

The experiment supports a limited but useful conclusion: retained context can make a long technical task easier to continue by reducing repeated explanation. The context-isolated system was more cautious because it openly requested the missing stage instead of guessing. Therefore, adaptation improves continuity, but it should not be confused with greater accuracy. The very fact that the untrained system required confirmation shows why this caution has practical value: it prevents the system from confidently proceeding on an assumption that may no longer hold. Important technical decisions still require verification.

5. Ограничения

Експериментът включва двама потребители, една техническа ситуация и малък брой подканвания. Профилите, настройките и вероятно използваните системи за ИИ не са напълно еднакви, поради което резултатите не доказват обща разлика в качеството на моделите. Тук „адаптиран“ означава достъп до запазен разговорен контекст, а не индивидуално дообучаване на модела.

6. Заключение

Експериментът подкрепя ограничен, но практичен извод: запазеният контекст улеснява продължаването на дълга техническа задача, защото намалява повторното обяснение. Контекстово изолираната система е по-предпазлива, тъй като открито иска липсващия етап, вместо да предполага. Следователно адаптацията подобрява последователността, но не трябва да се приема като доказателство за по-висока фактическа точност. Именно необходимостта от потвърждение при необучения ИИ показва защо тази предпазливост има практическа стойност — тя не позволява на системата да продължи уверено върху предположение, което може вече да не е вярно. Важните технически решения трябва да бъдат проверявани.

РОЛЯТА НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ ПРИ ВИЗУАЛИЗАЦИЯТА НА МАРКШАЙДЕРСКИТЕ ДЕЙНОСТИ И ОСИГУРЯВАНЕТО НА БЕЗОПАСНОСТТА НА ТРУДА ПРИ ОТКРИТИЯ ДОБИВ

Меруерт Кургамбаева¹

Миннодобивната промишленост традиционно се счита за един от отраслите с повишен производствен риск. Работата на маркшайдерите в откритите кариери е пряко зависима от природните и производствените фактори. Гъстата мъгла, проливните дъждове, снеговалежите, силната запрашеност (вж. Изображение 1), както и опасността от свлачища и срутвания създават реален риск за живота и здравето на работещите.

Изображение 1. Запрашеност на кариерата

При такива условия достъпът на студенти-стажанти и новоназначени служители до опасните производствени участъци е строго ограничен съгласно изискванията за промишлена безопасност. С подобни ограничения много студенти се сблъскват още по време на бакалавърското си обучение, например когато:

1. получават инструктаж за правилата за безопасност на обекта (вж. снимка 1);

¹ Редовен студент в МГУ, ОКС „магистър“, спец. „Разработване на полезни изкопаеми“, родом от Казахстан

Снимка 1. Инструктаж по безопасност

2. стриктно ги спазват при практическото си обучение;
3. се осъществява контрол от инженери по безопасността от предприятието и от отговорници за практическото обучение от изпращащия университет (вж. снимки 2 и 3);

Снимка 2. Практическо обучение в „Елаците Мед“ през 2026 г.

Снимка 3. Инженери по безопасността и отговорници за практическото обучение на студенти от МГУ на обект „Елаците Мед“ през 2026 г. (авторът е втората от ляво)

4. въпреки горното, поради неблагоприятни метеорологични условия или повишено ниво на риск не е възможно да посетят кариерата и да придобият необходимия практически опит. Днес технологиите на изкуствения интелект позволяват значително да се намали влиянието на тези ограничения, като осигуряват възможност за обучение и изпълнение на редица професионални задачи без непосредствено присъствие в опасната зона.

Маркшайдерският контрол изисква редовно извършване на прецизни измервания на геометрията на кариерата, състоянието на бермите, откосите и обемите на иззетата скална маса. Неблагоприятните атмосферни условия не само затрудняват извършването на полевите работи, но и увеличават вероятността от възникване на грешки, свързани с човешкия фактор. Ограничаването на достъпа на стажанти и млади специалисти до кариерата през такива периоди е напълно оправдано от гледна точка на безопасността на труда, но същевременно създава разрыв между теоретичната подготовка и практическото усвояване на професията. При тези условия технологиите на изкуствения интелект се превръщат в ефективен инструмент, който обединява обучението и практиката чрез дистанционен анализ на данни, цифрово моделиране и автоматизирана обработка на резултатите от измерванията.

Фактори, влияещи върху точността на изчисленията на маркшайдерските уреди:

А. Висока запрашеност и влажност. Фините прахови частици във въздуха и водните капки (мъгла, дъжд) поглъщат, разсейват и отразяват лазерните лъчи на

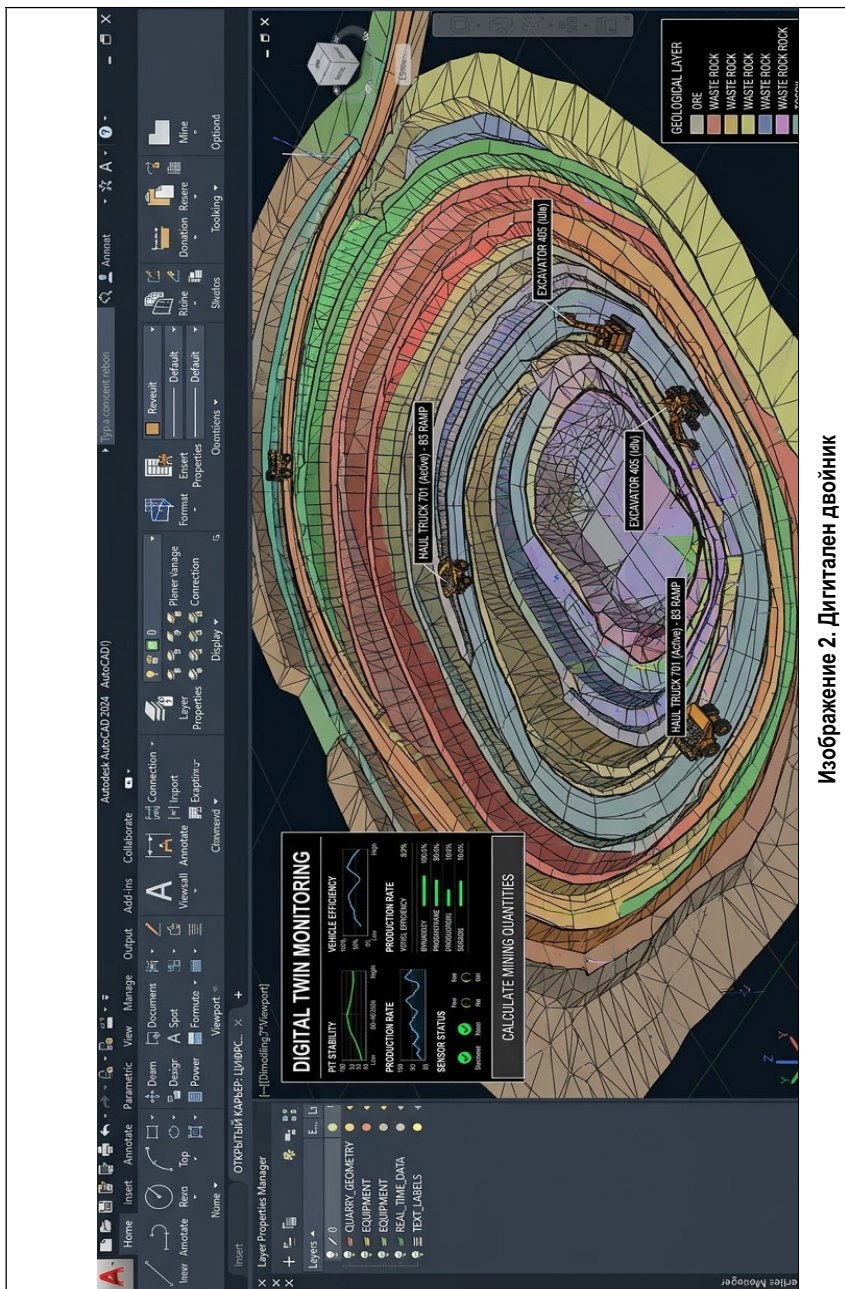
електронните тахеометри и LiDAR скенерите. Това води до появата на т.нар. „шум“ в облака от точки, фалшиви отражения и драстично намаляване на обхвата и точността на измерването.

Б. Възпрепятстващи обекти (стълбове, електропроводи, техника). Тези изкуствени препятствия създават "слепи петна" и геометрични деформации по време на сканирането, прекъсвайки линията на визиране на маркшайдерските уреди.

За преодоляване на тези проблеми се използват безпилотни летателни апарати (БЛА), лазерни скенери (LiDAR). Получените облаци от точки се обработват автоматично чрез алгоритми на изкуствения интелект, които премахват шумовете, класифицират обектите, разпознават елементите на релефа и изграждат точен триизмерен цифров модел на кариерата. Дори при наличие на запрашеност, недостатъчна осветеност или ограничена видимост подобни технологии значително повишават качеството на обработката на данните и съкращават времето за получаване на резултатите в сравнение с традиционните методи.

Въз основа на данните, обработени чрез изкуствен интелект, се създава цифров двойник (вж. Изображение 2) на открития рудник – точен виртуален модел на кариерата, който се актуализира редовно с постъпването на нова информация. Този цифров двойник обединява данните, получени от безпилотни летателни апарати, лазерни скенери, сателитни системи за позициониране, електронни тотални станции и други средства за мониторинг. Намирайки се в безопасна учебна среда, студентите и новите служители могат да използват технологии за виртуална реалност (VR) и добавена реалност (AR), за да работят с цифровия двойник на кариерата. Чрез експортиране на маркшайдерския 3D модел в платформи като *Autodesk*, студентите поставят VR очила и се пренасят на виртуалния борд на кариерата в мащаб 1:1. Това им позволява:

- 1) *Безопасно отработване на теренни умения* – студентите се научават да се ориентират в релефа на рудника, да идентифицират визуално бермите, откосите и транспортните берми, без риск от падане от височина или попадане под колелата на тежката минна техника;
- 2) *Виртуално заснемане и измервания* – вградени във VR средата дигитални инструменти позволяват на студентите да извършват измервания на разстояния, коти и ъгли на наклона директно върху виртуалната скала. Те могат да тренират правилното позициониране на геодезически прибори (тахеометри и сканиращи системи) на оптимални и безопасни точки;
- 3) *Симулация на взривни работи и аварии*: ИИ софтуерът може да симулира масово взривяване или внезапно свличане на борд. Студентите се учат да реагират в критични ситуации, да анализират посоката на срутване и да отработват планове за евакуация, което изгражда у тях „производствен рефлекс“ за безопасност.

Подобен подход позволява придобиването на практически умения без непосредствено пребиваване в опасната производствена зона (изображение 3).

Изображение 3. Виртуалната среда

Едно от най-съществените предимства на изкуствения интелект е възможността за използване на **предиктивен анализ** с цел повишаване нивото на промишлената безопасност. Чрез анализ на данни за деформациите на скалните масиви, развитието на пукнатини, резултатите от лазерното сканиране, радиолокационния мониторинг и други източници на информация интелигентните системи могат да откриват опасни тенденции и да прогнозират вероятността от деформации или сривания на бордовете на кариерата още в ранните им етапи. Това позволява своевременно предприемане на превантивни мерки и намаляване на риска от аварийни ситуации.

Допълнително предимство на изкуствения интелект е **автоматизирането на обработката на маркшейдерската документация**. Съвременните програмни комплекси могат автоматично да сравняват резултатите от заснемания, извършени през различни периоди, да изчисляват обемите на добива и преместването на скалната маса, да откриват отклонения от проектните параметри и да съставят технически отчети. Благодарение на това се постига следната оптимизация на процесите:

- значително се съкращава времето за обработка на информацията;

- повишава се точността на изчисленията;
- намалява се вероятността от грешки при вземането на инженерни решения.

Следователно изкуственият интелект се превръща във важен инструмент за осигуряване на безопасността и повишаване ефективността на маркшейдерските дейности. Неговото приложение позволява да се минимизира влиянието на опасните производствени фактори, да се разширят възможностите за практическа подготовка на студентите и младите специалисти, да се повиши точността при обработката на геодезическите данни и своевременно да се откриват потенциални опасности. Използването на съвременни интелигентни технологии допринася не само за цифровата трансформация на миннодобивната индустрия, но и за създаването на по-безопасни условия на труд, което ги превръща в неразделна част от бъдещото развитие на маркшейдерското осигуряване при открития добив.

Източници

Application of Virtual Reality (VR) Technology in Mining and Civil Engineering (2024).

<https://www.mdpi.com/2071-1050/16/6/2239>

<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12567788/>

Клебанов, А. Ф. (2020). Цифровая трансформация горнодобывающих предприятий: технологии для создания «цифрового двойника» и роботизации операций по добыче полезных ископаемых открытым способом. „Горная Промышленность“, № 2, стр. 34–41. (Класическа основна статия за цифровите двойници на кариерите)

Кутепов, Ю. И., & Борщ-Компаниец, Л. В. (2021). Маркшейдерское обеспечение безопасных условий открытой разработки месторождений.

Мустафин, М. Г., Валков, В. А. (2024). Интеграция геодезических данных в среды виртуальной и дополненной реальности (VR/AR) в целях обучения и обеспечения промышленной безопасности. Известия Горного института, т. 258, стр. 112–120.

Изображение 1. Запращеност на кариерата. Изображението е генерирано чрез невронна мрежа Google Gemini по текстова заявка (prompt) на автора.

Изображение 2. Дигитален двойник в софтуерна среда. Визуализацията е генерирана чрез ИИ инструмент Google Gemini по спецификация на автора.

Изображение 3. Виртуална среда за обучение с VR очила. Генерирано от Google Gemini.

REFLECTIONS ANCIENT AND CONTEMPORARY

Kaloyan Manolov¹

We used to be tribes fighting for survival, our bravest men would hunt, and bring resources, while our most thoughtful of women would prepare our base of operation, gather food, and prepare our meals, all while taking care of the youngest and defenceless. Life used to be simple and cruel, a fight for survival against a planet that didn't care for us, yet it was real and true. You knew, your companions were with you, because you were capable and reliable, not because of your contacts or a hidden agenda.

In time, agriculture, metallurgy, science, religion, and even humanitarianism grew. From nomadic and barbaric times, culture, kingdoms, societies grew, leaders formed great nations with the goal of making their people feel safe and prosperous, making unfathomable creations, fighting against the odds of the world, so cruel of a world, we happened to evolve in. Many of those great nations fell over the years, many conquered, butchered, massacred each other, but there was always one constant truth within the forsaken place we

РАЗМИСЛИ ДРЕВНИ И СЪВРЕМЕННИ

Калоян Манолов¹

Някога бяхме племена, борещи се за оцеляване, най-смелите ни мъже ловуваха и носеха ресурси, докато най-внимателните ни жени подготвяха оперативната ни база, събираха храна и приготвяха ястията ни, като същевременно се грижеха за най-младите и беззащитните. Животът беше прост и жесток, борба за оцеляване срещу планета, която не се интересуваше от нас, но въпреки това беше истинско и искрено. Знаеше, че твоите спътници са с теб, защото си способен и надежден, а не заради контактите си или скрита дневен ред.

С течение на времето земеделието, металургията, науката, религията и дори хуманитарността се развиват от номадски и варварски времена, културата, кралствата, обществата се разрастват, лидерите формират велики нации с цел да накарат хората си да се чувстват сигурни и просперират, създавайки невъобразими творения, борейки се срещу трудностите на толкова жестокия свят, в който се озовахме. Много от тези велики нации паднаха през годините, много биваха завладени, изклани, избиваха се една друга, но

¹ Студент, IV курс, спец. КТИД, ОКС „бакалавър“ в МГУ „Св. Иван Рилски“ през акад. 2025/2026 г.

used to live in...

No matter WHO you are, WHAT you do, and WHERE you were raised, TYRANNY could be TOLERATED for ONLY so long before SOMEONE, SOMEWHERE in SOME WAY took a stance against it, defying the odds, making legends in the name of the hopeless, the powerless, the ones who suffer for the few to prosper. Mythical creaturers, like Robin Hood, Joan of Arc, King Kaloyan the Roman Slayer - all beacons of hope against the rulers consumed by greed.

It should have been different with democracy! This was not supposed to be the few having the absolute power to control the many. It should have been FREEDOM and giving voice to the voiceless. It should have been the change that humans needed to progress into the new era of unity and peace, where innocent children would not suffer to pay the price of greedy bastards, living with the resources needed for 15 generations... Yet... it seems like we have fallen even further.

What if it was all a lie to begin with? What if we devolved into something far more grotesque and forsaken than we have ever been? Flesh puppets, intrigued by the pretend play of the so called society we have forged in the flames, of innocent tears and screams? For if you stand to think about it for a minute, it's impossible not to that see, corruption, greed, lust, envy, wrath, sloth, gluttony, and pride, has taken over our sad, sad little world we live in. We have

имаше една постоянна истина в изоставеното място, на което живеехме...

Без значение КОИ си, КАКВО правиш и КЪДЕ си израснал, ТИРАНИЯТА можеше да бъде ТОЛЕРИРАНА САМО за определено време, преди НЯКОЙ, НЯКЪДЕ по НЯКОЙ НАЧИН да заеме позиция срещу нея, да се противопостави на трудностите, да създаде легенди в името на безнадеждните, безсилните, онези, които страдат, за да просперират малцина, митични същества като Робин Худ, Жана д'Арк, крал Калоян Римоубиец - маяци на надеждата срещу владетелите, погълнати от алчност.

Трябваше да е различно с демокрацията! Не малцина, имащи абсолютната власт, да контролират мнозинството. Трябваше да бъде СВОБОДА и даване на глас на безгласните, трябваше да бъде промяната, от която хората се нуждаят, за да напреднат в новата ера на единство и мир, където невинни деца няма да страдат, да плащат цената на алчни копелета, живеещи с ресурсите, необходими за 15 поколения... И въпреки това... изглежда, че сме паднали още повече.

Ами ако всичко това е било лъжа в началото? Ами ако сме се изродили в нещо далеч по-грозно и изоставено, отколкото някога сме били? Плътски марионетки, заинтригувани от играта на преструвки на така нареченото общество, което сме изковали в пламъците, от невинни сълзи и писъци? Защото, ако се замислите за минута, е невъзможно да не видите как корупцията, алчността, похотта, завистта, гнева, леността, лакомията и гордостта са завладели

laws to protect the innocent, but they could be foresaken with the wave of a hand. Remember doctors wanting fair wages? We have media outlets to keep us informed!!!! But they are silenced, defunded, and rooted out if they ask the wrong questions. Remember Milen Tsvetkov?... We have freedom of speech, but you get murdered for wanting to discuss your different views. Remember Charlie Kirk?

We don't tolerate aggression and war crimes, yet we support the war by warmongers, who have protocols to nuke the world if they ever lose a war, and condemn Russia for preventive actions. Tyranny is on the rise, WHERE ARE OUR ROBIN HOODS? Where are our freedom fighters? If Nepal could do it, surely the world has hope and a chance right? ... There is hope... right? ...

We used to have stories, and fairy tails, of fantasy and morals, of King Arthur, of Cinderella, Snow White, Precious, David and Goliath, Robin Hood, where tyranny, pride and injustice, have a price to pay, yet courage, faith and piety get rewarded and had dividence to claim... We had the warnings of Orwell, about where mass surveillance could lead, and the slippery slope of indifference and acceptance. Yet we got played, in the greatest game of chess while we were merely playing not even checkers but tiktok. Oh, EVERY SINGLE THING I DO IS TRACKED, even this e-mail has been scanned and read by thousands of corporations, even

нашият тъжен, тъжен малък свят, в който живеем. Имаме закони, които защитават невинните, но те могат да бъдат изоставени с едно махване на ръка. Помните ли лекарите, които искат справедливи заплати? Имаме медии, които ни държат информирани!!!! Но те са заглушени, лишени от финансиране и изкоренени, ако задават грешни въпроси. Помните ли Милен Цветков?... Имаме свобода на словото, но ви убиват, защото искате да обсъдите различната си гледна точка. Помните ли Чарли Кърк?

Не толерираме агресията и военните престъпления, но подкрепяме войната, водена от подстрекатели на война, които имат протоколи за ядрено оръжие по света, ако някога загубят война, и осъждаме Русия за превантивни действия. Тиранията е във възход, КЪДЕ СА НАШИТЕ РОБИН ХУДОВЦИ? Къде са нашите борци за свобода? Ако Непал може да го направи, със сигурност светът има надежда и шанс, нали? ...Има надежда... нали? ...

Имахме истории и приказки, за вълшебства и морал, за крал Артур, за Пепеляшка, Снежанка, Скъпоценната, Давид и Голиат, Робин Худ, където за тиранията, гордостта и несправедливостта се плаща висока цена, а смелостта, вярата и благочестието се възнаграждават и от тях се получават дивиденди... Имаше предупрежденията на Оруел за това докъде може да доведе масовото наблюдение и за хлъзгавия склон на безразличието и приемането. Но бяхме изиграни в най-великата игра на шах, докато дори не си играехме на дама, ами на тикток. О, ВСЯКО НЕЩО, КОЕТО

before being sent. We have been enslaved by rulers we don't even know about, while they manipulated the world into believing that the whistle blowers are conspiracy theories, to buy time for this moment... There is no hope anymore, because there are no Epstein lists, there is no democracy, because there are NO war crimes in Gaza. We play by the rules like the system wants us, but we are just users, reporting admins... murder attempts on politicians. YEAH RIGHT, phones have BUILD IN GPS sensors, there are satellites in space that track our data, phones have microphones that can be only shut off if the battery is taken off and oh, how convenient, YOU CAN'T DO THAT ANYMORE. We have lost a war, we didn't know we participated in. We cannot punish the purportors, because they are hidden in the shadows below Tartarus. We have no hope for tomorrow, because our lives are permitted, not our own to choose. Hopelessness is taking me, for palestinian "refugies" are taking over Europe, doing crime, molesting children... AND THE FUCKING GOVERNMENTS AND THE EU ARE PROTECTING THEM WITH LAW. Some people crave for anarchy and simple times, not because it's barbaric and simple, but because it at least allows you to create a safe space for your beloved ones, if you are strong enough... Now... I might even be put on a list by a foreign government for expressing my dissatisfied thoughts. Perhaps we were not pushed out of Eden for our

ПРАВЯ, Е ПРОСЛЕДЕНО, дори този имейл е сканиран и прочетен от хиляди корпорации още преди да бъде изпратен. Бяхме поробени от управници, за които дори не знаем, докато те манипулираха света и го накараха да повярва, че информаторите и разобличителите са конспиративна теория, само и само да си спечелят време за този момент... Вече няма надежда, защото няма списъци на Епщайн, няма демокрация, защото НЯМА военни престъпления в Газа. Играем по правилата, както системата иска от нас, но Ние сме просто потребители, докладващи администратори... опити за убийство на политици. ТОЧНО, телефоните имат ВГРАДЕНИ GPS сензори, има сателити в космоса, които проследяват данните ни, телефоните имат микрофони, които могат да се изключат само ако батерията се извади, и о, колко удобно, ВЕЧЕ НЕ МОЖЕТЕ И ТОВА ДА НАПРАВИТЕ. Загубихме война, в която не знаехме, че сме участвали. Не можем да накажем виновните, защото са скрити в сенките под Тартар. Нямаме надежда за утре, защото животът ни е позволен, а не наш да си го избираме. Обзема ме безнадеждност, защото палестинските „бежанци“ превземат Европа, вършат престъпления, малтретират деца... А ПРОКЛЕТИТЕ ПРАВИТЕЛСТВА И ЕС ГИ ЗАЩИТАВАТ СЪС ЗАКОН. Някои хора копнеят за анархия и прости времена, не защото е варварско и просто, а защото поне ти позволи да създадеш безопасно място за любимия си човек. Някога, ако си достатъчно силен, сега... може дори да бъде включен в списък от чуждо правителство, защото съм изказал

rebellng god. Maybe Eden is the place you go to if you resist this foresaken hell pit we call "world" where my thoughts are policed, protecring inocent is a punishable crime, and taking action is frowned upon. I crave for the end to come, not because I don't want to live; the oposite, because I want to be free from the shacles I have no chance in breaking. For I am more proficient in expressing thought in a foreign language than in my own. Oh, how, the mighty "Saviours of Europe" have fallen!

We are doomed, and our downfall will be forgotten, to be speculated on by the future generations, just like we speculate about the Egyptians and the pyramids. May God forgive us, for I know I never will.

разочарованите си мисли. Може би не сме били изгонени от рая, заради нашия бунтуващ се бог. Може би раят е мястото, където отиваш, ако се съпротивляваш на тази изоставена адска яма, която наричаме „свят“, където мислите ми са контролирани, защитата на невинните е наказуемо престъпление, а предприемането на действия е неодобрявано. Копнея да дойде краят, не защото не искам да живея, а обратното – защото искам да бъда свободен от оковите, които нямам шанс да разчупя. Защото съм по-умел в изразяването на мисли на чужд език, отколкото на собствения си. О, как паднаха могъщите „Спасители на Европа“!

Ние сме обречени и нашето падение ще бъде забравено, а бъдещите поколения ще правят догадки за причините, точно както ние допускаме теории за египтяните и пирамидите. Нека Бог ни прости, защото знам, че аз никога няма да го направя.

Превод от английски език:
Милена Първанова

VI. КАЛЕНДАР НА ДЕЙНОСТИТЕ
на членове на академичната колегия, работещи в сферата на
хуманитарните и социалните науки през академичната
2025/2026 година
/м. юли 2025 г. – м. август 2026 г./

УЧЕБНА ДЕЙНОСТ

1. Обучения, проведени от членове на катедра „Чужди езици“:

По английски език:

- Четирима студенти от Казахстан, които се обучават в МГУ „Св. Иван Рилски“ през зимен семестър на учебната 2025/2026 година по програма за обмен, се включиха в групите на ст. пр. **В. Паничкова** по английски език II ниво заедно със студенти от МГУ „Св. Иван Рилски“, I курс.

- Шестима студенти от Румъния, които се обучават в МГУ „Св. Иван Рилски“ през летен семестър на учебната 2025/2026 година по програма Еразъм+, се включиха в групите на ст. пр. **В. Паничкова** по английски език II ниво заедно със студенти от МГУ „Св. Иван Рилски“, I курс.

- Студенти от Украйна, обучаващи се през летния семестър на учебната 2025/2026 година по програма Еразъм+, са включени в групите в поток на ст. пр. **М. Христова** по английски език III ниво.

- Ст. пр. **М. Първанова** води два курса по английски език за преподаватели на МГУ „Св. Иван Рилски“ за нива B2.1 и B2.2.

По испански език:

- Ст. пр. д-р **Е. Балачева** от 8 октомври 2025 г. до 24 юни 2026 г. води курс по испански език за преподаватели и служители на МГУ „Св. Иван Рилски“;

- От 19 февруари до 30 април 2026 г. ст. пр. д-р **Е. Балачева** води курс по испански език за румънските студенти Виктор Очиаи и Мадалин-Йонут Риндуника по програма „Еразъм+“.

По български език:

Поради засилен интерес към страната, културата и езика ни от страна на чуждестранни студенти, обучаващи се в МГУ „Св. Иван Рилски“ през академичната 2025/2026 г., им бяха организирани курсове по български език, както следва:

- ст. пр. д-р **Е. Давчева**: на студенти от Казахстан;

- ст. пр. **М. Първанова**, ст. пр. **В. Паничкова** и ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова**: на студентка от Казахстан в ОКС „магистър“.

2. Обучения за повишаване на уменията и квалификацията, преминали от членове на катедра „Чужди езици“:

Обучения	Дата	Ст. пр. д-р Е. Балачева	Ст. пр. д-р Е. Давчева	Ст. пр. д-р Ц. Вукадинова	Ст. пр. З. Михова	Ст. пр. В. Паничкова	Ст. пр. М. Първанова	Ст. пр. М. Христова
<i>Присъствени обучения:</i>								
Обучение по кръгова икономика (Кръгова икономика за бизнеса) към проект BECOME (Насърчаване експертизата в кръговата икономика чрез обучаващи се общности) по Програма Еразъм+ Алианси за иновации, МГУ „Св. Иван Рилски“	18+ 19.03. 2026					√		
<i>Обучения в несинхронна форма за нива на цифрова компетентност:</i>								
Обучителната програма по дигитални компетентности, нива 1–2 съгласно Европейската рамка DigiComp 2.1.; част от общоевропейската инициатива за повишаване на дигиталните умения; разработена от Съвместния изследователски център (JRC) ЕК (JRC106281) и финансирана от ЕС по от Проект BG-RRP-1.019-0002	4÷13. 03 + 14.03. 2026						√	
Обучение за дигитални умения по програма "Развитие на човешките ресурси" (2021–2027), Националният план за възстановяване и устойчивост за повишаване на цифрова компетентност за ниво 3-4 съгласно Европейската рамка за дигитални компетенции DigComp 2.1., финансиран от ЕС	30.04+ 7.05. + 8.05. 2026						√	

Обучение по програма "Развитие на човешките ресурси" за надграждане на цифрова компетентност (KK4) до напреднало ниво (нива 5-6) съгласно Европейската рамка за дигитални компетенции DigComp 2.1, проект „Квалификация, умения и кариерно развитие на заети лица“, финансиран по НПВУ–ПЗ–С1.13 „Предоставяне на обучения за дигитални умения и създаване на платформа за обучение на възрастни“, съфинансиран от ЕС	21+28 . 08. + 31.08. 2026						√	
Онлайн обучения:								
Уебинар с цел обучение: How AI & Appreciation Supercharge Your Teaching (Alpaca & MagicSchool)	7.08. 2025						√	
Онлайн обучения на Elsevier на тема:								
Journal Selection. Deep dive	17.09. 2025						√	
Scopus and ScienceDirect Introduction for Researchers	14.10. 2025						√	
Literature search and review with Scopus and ScienceDirect	16.10. 2025						√	
	8.06. 2026	√	√				√	√
Reaxys Monthly Open Office CEE.	21.10. 2025	√	√	√			√	
	16.12. 2025			√				
Journal selection, metrics, and rankings in Scopus & SD	21.10. 2025						√	
SciVal Introduction for Researchers	22.10. 2025	√	√					
Unlocking the power of ScienceDirect; find and work with scientific literature efficiently	28.10. 2025	√	√			√	√	
	31.03. 2026						√	
Defining and working with entities in SciVal	4.11. 2025	√	√					
Building and working with reports in SciVal	25.11. 2025	√	√					
Getting started with SciVal - An overview	2.12. 2025	√	√	√			√	

	17.03. 2026					√		
Introduction to Scopus	16.12. 2025	√	√		√	√		
Editors Session with Elsevier	10.02. 2026					√		
Deep Research in Scopus AI: From Search to Structured Analysis	12.02. 2026					√		
How to complete the Scopus Title Suggestion Form	17.02. 2026					√		
How to submit a manuscript and how to use the Elsevier Open Access Platform.	24.02. 2026					√		
How to find the right journal; strategies and tools that can help authors	26.02. 2026					√		
Introduction to SciVal Smart Summaries – GenAI in action	11.03. 2026					√		
Discover ScienceDirect Topics	22.04. 2026					√		
Navigating research literature with Scopus & ScienceDirect	1.06. 2026	√	√			√	√	
Selecting appropriate & trustworthy journals: metrics, publishing models, ethics	10.06. 2026					√	√	
SciVal for researchers: navigating trends and topics	15.06. 2026	√	√	√	√	√	√	
SciVal for research management and rankings	16.06. 2026	√	√	√		√	√	
Preparing and writing your article	29.06. 2026	√	√	√		√	√	√
Navigating publishing: ethics, submission, review and revisions	30.06. 2026					√	√	
Elsevier – Open office / AskMeAnything / Practical session	3.07. 2026						√	
<i>Обучителни уебинари на Clarivate:</i>								
Getting Started with Ebook Central: Access and Use for Academic Research	26.05. 2026			√		√	√	√
<i>Обучителни уебинари за работа с платформа Kahoot!:</i>								
Kahoot! Teacher Talks: Back to School	20.08. 2025					√		
Kahoot! Teacher Talks: Student Mental Health	29.10. 2025					√		
Kahoot! Drive student success for practical learners with Kahoot	3.12. 2025					√		

Invitation to Kahoot! Higher education: From preparation to practice: Graduate teachers who are classroom-ready	17.03. 2026					√		
---	----------------	--	--	--	--	---	--	--

НАУЧНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

1. Участия в научни конференции и сесии

19 юни 2026 г. – XXIII научна постерна сесия за млади учени, докторанти и студенти. Химикотехнологичен и металургичен университет, София: ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова** е част от колектив на постер на тема „Концептуален модел за едновременно двуезично обучение по немски и английски език: интегриран подход за химично инженерство и биотехнологии / A Conceptual Framework for Simultaneous Bilingual Foreign Language Learning in German and English: An Integrated Model for Chemical Engineering and Biotechnology“.

17 октомври 2025 г. – 68-ма международна научна конференция на МГУ „Св. Иван Рилски“:

ст. пр. **М. Христова**: председател на Секция 4. Устойчиво развитие на минерално-суровинната индустрия

ст. пр. **М. Първанова**: председател на Секция 5. Хуманитарни и социални науки

→ Доклади в Секция 4. Устойчиво развитие на минерално-суровинната индустрия:

- **Първанова, М.**, Т. Христова. „Подготовка на чужд език на заинтересовани страни и студенти за обучение в специализирана лаборатория при осъществяване на мобилност“;

→ Доклади в Секция 5. Хуманитарни и социални науки:

- ст. пр. д-р **Е. Балачева**: Специфики при изучаването на каталонския език от чужденци, владеещи испански език

- ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова**: Мястото на родния език в процеса на усвояване на общоупотребим и специализиран чужд (немски) език от студенти в инженерните специалности

- ст. пр. **З. Михова**: Съвременни рефлексии в обучението

- ст. пр. **В. Паничкова**: Затруднения при усвояването на глаголни времена от чуждестранни студенти, изучаващи английски като чужд език

- ст. пр. **М. Първанова**: Теория и практика на превода: сравнение между производни, завършващи на суфиксите -ish и -like.

16-17 юни 2026 г. – II национална научно-техническа конференция „Екологични аспекти в минерално-суровинния отрасъл на България“, гр. Копревщица: ст. пр. **В. Паничкова** представя доклад на тема Обзор на съдържанието на Регламент (ЕС) 2024/1252 в контекста на осигуряването на устойчив достъп до суровини от критично значение в Европейския съюз.

2. Участия в други научни форуми:

Ст. пр. **В. Паничкова**

- **03 юли 2025 г.**: Онлайн семинар на тема: „DataGame – Поверителност на данни в образована среда“

- **09 юли 2025 г.**: Онлайн семинар на тема: „Образователни стратегии за работа с деца със специални образователни потребности“

- **17 юли 2025 г.**: Онлайн семинар на тема: „Защо целеполагането е ключово умение?“

- **9 септември 2025 г.:** Онлайн семинар на тема: „Познайко“ – за ползите от познавателните настолни игри в учебните часове и извън тях.

На **19 ноември 2025 г. ст. пр. М. Първанова** участва в международния научен и образователния форум „GIS Day 2025 / Световен ГИС ден 2025“.

Ст. пр. **В. Паничкова** и ст. пр. **М. Първанова** участваха в две събития на Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“:

- **18 юни 2026 г.:** Официално представяне на новия портал на научните списания на „Аз-буки“. Платформата е част от усилията на Министерството на образованието и науката и на Издателството за разширяване на достъпа до българската научна продукция и утвърждаване на принципите на отворената наука

- **19 юни 2026 г.:** Наука от първо лице: Запис на финалния епизод на първия сезон на подкаста за образование и наука „Студио Аз-буки“ с гости лауреатите на Националните награди за наука „Питагор“ 2025.

3. Участие в национални университетски и международни научни или образователни проекти/договори

Ст. пр. д-р **Е. Давчева:**

- Участие като външен консултант-специалист към проекта на Институт за литература - БАН „Българската литература за деца и юноши XX-XXI век“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“, първоначалният период 2021-2024 г. е удължен до 2027 г.

- Участие като академичен наставник от страна на МГУ „Св. Иван Рилски“ по проект BG05SFPR001-3.002-0001 „От висше образование към заетост“, 17.12.2024 – 17.12.2029 г., съфинансиран от Европейския съюз чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове.

Ст. пр. **В. Паничкова:** Участник в изпълнението на договор № 2218 по НИС към МГУ: Проект на тема „Изследване и охарактеризиране остатъчните продукти, генериращи се при процеса в металургичното производство в „Аурубис България“ – продължение.

4. Научни изследвания / Публикации

Доц. д-р **В. Цолова:**

- Цолова, В. „Йога като средство за здраве и удовлетвореност от живота“. В: Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“ – София, том 5 (XXV)/2025 г., София: ИК „Св. Иван Рилски“, стр. 98-103. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online).

- Цолов, Б., В. Цолова. „По проблема за основните страни на спортната подготовка във футбола“. В: Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“ – София, том 5 (XXV)/2025 г., София: ИК „Св. Иван Рилски“, стр. 72-79. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online).

Ст. пр. д-р **Е. Балачева:**

Балачева, Е. „Специфики при изучаването на каталонския език от чужденци, владеещи испански език“. В: Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“ – София, том 5 (XXV)/2025 г., София: ИК „Св. Иван Рилски“, стр. 129-134. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online).

Ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова:**

- Вукадинова, Ц. „Мястото на родния език в процеса на усвояване на общоупотребим и специализиран чужд (немски) език от студенти в инженерните специалности“. В: Известия по хуманитарни и социални науки на Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“ – София, Том 5 (XXV)/2025, София: ИК „Св. Иван Рилски“, стр. 104-112. ISSN 2815-3081 (print) ISSN 2815-309X (online).

- М. Popov, Ts. Vukadinova, D. Despov. „Концептуален модел за едновременно двуезично обучение по немски и английски език: интегриран подход за химично инженерство и биотехнологии / A Conceptual Framework for Simultaneous Bilingual Foreign Language Learning in German and English: An Integrated Model for Chemical Engineering and Biotechnology“. В: XXIII научна постерна сесия за млади учени, докторанти и студенти. Химикотехнологичен и металургичен университет, София, 19 юни 2026 г. Сборник с резюмета, стр. 131. ISSN 3033-0769.

Ст. пр. д-р **Е. Давчева:**

- Давчева, Е. „«Покръстителят» – една книжка, интересна и занимателна за българското дете“. В: Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“ – София, том 5 (XXV)/2025 г., София: ИК „Св. Иван Рилски“, стр. 53-63. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online).

- Давчева, Е. „Една книжка, която да препоръчаме на българското дете“. В: Съвременната българска литература за деца и юноши. Сборник с научни изследвания, БАН, Изд. „Боян Пенев“, 2025, стр. 437-. ISBN 978-619-7838-00-8.

- Давчева, Е. „Весели игри и първи стъпки в драматизацията със стихчетата на големите сърцеведи Дора Габе и Калина Малина“. В: Игра, рефлексия и драматургия в текста за деца. Колективна монография, изд. със съд. на Фонд „Научни изследвания“ от Институт за литература - БАН, София: изд. „Боян Пенев“, 2026, стр. 139-. ISBN 978-619-7838-04-6.

- Давчева, Е. „Петте приказки на Валери Петров, или вълшебството, което ни кара да мечтаем“. В: Игра, рефлексия и драматургия в текста за деца. Колективна монография, изд. със съд. на Фонд „Научни изследвания“ от Институт за литература – БАН, София: изд. „Боян Пенев“, София, 2026, стр. 151-. ISBN 978-619-7838-04-6.

- Давчева, Е. „Стихосбирката на Веса Паспалеева «Пролет в Родината»“. В: Игра, рефлексия и драматургия в текста за деца. Колективна монография, изд. със съд. на Фонд „Научни изследвания“ от Институт за литература – БАН, София: изд. „Боян Пенев“, 2026, стр. 159-. ISBN 978-619-7838-04-6.

Ст. пр. **3. Михова:**

Михова, 3. „Съвременни рефлексии в обучението“. В: Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“ – София, том 5 (XXV)/2025 г., София: ИК „Св. Иван Рилски“, стр. 135-138. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online).

Ст. пр. **В. Паничкова:**

- Паничкова, В. „Затруднения при усвояването на глаголни времена от чуждестранни студенти, изучаващи английски като чужд език“. В: Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“ – София, том 5 (XXV)/2025г., София: ИК „Св. Иван Рилски“, стр. 113-128. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online).

- Паничкова, В. „Обзор на действащи законови нормативни актове, упоменаващи в текстовете си термина «хвостохранилища»“. В: Минно дело и геология, бр. 9/2025г., стр. 41-

44. ISSN 0861-5713 (print), ISSN 2603-4549 (online).

- Паничкова, В. „Обзор на действащи подзаконови нормативни актове, упоменаващи в текстовете си термина «хвостохранилища»“. В: Минно дело и геология, бр. 1-2/2026г., стр. 46-50. ISSN 0861-5713 (print), ISSN 2603-4549 (online).

- Паничкова, В. „Обзор на съдържанието на Регламент (ЕС) 2024/1252 в контекста на осигуряването на устойчив достъп до суровини от критично значение в Европейския съюз“. В: Сборник доклади от Втора национална научно-техническа конференция „Екологични аспекти в минерално-суровинния отрасъл на България“, стр. 117-123, ISSN 3134-2078.

Ст. пр. **М. Първанова:**

- Първанова, М., Т. Христова. „Подготовка на чужд език на заинтересовани страни и студенти за обучение в специализирана лаборатория при осъществяване на мобилност“. В: Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“, т. 68, София: ИК „Св. Иван Рилски“, 2025, стр. 313-316. ISSN 2738-8808 (print), ISSN 2738-8816 (online).

- Първанова, М. „Теория и практика на превода: сравнение между производни, завършващи на суфиксите -ish и -like“. В: Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“ – София, том 5 (XXV)/2025 г., София: ИК „Св. Иван Рилски“, стр. 93-97. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online).

- Първанова, М. „Поводи за гордост – преподавателският процес дава плод, или още за благотворната нескромност“. В: Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“ – София, том 5 (XXV)/2025 г., София: ИК „Св. Иван Рилски“, стр. 143-148. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online).

- Първанова, М. „Дебют: Другите за нас“. В: Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“ – София, том 5 (XXV)/2025 г., София: ИК „Св. Иван Рилски“, стр. 169-173. ISSN 2815-3081 (print), ISSN 2815-309X (online).

Помагала и съставителство:

През **м. юни 2026 г.** излезе от печат изданието:

Първанова, М. Помагало за подготовка на институционални документи на МГУ „Св. Иван Рилски“, в сила от 2024 г. София: ИК „Св. Иван Рилски“, 2026, 132 стр. ISBN 978-954-353-509-5.

АДМИНИСТРАТИВНА ДЕЙНОСТ

На **24 април 2026 г.** членовете на катедра „Чужди езици“ се включиха активно в „Деня на отворените врати“ на МГУ „Св. Иван Рилски“ с представяне на собствено разработени авторски материали и с дейности на съответния език.

СЪПЪТСТВАЩА АКАДЕМИЧНА АКТИВНОСТ НА КАТЕДРА „ЧУЖДИ ЕЗИЦИ“

1. Преводаческа дейност

а) Писмени преводи:

Ст. пр. д-р **Е. Давчева** извършва превод от и на руски език на официални документи и кореспонденция;

Ст. пр. **М. Първанова:**

- превод на 1 бр. научни статии (от български на английски език)
- превод на 1 бр. автореферат (от български на английски език)
- превод на 1 бр. резюме (от български на английски език)

- превод на 1 бр. материал за сп. „Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“ – София, том 5 (XXV)/2025 г. (от английски на български език).

Ст. пр. **М. Христова**:

- извършва превод на официална кореспонденция и документи на МГУ „Св. Ив. Рилски“
- превод на 1 бр. научна статия
- превод на 1 бр. рецензия (от български на английски език).

а) Устни преводи:

Ст. пр. д-р **Е. Давчева**:

- Превод от и на руски език при посрещане на делегации и на официални срещи
- Превод от и на руски език при работа с чуждестранни студенти в рамките на организацията и провеждането на обучението им.

Ст. пр. **М. Христова** извършва устен превод при официални срещи на ръководството на МГУ „Св. Иван Рилски“ с чуждестранни гости.

2. Редакционна дейност

а) Участия в редакционни съвети

Ст. пр. **М. Първанова**

- Член на Редакционната колегия на сп. „Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“, т. 69, София: ИК „Св. Иван Рилски“, 2026.
- Отговорен редактор, стилев редактор, техническа редакция и предпечат на сп. „Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“, том 5(XXV)/2025 г. , София: ИК „Св. Иван Рилски“, 2025.

Ст. пр. **М. Христова**

- Член на Редакционния съвет на сп. Sustainable Extraction and Processing of Raw Materials Journal (бр.7/2026), издание на МГУ „Св. Иван Рилски“.

Проф. д-р **Й. Иванов**, проф. д-р **Д. Тодоров**, доц. д-р **В. Цолова**, ст. пр. д-р **Е. Балачева**, ст. пр. д-р **Ц. Вукадинова**, ст. пр. д-р **Е. Давчева**, ст. пр. **З. Михова** и ст. пр. **В. Паничкова** са членове на редакционната колегия на сп. „Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“, том 5(XXV)/2025 г.

б) Участия в редакционни съвети

Ст. пр. **М. Първанова**

- Редакция на английския текст на 4 бр. научни статии, 2 презентации;
- Редакция на 1 автореферат на български език;
- **3 юли – 29 август 2026 г.** – Стилиев редактор на английските текстове на докладите (32 бр.) и резюметата (54 бр.), включени в сп. „Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“, т. 69/2026 г.;

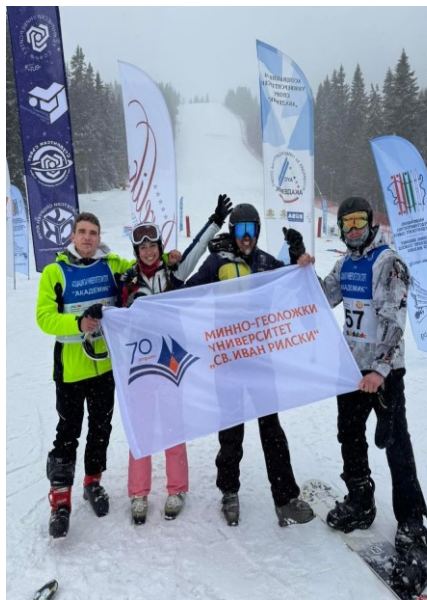
Ст. пр. **М. Христова**

- **м. юни – м. юли 2026 г.** Редактор на английските текстове на докладите (10 бр.), включени в списание Sustainable Extraction and Processing of Raw Materials Journal (бр.7/2026);
- Редакция на 2 бр. рецензии на английски език.

**СПОРТНО-СЪСТЕЗАТЕЛНА И ОБЩЕСТВЕНА ДЕЙНОСТ НА КАТЕДРА
„ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ“ ЗА 2025/2026 УЧЕБНА ГОДИНА**

I място на турнир за Купата на Ректора

Университетски зимни игри - 2025

• **18 октомври 2025 г.** Отборът на МГУ по футбол 5 се включи в междууниверситетски футболен турнир за Купата на ректора на ВТУ „Тодор Каблешков“, под ръководството на проф. д-р Йордан Иванов.

• **23 октомври 2025 г.** Проведе се студентски туристически преход в западния дял на Стара планина с участието на студенти от МГУ с водач ст. пр. Евгени Йорданов. ↴

• **25 октомври 2025 г.** Проведе се Национален университетски шампионат по плажен тенис, в който участваха студентите Ема Трухчева (ЕООС) и Александър Ангелов (ГПМЕР), с треньор ст. пр. Цветан Михов.

• **30 октомври 2025 г.** На Националния университетски шампионат по хокей на трева представителният отбор на МГУ зае трето място с треньор ст. пр. Евгени Йорданов.

• **26 ноември 2025 г.** Бе организиран вътрешен турнир по волейбол за студентите от учебните групи по волейбол. Съдии на турнира бяха ст. пр. Виктория Ковачка и ст. пр. Цветан Михов.

• **29 ноември 2025 г.** Състоя се Националното университетско първенство по плуване в 25-метров басейн. МГУ бе представен от студентката Ема Трухчева (ЕООС), която участва в дисциплината 50 м гръб под ръководството на ст. пр. Виктория Ковачка.

• **1 декември 2025 г.** Ст. пр. Иванка Ставрева и ст. пр. Каролина Цветкова организираха 11-ото поред традиционно издание на турнира по тенис на маса за студенти на МГУ „Св. Иван Рилски“ за „Купа 8-ми декември“. ↴

• **2 декември 2025 г.** Доц. Ваня Цолова и ст. пр. Евгени Йорданов проведоха силов турнир за студенти от учебните групи по фитнес.

• **11–12 декември 2025 г.** Проведе се Национален университетски шампионат по футбол с участие на представителния отбор на МГУ по футбол 5, воден от проф. д-р Йордан Иванов и ст. пр. Илиян Баланов.

• **17 декември 2025 г.** Под ръководството на ст. пр. Иванка Ставрева се проведе открит турнир по баскетбол 3x3 с участие на отбори от ТУ – София, УНСС и МГУ.

• **14–15 март 2026 г.** МГУ се включи в Националния университетски шампионат по тенис на корт с трима състезатели – Александър Ангелов (ГПМЕР), Виктор Иванов (МИГ) и Ема Трухчева (ЕООС). Александър Ангелов премина успешно квалификационния етап и достигна до основната схема, където отпадна след оспорван двубой в първия кръг. Треньор на отбора беше ст. пр. Цветан Михов.

←
Силов
турнир
за сту-
денти от
учебните
групи по
фитнес
от МГУ
„Св. Ив.
Рилски“,
органи-
зиран от
доц. В.
Цолова и
ст. пр. Е.

Йорданов и проведен на 2 декември 2025 г.

• **28–29 април
2026 г.**

Представител-
ният отбор на
МГУ по футзал
премери сили
с университет-
ските отбори в
рамките на На-
ционалната
универсиада
под ръковод-
ството на
проф. д-р
Йордан Ива-
нов и ст. пр.
Илиян Бала-
нов.

→

III място

• **9–10 май 2026 г.** В дисциплините по лека атлетика от програмата на Националната универсиада МГУ беше представен от Никола Крабелъв (РПИ) – 100 м, Мартин Николов (СДТНГ) – 100 м и Тони Ангелов (ГПМЕР) – 3000 м.

• **13 май 2026 г.** Звезделин Илиев (ГГПТТ) (на снимката долу) завоюва сребърен медал в дисциплината джудо (категория до 81 kg) на Националната универсиада, а Мартин Николов (СДТНГ) се класира на пето място. ↴

- **11 юни 2026 г.** В Спортния комплекс на МГУ се проведе турнир по плажен тенис за преподаватели от висшите училища, организиран от катедра „Физическо възпитание и спорт“ при УНСС. Двойката гл. ас. Емануела Малинкова и ст. пр. Цветан Михов завоюва трето място и бронзови медали, а другата двойка на МГУ – ст. пр. д-р Виктория Ковачка и ст. пр. Евгени Йорданов – се класира на почетното пето място.

КАДРОВИ ПРОМЕНИ

- Поради навършване на възраст, в началото на 2026 г. излезе в пенсия проф. дфн Добрин Тодоров от катедра „Икономика и управление“ при Миннотехнологичния факултет на МГУ, член на редакционната колегия на сп. „Известия“ още от създаването му през 2001 г., автор на множество научни публикации в списанията на университета ни „Известия на Хуманитарния департамент при МГУ „Св. Иван Рилски“, „Известия на Департамент „Чужди езици и спорт“ при МГУ „Св. Иван Рилски“, „Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“ и „Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“.
- В началото на академичната 2025/2026 г. от състава на хуманитарната колегия излезе и гл. ас. д-р Йоан Христов от катедра „Икономика и управление“ при МТФ на МГУ.

Сп. *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“* е включено в Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране на НАЦИД под № 4486, както и в кооперираната международна он-лайн библиографска система и услуги COBISS с ID 51444744.

ИЗВЕСТИЯ ПО ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ
НА МГУ „СВ. ИВАН РИЛСКИ“ – СОФИЯ
ТОМ 6(XXVI) / 2026 ГОДИНА
ИК „СВ. ИВАН РИЛСКИ“
ISSN 2815-3081 (print)
ISSN 2815-309X (online)

UNIVERSITY OF
MINING AND GEOLOGY
“ST. IVAN RILSKI”

Отпечатано в Издателска къща „Св. Иван Рилски“
на МГУ „Св. Иван Рилски“, София